

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**ORTA ASYA ŞAMAN SEMBOLLERİNİN
TEKSTİL TASARIMLARINDA UYGULANMASI**

SERVİYE MUTLU

TEKSTİL TASARIMI ANABİLİM DALI

ŞUBAT 2021

**ORTA ASYA ŞAMAN SEMBOLLERİNİN TEKSTİL
TASARIMLARINDA UYGULANMASI**

Serviye MUTLU

DANIŞMAN Prof. Dr. Kafiye Özlem ALP

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEKSTİL TASARIMI ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2021

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Serviye Mutlu

23.02.2021

ORTA ASYA ŞAMAN SEMBOLLERİNİN TEKSTİL TASARIMLARINDA UYGULANMASI

(Yüksek Lisans Tezi)

Serviye MUTLU

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Şubat 2021

ÖZET

Kültürü oluşturan en önemli öge insandır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik içgüdüsel olarak arayış ve merak içinde olmasıdır. Mitler, efsaneler, dinler ve sanat eserleri bu içgüdüsel arayışın yansımalarıyla doludur. Sembolleri oluşturan en önemli öge ise kültürdür. Toplumlar yaşadıkları coğrafyanın kültürel izleri dinde, dilde ve sanat eserlerinde sembol yoluyla nesilden nesile aktarmışlardır. İslam öncesi Türkler Asya'dan Avrupa'ya kadar geniş sahalarda kendi inanç ve kültürlerini yaşatmışlardır. İnsanlık tarihi kadar köklü ve eski olan Şaman kültürünün sembolleşmiş izleri gelecek kuşaklara aktarılması için Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar edebiyatta, efsanelerde, mitlerde ve sanatta kullanılarak bir sonraki kuşaklara aktarılmıştır. Türk ulusunun geçmişten gelen en zengin kültür hazinesinden biri olan Şamanizm kültürünün günümüze kadar çağdaş sanat alanında sürdürülmesi gerekmektedir. Ancak günümüze baktığımız zaman Şaman sembollerinin çağdaş tekstil tasarım alanında neredeyse hiç yer almadığını görülmektedir. Bu durum çalışma konusu yapmamızda etkili olmuştur. Bu çalışmada kaybetmeye yüz tutan öz kültürümüzü araştırmak, gündeme getirmek ve yaşatmak için gereklidir. Araştırmada Şaman sembollerinin tekstil aracılığıyla tanıtılması ve sürdürülebilmesi amaçlanmıştır. Nitel yaklaşımla oluşturulan bu araştırma örnek alan modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırma Şaman sembollerini yansıtan görsel analizleriyle sınırlandırılmıştır. Araştırmada örneklem olarak seçilen 27 adet Şaman sembolleri için hazırlanan bilgi formları kaydedilmiş. 15 adet Şaman sembollerini konu alan tekstil tasarımları oluşturulmuştur. Araştırmanın verisi hazırlanan bilgi formları aracılığıyla toplanmıştır. Şaman kostümlerinde ve kaya resimlerinde yer alan Şaman sembollerinin kültürel formları bozulmadan tekstil tasarımı koleksiyonu oluşturulmuştur.

Bilim Kodu : 40611
Anahtar Kelimeler : Şamanizm, Şaman, Kültür, Sembol, Tasarım, Tekstil Tasarımı
Sayfa Adedi : 181
Danışman : Prof. Dr. Kafiye Özlem ALP
Öğrenci ORCID ID : 0000-0002-2716-8570

APPLICATION OF CENTRAL ASIAN SHAMANIC SYMBOLS IN TEXTILE
DESIGNS

(Master Thesis)

Serviye MUTLU

GAZI UNIVERSITY
ENSTITUTE OF FINE ARTS

February 2021

ABSTRACT

Humanity is the most important constituent of culture. The most important feature that distinguishes humans from other beings is that they are instinctively curious and searching. Myths, legends, religions and works of art are full of reflections of this instinctive search. The most important constituent of symbols, on the other hand, is culture. Societies have passed down the cultural traces of the geography they live in from generation to generation through symbols in their religion, language and works of art. Pre-Islamic Turks kept their beliefs and culture alive in a wide region ranging from Asia to Europe. The symbolized traces of the Shamanic culture, which is as old and long-established as the history of humanity, were used in literature, legends, myths and works of art from Central Asia to Anatolia and passed down to the next generations. It is necessary to sustain the culture of Shamanism, which is one of the richest cultural treasures of the Turkish nation from the past, in the field of contemporary art. However, today, it is observed that Shamanic symbols are almost non-existent in the field of modern textile design. This situation has been effective in the selection of the subject as the focal point of the present study. The present study is necessary to research, revive and maintain one of the essential elements of our culture that has been mostly forgotten. In the study, it was aimed to introduce and maintain Shamanic symbols through textile. The present study, which was designed with a qualitative approach, is a descriptive case study. The study was limited to visual analyses reflecting Shamanic symbols. The information forms prepared for 27 Shamanic symbols selected as the study sample were recorded, and 15 textile designs based on Shamanic symbols were created. Data collection was carried out through the information forms prepared by the researcher. A textile design collection was created without disrupting the cultural forms of the Shamanic symbols included in Shaman costumes and rock paintings.

Science Code : 40611
Key Words : Shamanism, Shaman, Culture, Symbol, Design, Textile Design
Number Pages : 181
Advisor : Prof. Dr. Kafiye Özlem ALP
Student ORCID ID : 0000-0002-2716-8570

TEŞEKKÜR

Eğitim hayatım boyunca bilgi birikimi ve tecrübelerinden faydalanma imkânı bulduğum, vicdanın, aklın ve bilimin ışığında örnek aldığım çok değerli hocalarıma, tez çalışmam boyunca araştırmamı yönlendiren, bilgi ve becerilerini benden esirgemeyen ve çalışmam sürecince kıymetli vakitlerini bana ayıran değerli danışmanım Sayın Prof. Dr. Kafiye Özlem ALP'e, bu süreçte desteklerini esirgemeyen sevgili ev arkadaşlarıma, hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, her zaman bana güvenen, inanan, destekleyen ve hep yanımda olan çok değerli annem ve babama, her daim desteklerini yanımda hissettiğim sevgili kardeşim Nur MUTLU'ya, bu süreçte sevgisiyle beni motive eden sevgili yeğenim Yiğit Alp MUTLU'ya, çalışmam sürecince bana her daim gönülden inanan ve destek olan tüm arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xi
RESİMLERİN LİSTESİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç	5
1.2.1. Alt amaç	5
1.3. Önem	5
1.4. Sayıtlar	6
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. İlgili Araştırmalar	6
1.7. Terim ve Kavramlar	8
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Sembol.....	9
2.2. Gök Tanrı	12
2.3. Şamanizm.....	13
2.4. Şaman.....	19
2.4.1. Ülgen	25
2.4.2. Erlik Han	26
2.5. Şaman Kültürünü Oluşturan Öğeler	27
2.6. Şaman Maddi Kültür Ürünlerinde Yer Alan Semboller.....	29

2.6.1. Güneş.....	36
2.6.2. Kayın ağacı.....	39
2.6.3. Ateş, Su, Demir, Toprak	41
2.6.4. Yıldız.....	43
2.6.5. Ayna	43
2.7. Hayvan Sembolleri.....	44
2.7.1. Kurt.....	48
2.7.2. Kartal.....	49
2.7.3. At.....	52
2.7.4. Geyik	53
2.7.6. Yılan.....	56
2.8. Renkler	56
2.9. Şaman Kostümü	57
2.9.1. Şaman elbiseleri	57
2.9.2. Şaman başlığı	64
2.9.3. Şaman maskeleri	65
2.9.3. Şaman davulu	67
2.10. Tasarım.....	78
2.10.1. Tekstil tasarımı.....	78
2.10.2. Dijital tekstil tasarımı	79
3. YÖNTEM	83
3.1. Araştırmanın Modeli	83
3.2. Evren ve Örneklem.....	83
3.3. Veri Toplama Teknikleri.....	83
3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	83
4. BULGULAR VE YORUMLAR	85

4.1. Kaynaklardan Elde Edilen Şaman Sembollerinin Bilgi ve Formları	85
4.2. Bilgi Formlarının Değerlendirilmesi.....	140
4.3. Tasarım Oluşturma.....	140
4.4. Tekstil Yüzey Tasarımları.....	141
4.5. Tasarımların Uygulanması	157
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	167
5.1. Sonuç.....	167
5.2. Öneriler.....	169
KAYNAKLAR	171
ÖZGEÇMİŞ	179

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 2.1. Sembol olgusu.....	11
Şekil 2.2. Sembol şeması	11
Şekil 2.3. Şaman olgusu.....	15
Şekil 2.4. Şamanlık olgusu.....	19
Şekil 2.5. Şamanlık seçimi.....	21

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim 2.1. Şaman kostümü.....	15
Resim 2.2. Şaman kostümü.....	16
Resim 2.3. Şaman kostümü.....	16
Resim 2.4. Şaman olgusu.....	20
Resim 2.5. Altay Şamanının Ülgen'e ulaşmak için çizdiği yol.....	25
Resim 2.6. Kaya üzerinde Şaman tasviri	30
Resim 2.7. Sıra halinde dans eden figürler	31
Resim 2.8. Tuva bölgesinde petroglifler	32
Resim 2.9. Kaya üzerinde Şaman tasviri)	33
Resim 2.10. Sholobolins kaya yazmaları	34
Resim 2.11. Erken çağlardan 10. yüzyıl dişi ata sembolleri	34
Resim 2.12. Coros-Gurkin'in albümünde av sahnende Şaman davulu	35
Resim 2.13. Doğum sembolleri.....	35
Resim 2.14. Dişi ata sembolleri	35
Resim 2.15. Coros-Gurkin'in albümlerinden Şaman davulu.....	36
Resim 2.16. Güneş başlı ilah.....	37
Resim 2.17. Tamgalı tapınağı	37
Resim 2.18. Güneş sembollü maskeler	38
Resim 2.19. Güneş sembollü hayvanlar.....	38
Resim 2.20. Mezar taşlarında güneş başlı insan figürü.....	39
Resim 2.21. Batı Sibiry Şamanlarına göre dünya ağacı	39
Resim 2.22. Hayat ağacı ile ay ve güneş.....	40
Resim 2.23. Gök demircileri	42
Resim 2.24. Şaman demir materyalleri	42
Resim 2.25. Sormatların M.S. 2-4. yy. ait bakır ayna tasviri.....	44

Resim 2.26. Antropomorfik figürler	45
Resim 2.27. İnsanın hayvanlarla simgeleşmiş sekiz enerji kaynağı	46
Resim 2.28. Üzerinde ayak kemiklerini temsil eden Şaman çizmesi	47
Resim 2.29. Kırgız Şamanlarının alet ve elbiselerine çizilmiş kurt sembolleri	48
Resim 2.30. Mitolojik kartal figürü.....	49
Resim 2.31. Altay ve Sibirya Şamanları ile ilgili kartal sembolleri	49
Resim 2.32. Kuş başı antropomorfik.....	50
Resim 2.33. Altay ve Sibirya Şamanları ile ilgili kartal sembolleri	51
Resim 2.34. Üç parmaklı ve kuş başlı figürler.....	51
Resim 2.35. Kutsal sütunun üzerinde Şamanın koruyucu ruh kuşu.....	52
Resim 2.36. Altay Hun çağına ait aslan veya kaplan geyikleri.....	54
Resim 2.37. Geyik boynuzlu antropomorfik insan figürleri	54
Resim 2.38. Yer ve göğün sembolleri olan İç Asya geyikleri	55
Resim 2.39. Boynuzlu maskeler.....	55
Resim 2.40. Altay Şaman elbisesi.....	58
Resim 2.41. Altay Şaman elbisesi.....	60
Resim 2.42. Şaman elbisesi.....	61
Resim 2.43. Yakut Şaman elbisesi.....	63
Resim 2.44. Tuva Şaman başlığı.....	64
Resim 2.45. Şaman maskeleri	65
Resim 2.46. İnsanları temsil eden kayalarda maskeler	66
Resim 2.47. İnsanları temsil eden kayalarda maskeler	66
Resim 2.48. Şaman davulu.....	67
Resim 2.49. Şaman davulu.....	68
Resim 2.50. Kaya resimlerinde davullu Şamanlar	69
Resim 2.51. 1990'lı yıllarda aile birlikte yeni şaman davulunun resimlerini boyuyor.	69

Resim 2.52. Kaya resimlerinde davullu şamanlar.....	70
Resim 2.53. Şaman davulunda yer alan mitolojik semboller.....	71
Resim 2.54. Altay Şaman davulu.....	72
Resim 2.55. Davulun iç kısmı.....	73
Resim 2.56. Altaylı-Türk davullarının üst bölümlerindeki semboller	73
Resim 2.57. Şaman davulu.....	74
Resim 2.58. Pura sembolü.....	74
Resim 2.59. Eeezi, güneş ve dolunay sembolü	75
Resim 2.60. şaman davulu	76
Resim 2.61. Şaman davulları üzerinde fantastik hayvan çizimleri	77
Resim 2.62. Altay Şamanlarından eski bir fotoğraf.....	77
Resim 4.1. Eskiz çalışmaları	140
Resim 4.2. Hikâye panosu.....	141
Resim 4.3. Uygulanan tekstil yüzey tasarımları	157

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

cm

Santimetre

Kısaltmalar

Açıklamalar

Bkz.

Bakınız

M.Ö.

Milattan önce

M.S.

Milattan sonra

PS

Adobe Photoshop

s.

Sayfa

vb.

Ve benzeri

vs.

Vesaire

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Varoluştan bugüne kadar insanlar örtünme ihtiyacı ve doğanın zorlu şartlarından korunabilmek için çeşitli tekstil ürünlerine ihtiyaç duymuştur. İlk insanlar bu ihtiyaçlarını bitkisel ve hayvansal ürünlerden elde ettikleri malzemelerle karşılamışlardır. Dokuma, örme ve deri üretim işlemleriyle çeşitli tekstil yüzeyleri elde etmişlerdir (Bilir, 2018, s. 15). Tekstilin temeli, Paleolitik dönem insanının, doğanın zorlu şartlarına karşı korunmak için verdiği çeşitli mücadele sonucunda postları, saz ve otları; giyim, barınma gibi amaçlarla kullanmaya başlaması ile atılmıştır (Akboştancı, 2014, s. 265). Tekstil, temel olarak dokunmuş kumaş anlamına gelmektedir. Tekstil aynı zamanda elyaf, fitil, doğal el yapımı ya da doğal ipliklerin ve bunların hammadde olarak kullanıldığı, pek çok ürünü de içerir (Gürdal, 2000, s. 29-30). Tekstil, insanların dış etkenlerden korunmak için ortaya çıkmıştır. Dokuma, örme, baskı ve giyim tasarımları ise endüstri devrimi sonrasında yaşanan zanaat ve makine birlikteliği ile ulaşıldı (Üstüner, 2017, s. 49).

Tekstil, antik çağlardan beri medeniyetler arasında kültürel unsurların göçüne aracı olarak hizmet eder. Tekstillerin dili, bir bölgenin sosyo-kültürel ve politik çevresine önemli bir ışık tutmaktadır; çünkü bu faktörler, belirli bir alandaki farklı bir tekstil ürününü şekillendirmede hayati bir rol oynamaktadır. Bir kültürü tekstil yoluyla incelerken göz önünde bulundurulması gereken hayati unsur, kültürlerin kültürler arasında alışverişi sırasında izlediği yollardır.

Toplumların gittiği ve egemen olduğu bölgelerde kendilerine has sanatlarını ve bu sanata ilişkin kültürlerini de beraberinde götürdükleri bilinmektedir. Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar kurdukları medeniyetlerle zengin bir kültür birikimine sahip olmuşlardır. Bu birikimi gittikleri her yere taşımalarıyla Anadolu'nun el sanatlarının bir kültür merkezi olarak tanımlanmasında etken olmuştur.

İnsan kültürünün eserleri, kendi içinde her koşulu birleştiren, kendisine mükemmel bir bilginin dayandığı yegâne eserlerdir. İnsan kültürünün eserleri yalnızca

düşünülmüş değil, aynı zamanda bireysel ve tarihsel varoluştur. Mit, dil, din ve edebiyat insan bilgisinin hakikatine uygun nesnelerdir (Cassier, 2011, s. 12).

Çağlar boyunca değişen ve gelişen toplumlar arasında kültür alışverişi söz konusudur. Toplumlar kültürel etkileşim halindeyken birbirini etkiler ve etkilenir. Bu yeni kültür unsurunun zamanla toplumların diğer kültür öğeleriyle bütünleşir, zenginleşir ve yeniden şekillenir.

Geniş topraklara sahip olan Türk toplumu, çağlar içerisinde zengin bir tarih ve kültürü kendinde barındırmaktadır. Sosyal hayatımızda eski Türk yaşantılarının izlerine rastlanmaktadır. Özellikle eski inanç yapılarının etkileri üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Ancak Şamanizm'in bir din mi, yoksa kökü tarihin derinliklerine kadar inen bir kültür mirası mı olduğuna henüz kesin bir karar verilmemiştir (Mömin, 2005, s. 80).

Türklerin ilk çağlardan günümüze kadar ulaşan yaşam alanları Baykal Gölünden başlar Balkanlara kadar devam eder. Buryatya, Güney Sibirya, Lena Irmağı kıyıları, Hakasya, Tuva, Gorno-Altay Bölgesi, Moğolistan, Kuzey Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Afganistan, Azerbaycan, Doğu Anadolu, Kafkasya, Balkanlar (Kosova)'da kayalara çizilmiş kaya resimleri bulunmaktadır. Dünyada bilinen kaya resimleri arasında en önemlisi ve en zengin kaya resimleri Kırgızistan bölgesinde bulunan 'Saymalıtaş' dır. Saymalıtaş, bu halkın atalarını ya da bu coğrafyanın daha önceki sakinlerinin inançlarını kazıdıkları taşlardan isimlerini almaktadır. Akademisyenler, taştaki resimlerin Şamanik ya da Hint-İran (yerleşik) kaynaklı olduğu konusunda ikiye ayrılmış durumdadır. Bölgede bulunan kaya resimlerin izleri, Şaman kültürü ve göçebe sanatına çok yakın durmaktadır (Somuncuoğlu, 2010, s. 19-28).

Eliade' ye göre Şamanizm tipik olarak Sibirya veya Orta Asya'ya özgü bir dinsel olgudur. Terimi bile Rusça aracılığıyla, Tunguzca 'Şaman' sözcüğünden gelir (Eliade, 1992, s. 24). Şamanizm veya Türk dillerinde bilindiği şekilde Kamlık, kimine göre kültür, kimi yaşam tarzı, kimisi de sadece bir trans tekniği demektedir. Şamanizm'i inançsal kimliğin belirleyicisi olarak gören Sibirya yerlisi Türk halkları

için Şamanlık her şeyden önce bir din veya başka bir ifade ile bir inanç sistemidir (Davletov, 2017, s. 16).

İnsanlığın ilk izleri ve entelektüel arayışlar, yazının icadından önceki çağlarda insanların birbirleriyle ya da gelecek kuşaklarla iletişim kurmak amacıyla çeşitli yöntemlerle kayalar üzerine resimler yapmasıyla başlamıştır (Somuncuoğlu, 2010, s. 19). Yazıyla belge bırakma dönemi Türkler arasında henüz başlamadan önce kaya resimleri Türk milletinin geçmişine ışık tutan en önemli belgelerdir. Orta Asya ve Sibirya'da bulunan kaya resimleri bilim adamları tarafından ilk Türk Şamanizm'in MÖ 2000'li yıllara kadar uzanan fiziki delilleri olarak kabul edilmektedir. Türk toplumlarının Sibirya ve civarında yaşadığı tarihi topraklarda bilim adamları tarafından 500.000'den fazla kaya resmi tespit edilmiştir. Bu kaya resimleri, o bölgede yaşayan Türk Şaman topluluklarını ve de yaşadıkları hayat tarzlarını belirgin bir şekilde göstermektedir (Arslan, 2005, s. 60).

İnsanoğlunun önceleri korku, büyü ve dini, sonra iletişim kurma ve kendini ifade etme isteği, daha sonraları ise yaşamı kolaylaştırma ve söylenemeyen, somut olmayan, tanımlanamayan olay ve olguları (kuvvet, güç, bereket, ölüm, yaşam vb.) sembolleştirme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamda dil, din, mitos ve sanat bir semboller dizisi olarak ve her dönemde insanın vazgeçilmez bir parçası durumuna gelmiştir. Pek çok klasik ve çağdaş filozofa göre mitoloji, sanat, dil ve din olgularının tamamı sembollerden kurulmuştur (Alp, 2009a, s. 1).

Erich Fromm' a göre semboller bir tecrübeyi, düşünceyi veya duyguyu temsil eder. Semboller; rastlantısal, geleneksel ve evrensel olmak üzere üç farklı etkiden oluşmaktadır. Bir topluma ait olan ve o toplumun kültürel yapısını yansıtan geleneksel semboller, toplumun kültürünü yansıtmaktadır. Kültür, bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği ve nesilden nesillere aktardığı her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütünüyle topluma oluşturduğu kimliktir. İnsanoğlunun sembolik davranışlarının oluşmasında en büyük etken kültür, mitos, dil ve sanattır (Fromm, 1992, s. 1-39). İnsanın düşünce dünyasını yansıtan mitos, büyü ve kültürel imgelerin en büyük etkeni dindir. Şaman inanç sistemi ve kültürü bunlardan biridir.

Şamanın simgesel dünyasını temsil eden giysi, davul, maske, tokmak, ayna vb. Şaman bilincinin simgeleşmesi olarak bilinen Şaman materyalleridir. Şamanlık ögesi, simge ve sembollerle zengindir veya başka bir deyimle Şamanlık sembollere

dönüşmüş bilgi sistemidir. Semboller, anlatıda kolaylık sağladığı için ezoterik bilgiler daha çok sembollerle, simgelerle takdim edilir. Bu bağlamda Şamanın baştan sona kadar sembollerle dolu giysisi, davulu ve ritüel gösterileri, sembolik bir dille konuşması, gizli bilgilerin profanlara ötürülmesi yolu olarak değerlendirilmelidir (Bayat, 2005, s. 173).

Avcı göçebeler olarak yaşayan Türklerin Şamanlar olarak adlandırılmasının kaynağında tarımla uğraşan toplumlara nazaran yaşamı daha farklı algılama biçimleri olduğu görülür. Şamanın eylemi; gösteriye dayalı bir eylemdir. O, izlendiğinin bilinciyle topluca yapılan ayinlerden farklı olarak “kendini” sergileme eğilimindedir. Şamanizm’in Orta Asya’dan çıkıp Anadolu’ya ulaşması ve beraberinde hayvan mitleri, akrobatik, erginleme ritlerini taşıması oldukça uzun bir sürecin sonucudur (Akın, 2014, s.1).

Zaman içinde kültürün geliştirdiği sembolizm, görsel hikâye anlatımının bir örneğidir. Folklor, kültürel inanç, tarih, siyaset, statü, akrabalık ve diğer mesajları ileten bir araç olan tekstil, kültürel olarak anlaşılmış bir görsel dili aktarmaktadır. Bu tür sembolik iletişim, resim ve şiir gibi soyutlama yoluyla yaratıcı sembolizmin daha geniş bir parçasının parçası olduğu gibi, tekstile özgü kültürel sembolik iletişimin de bir parçasıdır (Eğimli-Kardelen, 2018, s. 60).

İlk insanlar için kutsallık çerçevesinde gelişen olguları ve onların bu duygularla baş etmesinin bir biçimi olarak çizdikleri semboller mağara resimlerinde görürüz. Doğaya hükmetme güç ve tapınma duyguları ile çizilen mağara resimlerinde betimlenen hayvan, ata, ağaç, güneş, dağ ve bunun gibi formlar sembolleştirmenin temelini oluşturur. Kültürel özellikler açısından oldukça zengin bir yapıya sahip olan ülkemizde, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan 3 bin yıllık kültürünün tekstil süslemelerindeki unsurlarının ve özellikle şaman kültüründeki sembollerin araştırılması ve etkileşimlerin ortaya çıkarılması önemlidir. Bu bakımdan bu araştırmada, Şaman kültürünün maddi kültür ürünleri üzerinde yer alan sembollerin araştırılarak, güncel ve çağdaş tekstil ürünlerinde uygulanabilirliği incelenmiştir.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın genel amacı; Şaman kültür ve sembollerini araştırarak yorumlamak ve yorumlardan yola çıkarak güncel ve çağdaş tekstil ürünlerinde şaman sembollerini uygulayarak yeni tekstil yüzey tasarımlarını oluşturmayı amaçlamıştır.

1.2.1. Alt amaç

1. Şaman kültürünü oluşturan öğeler nelerdir?
2. Şaman kültür ürünlerinde yer alan semboller nelerdir?
3. Çağdaş tekstil ürünlerinde Şaman sembollerinin uygulanabilirliği nasıldır?

1.3. Önem

Anadolu tarih boyunca Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar uzanan çok köklü ve zengin kültürel kaynaklardan beslenerek, yüzyıllar boyunca geçmişle bugün arasında uyum sağlayan köklü bir millete sahiptir. Tarih boyunca birçok medeniyetler içinde bulunmuş Türk milleti, farklı coğrafyalar ve çeşitli toplumlar içinde bulunmalarına rağmen öz kültürlerini kaybetmemişlerdir. Gelenek görenek, örf, adet, din, kültürel etkileşim, töreler ve inançlarını sembolik anlatımlarla nesillerden nesile aktarmışlardır. Bu sembolik anlatımlarından en önemlilerinden biri de Şamanizm kültürüdür. Şaman kültürünün tekstil yüzeylerinde etkisi, eskiden el sanatlarımızda motif olarak tekstil süslemelerinde sıklıkta kullanılmıştır. Ancak günümüzde bu önemli motiflerin kullanımı oldukça azalmıştır. Oysaki tekstil sanatı antik çağlardan beri medeniyetler arasında kültürel unsurların göçüne aracı olarak hizmet etmiş ve toplumların kültürlerini yansıtan evrensel bir sanat olmuştur.

Bu doğrultuda değerlendirildiğinde çalışma, Şamanizm kültür ve sembollerini araştırarak çalışmada yer alan sembolleri özgün ve çağdaş tekstil tasarımlarına taşımak ve kültür geçirgenliğini sağlamaktır. Böylece Orta Asya'dan günümüze kadar Şaman kültürünün değerlerini güncellemek ve yeni yaratım yolları ile çağdaş tekstil ürünlerine taşımak açısından önemlidir.

1.4. Sayıtlar

Araştırma içinde belirlenen yöntem ve tekniklerin araştırmanın amaçlarına hizmet edecek nitelikte olduğu varsayılmıştır.

Konuyla ilgili yazılı kaynaklardan sağlanan verilerin Şaman kültürü konusunda yeterli bilgiye sahip olduğu varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

- Araştırmada kullanılan literatür taraması Türkçe, İngilizce ve Rusça kaynaklarla,
- Şaman Kültürü temalarıyla,
- Şaman kültür ve sembollerini yansıtan tasarımlarla,
- Yüksek Lisans tez süresince sınırlandırılmıştır.

1.6. İlgili Araştırmalar

Alp (2009). "Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş" adlı kitabında kültürel sembollerin genel bakış açısından bahsetmiştir. Sembollerin tarihsel ve kültürel temellerine işaret ederek günümüzde yer alan pek çok davranış ve inancın içinde yer almıştır. Ancak bu Anadolu kültürünün incelenmesinden çok, "sembol" kavramı kapsamında kültür ürünlerine bakış amaçlamıştır. Bu nedenle sembolün kapsam alanına değinilerek, kültür ürünlerindeki sembolik değerlerden bahsetmiştir.

Bayat (2010). "Türk Kültüründe Kadın Şaman" adlı kitabında Mitolojik anlatımlar da kadınların ikinci plana gerilemesi çok erken dönemlerde başladığını, Şamanlık inancına ise ilk olarak kadın şamanların olmasından bahsetmiştir. Şamanlık kurumu ve Kadın Şamanların etkisinin büyük bir yer almasından bahsetmiştir. Kadın şamanlık kurumunun sosyo-kültürel yapılarında geçirmiş olduğu evreler hakkında bazı tespitlerden, biseksüel şamanlar ve cinsiyet değiştirmeden kalıntı takınlara, doğum yapan erkek şamanlardan, kadın şaman işlevleri ve kadın şamanların bugünkü durumundan bahsetmiştir.

Bayat (2017). "Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı" adlı kitabında Türk kültürü açısından Şamanlığı ve Şamanlığın içyapısından bahsetmiştir. Görsel olarak şaman davullarında yer alan mitolojik sembollerden, Yakut Şaman kostümlerinden, kayalara çizilmiş Şaman tasvirleri, teşhis kehanet çevresi ve insan bedeninde uzuvları temsil eden sembol görsellerinden ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir.

Davletov (2017). "Şamanizm" adlı kitabında Şamanizmin ata yurdu olan Sibiry'a da Hakas topraklarında büyüyen Davletov, Mircea Eliade'nin kitabını eleştirel şekilde Şamanlığı anlatmıştır. Şamanizm bir din mi yoksa bazılarının iddia ettiği gibi Avrasya coğrafyası halklarının sürdürdüğü eski zamanlardan aktarılan kültürel bir ritüel mi? Sorularına cevap vermiştir.

Eliade (2018). "Şamanizm" adlı kitabında Şamanizm'i bütünlüğü içinde ve genel dinler tarihi çerçevesindeki yerine oturtarak ele alan ilk çalışmadır. Şamanizm'le ilgili İki yüzden fazla yeni (1948' den sonra yayınlanmış) çalışmaların karşılaşmasını yapan dinler tarihçisinin eseridir. Şamanlık, mistik çağrılma, Şaman güçlerinin elde edilmesi, Şaman giysi ve davulların simge anlamları ve paralel mit, rit ve simlerden bahsetmiştir.

Gürcan (2018). "Kutsal Şaman Elbiseleri" adlı kitabında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "Avrupa Müzelerindeki Türk Şaman Elbiseleri" başlıklı tamamladığı doktora tezinde esas alan çalışma ile müzelerde korunarak günümüze kadar gelmiş olan Türk Şaman elbiselerinin tespiti ve değerlendirmesinden bahsetmiştir.

İnan (1986). "Tarihte ve Bugün Şamanizm" adlı kitabında Eski Türk dini ve mitolojisi hakkında Çin, İslam ve Batı kaynaklarında epeyce bahsedildiğinden, oldukça dağınık ve kısa olmasından bahsederek kendi araştırmaları sonucundan tarihte Şamanizm'i, Yer-su tanrıları, Şaman cübbesi, külahı ve davulu, Şaman duası, evlenme, ölüm ve Müslüman Türklerde Şamanizm kalıntılarından bahsetmiştir.

Somuncuoğlu (2010). "Sibiry'a dan Anadolu' ya Taştaki Türkler" adlı kitabında Binlerce yıl önce, dağların zirvelerinde başlayan Türk tarihinin kültür izlerinden bir bölümü inceleyerek yüksek kaliteli fotoğraflarla belgelenmiştir. Kitapta, Rusya,

Moğolistan, Altay Özerk Bölgesi, Hakasya Özerk Bölgesi, Tuva Özerk Bölgesi, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan ve Türkiye'de yer alan kaya resimlerinden örnekler yer almaktadır.

1.7. Terim ve Kavramlar

Sembol: Sembol, her türlü inanışı içinde bulunduran, düşünce, yaşayış ve çevrenin biçimlendirdiği sosyal, siyasal, hukuksal, dini ve mistik alanlarda kullanılan ve birden çok ve farklı anlamlar içeren; somut bir nesne, bir ses ya da davranış, bir renk veya belirli bir zaman kesiti, bir belirti veya işaret, özel bir anlama sahip olay ya da kişi şeklinde tanımlanabilir (Sağ, 2012, s. 116).

Tekstil: İlk zamandan bugüne kadar insan, örtünme ihtiyacı ve doğanın şartlarından korunabilmek için çeşitli tekstil ürünlerine ihtiyaç duymuştur. İlk insanlar bu ihtiyaçlarını bitkisel ve hayvansal ürünlerden elde ettikleri malzemelerle karşılamışlar ve dokuma, örme ve deri üretim işlemleriyle çeşitli tekstil yüzeyleri elde etmişlerdir (Bilir, 2018, s. 15).

Şamanizm: Şamanizm, milattan önceki yıllardan bu yana Türklerin ve çevresinde bulunan toplulukların, İç Asya ve Orta Asya'da yaşadıkları bölgelerde Şaman ya da Kam adı verilen din adamları aracılığı ile gerçekleştirilen bir inanç ve uygulamalardır (Çoruhlu, 2002, s. 15).

Şaman (Kam): Şaman (Kam) kişiler, tanrılar ve diğer âlemde bulunan ruhlarla, insanlar arasında aracılık yapma gücüne sahip olan toplum arasında saygınlık gören kişilerdir. Şamanlar hem geçmişte hem de günümüzde şifacı, doktor, dinsel figür, psikoterapist, mistik ve hikâye anlatıcıları olarak görev yaparlar. Şaman ayrıca gizli âlemlerden bulunduğu topluluk için haberler getirir (Davletov, 2017, s. 44).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sembol

Semboller farklı dönemlerde, farklı coğrafyalarda yaşayan toplumların kültürel değerlerini nesilden nesle aktaran kültürel taşıyıcılar olarak, sanat, din, kültür, edebiyat, felsefe gibi birçok alanda yer alarak toplulukların kültürel ortak paylaşımı olmuşlardır. Kùltürlerin sembollerle anlatım yolları, tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar her alanda kendini göstermektedir. Semboller doğrudan açıklanamayan ve dolaysız olarak söylenemeyen bir duygu, düşünce ya da eylemin kısaltılmış olarak anlatılmasıdır.

Sembol yani simge; bir şeyin anlam, değer ve gösterge bütününi temsil edendir. Sembollerin tarihi; felsefe, siyaset ve dinlerden daha eskidir. İnsan önce inandı, sonra yaptı ve son olarak da düşündü (Gökhan, 2009, s. 7). Duyu yoluyla ortaya konulamayan, bir nesneyi belirten somut şeylere ya da işaretlere sembol ya da simge denmektedir (Temren, 1995, s. 88).

Sembolün ortaya çıkması, ilk insanların hem birbirleri ile iletişim kurmak hem de korkuları, inançları, büyüsel ritüelleri ve bunlara bağlı olarak gelişen süreçte gücü elinde tutma arzusu ile olmuştur (Çay, 2016, s.305). Sembol sözcüğünün kökeni, eski Mısır dilindeki symbolon sözcüğünün Grekçe'ye geçmiş hali symballein fiilidir, 'birlikte tartışmak, birlikte birleştirmek, bir arada toparlayıp bağlamak' anlamına gelir. Kısaca, 'evrensel bilgi ve hakikatlerin basit ve sade ögelere indirgenerek ifade edilmesi' olarak tanımlanabilir (Salt, 2018, s.5). Sembol, Eski Yunanca da geçen "Sumbolon" kelimesine dayanmaktadır. 4. yüzyılda bu kelime Latince'ye "Symbolum" olarak geçmiştir. Sembol'ün Fransızca da kelime karşılığı "Symbole," İngilizce de karşılığı "Symbol" şeklindedir (Tokat, 2004, s. 9).

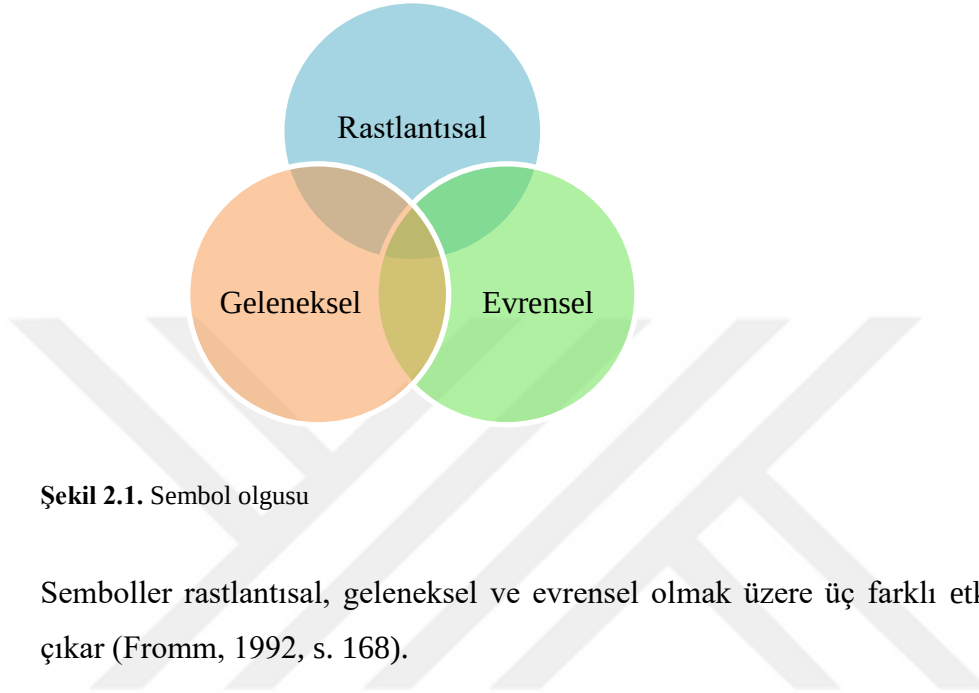
Sembolizm insanoğlu kadar eskidir. Şöyle ki: ilkel toplumlarda, birbirine çok yakın olan din ve büyücülük, çoğu zaman sembollerin ağırlıklı olduğu, törenlerde uygulanmaktaydı. Bir sembolün anahtarının herhangi bir nedenle kaybolması, onun gerçek anlam ve anlatımını zorlaştırmaktadır. Ancak, psikologlar, bilinçaltımızda bulunan ve tarih öncesi derinliklere uzanan birçok sembolün anahtarlarının kaybolmadığını ve hala bizleri etkilediğini iddia ediyorlar. Bunun içindir ki, modern sanatçılar fikir ve duygularını, herkesin anlayamadığı bir sembolizmin içinde yansıtmaya çalışmaktadırlar (Ersoy, 1990, s. 11).

Semboller, nesnelerin ve durumların tümünün kavranması için ön koşuldur. Dil, din ve sanat ortaya çıktığı çevrenin yansımasıdır. Semboller, yalnızca bir dini, bir dilsel ve sanatsal anlamı anlayabileceğimiz yegâne hakikat göstergesidir (Cassier, 2011, s. 45-46).

Yaratılıştan bu yana insanoğlu aktarımlarını doğada bulunduğu gibi değil, geliştirmiş olduğu sisteminin vermiş olduğu sonuçlarla, sembollerle kavramaktadır. Semboller insanın her çağda, her toplumda her koşul içinde yarattığı iletişim biçimlerinin ilk anahtarıdır. Toplumlar geniş boyutlu düşünce ve inanç akımlarını benimseyerek sevmek ve savunmak için birer simge uydurmakta, bu simge aracılığıyla bir sonuca ulaşmaktadır (Maden, 1990, s.3). Zaman içinde, bu semboller yazının icat edilmediği veya okuma yazmanın pek yaygın olmadığı değişik evrelerde ve uygarlıkların kültürlerinde, aynen veya temelde yatan amaca bağlı kalarak, bazen stilize edilerek, mitolojik inançların doğrultusundaki olguların tanıtımı ve özellikle dinlerin eğitim ve öğretiminde bir araç olarak kullanılmışlardır (Ersoy, 1990, s. 70).

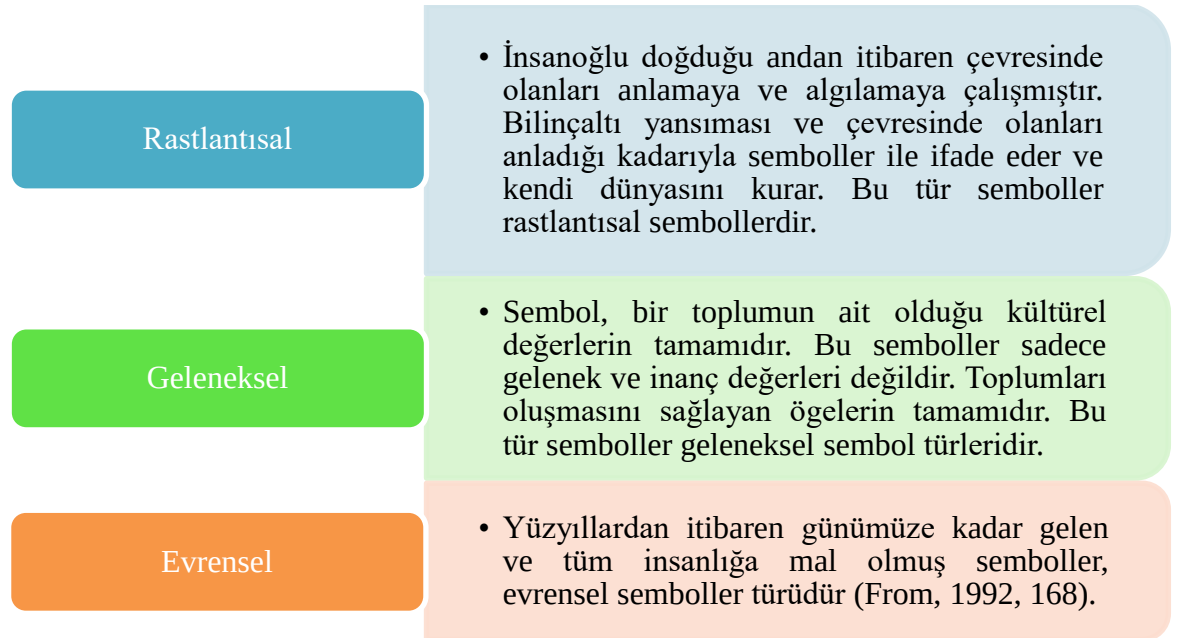
Sembolik anlatım ve genel olarak sembolik formlar tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar farklı ifade biçimleri ile tarihte yer almıştır. Her kültür, toplum, din, dil ve bilim, sembolün ışığında kendi farklı anlayışını geliştirirken, toplumların kendi ulusallıkları, resmi din ve siyasi anlayışları çerçevesinde şekillenen klasik sembollerin varlığından da söz etmek mümkündür. Toplumdaki tüm bireyler tarafından okunabilmesi açısından bu semboller aynı zamanda alegoriktir (Özgöçen Egeli, 2020, s. 5).

Simgecilik, dinsel düşüncenin her yerinde ve tüm düşünce alanlarında yer almıştır. İlkel zihniyetin düzeni üzerinde yürütülen araştırmalar eski düşünce tarzında simgeciliğin önemini olduğu kadar, bunun herhangi bir geleneksel toplumdaki temelli yerini de ortaya çıkartmışlardır (Eliade, 1992, s. XI-XV).

Şekil 2.1. Sembol olgusu

Semboller rastlantısal, geleneksel ve evrensel olmak üzere üç farklı etkidenden ortaya çıkar (Fromm, 1992, s. 168).

Şekil 2.2. Sembol şeması

2.2. Gök Tanrı

19.yy'da W. Radloff tarafından İslamiyet'ten önceki Türklerin inançları hakkında çalışma başlamıştır. Geniş coğrafyalarda yaşayan ve farklı topluluklarla karşılaşan Türkler, İslam dininden önce Budizm, Manihaizm, Musevilik, Hristiyanlık ve Gök Tanrı inancı gibi birçok dini kabul etmişlerdir (Turan, 2018 s. 34).

Gök, bütün dinlerde önemli bir yere sahiptir. Gök, sadece tabi bir nesne ve tabiatın önemli bir yüzü olarak görülemez. Göğün zenginliği, derinliği, yüceliği ve yüksekliği en basit aklileştirmelerde bile zengin çağrışımlara ve simgesel algılara sebep olur (Dalkılıç, 2007, s. 7).

Her toplumu çok yakından ilgilendiren Tanrı kelimesi eski çağlarında ortaya çıkmıştır. Toplumlar değişik biçimlerde Tanrı veya Tanrıların adlarını oluşturup bunu gök kelimesiyle ilişkilendirerek getirmişlerdir (Roux, 2001, s. 21).

Geleneksel Türk dini olarak da adlandırılan Gök Tanrı, Türkler tarafından herhangi bir yazılı kaynağa dayanmaksızın, yüce yaratıcı Gök tanrı ekseninde oluşturulan ve kuşaklar boyu aktararak günümüze kadar gelmiş olan inanç ve pratikler bütünüdür (Güngör, 2007, s. 1). Tengri kelimesi Göktürk yazıtlarında gök, gökyüzü, göğün rengi (maviliği) ve "tanrı" anlamında kullanılmıştır (Bilgin, 2005, s. 190).

Türklerin bilinen ilk dini inanç yapısına "Tengricilik", "Gök Tanrı İnancı" oluşturmaktadır. Bu inancın ifadesi, en erken Orhun Yazıtlarında ve kaya resimlerinde açıkça görülmektedir. Doğa ile uyumu gerektiren bu inanç sistemi, hala Asya ve Sibirya haklarında Kamizm/Şamanizm adı altında orijinal hali ile yaşatılmaktadır (Gürçan, 2018, s. 43).

Tanrıların bir kısmı gökte, yıldızlarda bir kısmı da yeraltında, denizlerde veya yüksek dağların olduğu yerlerde bulunurlar (Uraz, 1994, s. 44). Göğün en üst katında oturan Gök Tanrının, buyruğu altında ve daha alt katlarda yer alan birkaç "oğlu" ya da "ulağı" vardır. Bunların sayısı kabileye göre değişir; genellikle yedi veya dokuz "Oğuldan" ya da "Kızdan" söz edilir ve Şaman bunların birkaçıyla sıkı ve özel ilişkiler halindedir (Eliade, 2018, s. 31).

Altay Yaratılış efsanesinde evrenin başlangıcında sadece iki varlık vardır. Bunlar da Tanrı Ülgen ile Erlik Handır. Erlik başlangıçta Tanrının yardımcısı olan bir insan iken daha sonra şeytan olmuş ve Ehrimen'in yerine geçmiştir (Ögel, 2010, s. 421).

Gök Tanrı dinlerine inanan göçebe toplumlarda gökyüzü terimi her zaman vardır. Bu anlamda, Orta Asya'da yaşayan Türkler, ilkel dönemlerinde etkilendikleri doğa dinleri dışında Doğu ve Uzak Doğu kökenli dinlerden de etkilenmişlerdir. Türk kültüründe günümüze dek etkilerini sürdüren Şamanizm inancı da çok geniş bir inanç sahası olmuştur (Alp, 2009a, s. 46). Türk toplumlarının eski çağlarda benimseyip, bu zamana kadar uygulaya geldikleri Gök tanrı dini içerisinde birçok Şaman sembolleri ve ritüelleri yer almaktadır (Onay, 2013, s. 234).

Bugün Şamanist olarak adlandırılan Orta Asya ve Sibirya halklarının inanç sisteminde tek bir Tanrıya tapınma ve "iye" olarak adlandırılan kutsal ruhlara saygı gösterme temelinde yükselir. Tengri dışındaki kutsal ruhlar imgesel olarak tanımlanmış iyelerdir. İyeler, evrendeki tüm varlıkların sahipleridir ve bu inanca göre evrendeki her şeyin; gezegenlerin, yıldızların, doğadaki kayaların, dağların, canlı ve cansız tüm varlıkların birer sahibi vardır. Tenricilik bir dindir. Bu inanç sisteminde Tengri, kendi kendine var olmuştur ve evrenin kendisidir (Erman, 2017, s. 27-39).

2.3. Şamanizm

İnsanoğlu bir bedenden ve bir "ruh" tan ya da birçok "ruh" tan oluşur. Ruh, bedenin ayrılır ve ölümden sonra da yaşamayı sürdüren görünmez bir özdür. Ruhlar yeniden dirilebilirler ya da öteki dünyanın varlıkları tarafından "özümленip" yağmur, bitki örtüsü vb. gibi değişik biçimler altında yeniden yeryüzüne dönebilirler. Bu mantığı geçerli sayan topluluklar, öteki dünya âleminde insanlara, rüyalar veya görüler gibi özel diller aracılığıyla seslendiğini ileri sürerler. Şamanizm, özel olarak seçilen insanların öteki dünyayla rastlantıya bağlı olmaksızın, kendi istemleriyle iletişim kurmayı bildiklerini varsayarlar. Bu kişiler, diğer insanlardan farklı olarak öteki dünyayı görme ve tanıma gücüne sahiptirler. Bu güce sahip kişilere Şaman denilmektedir (Perrin, 2003, s. 12-14). Sonsuzluk kadar büyük görünen semanın altında bütün doğanın; ormanın, dağın, gölün, kayanın vs. ritüel gösteri veya ibadet yeri olduğunu kabul eden şamanlık, dünyada bilinen bütün dini ve felsefi

sistemlerden etkilendiği gibi, onlar üzerinde de tesirleri görünen tek inanç sistemidir (Bayat, 2010, s. 12).

Şamanizm'e dair pek çok araştırma yapılmıştır. Ancak yapılan araştırmalarda ortaya çıkan bakış açıları oldukça farklıdır. Şamanizm'in ortaya çıkış tarihi konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Şamanizm'in din mi, yoksa sadece inanç kültür sistemi mi olduğu konusunda araştırmacıların çeşitli görüşleri vardır.

Arkeolojik ve karşılaştırma etnolojik kanıtlara dayanarak birçok bilim uzmanı Şamanizm'in en az 30.000 yıllık geçmişi, belki bundan daha eskiye dayandığı görüşündedirler (Harner, 2014, s. 51). Eski insanlığa ait arkeolojik kazılar incelendiğinde; doğum, üreme, eğlenme, avlanma (hayatın devamlılığı), inanç, tanrıya ulaşma gibi hayatın her yönünü sembollerle kaya resimlerine yansıtmışlardır. Özellikle tanrı ile insan arasındaki inançla ilgili kozmik arayışlar oldukça ilginçtir (Somuncuoğlu, 2010, s. 24).

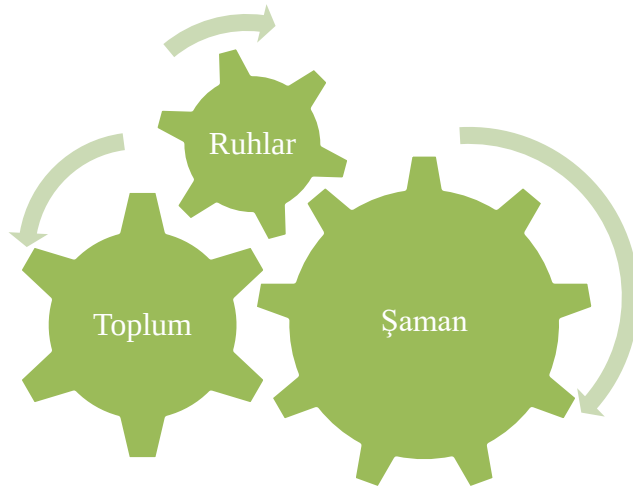
Ruslar, Türkleri ilkel ve barbar bir halk olarak göstermek için Türk kültürünü çarptırmaya çalışmışlardır. Bu kültürlerden biride Şamanizm olarak adlandırılan Türklerin inanç sistemidir (Erman, 2017, s. 21-22). Şamanizm ruhu misyoner ve siyasi aktiviteler tarafından bozuldu, parçalandı ve örtbas edildi. Fakat hiçbir zaman tamamen yok edilmemiştir (Mackinnon, 2017, s. 26).

Şamanizm ata ruhlarına ve doğa varlıklarına tapınmaya dayanan eski bir inançtır. Bunun ne zaman ortaya çıktığı ne gibi değişikliklerden geçtiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak eski Çin Kaynaklarından öğrenildiğine göre, Şamanlığın önce Orta Asya Türkler arasında ortaya çıktığı, daha sonra da diğer Türk boyları arasında yayıldığı anlaşılmaktadır (Mömin, 2013, s. 13).

Resim 2.1. Şaman kostümü (URL 1)

Şamanizm terimi, El-Biruni'nin “şamaniyyun” ifadesini ürettiği Orta çağ sonrasında, zamanla ortaya çıkmış çeşitli dinsel inanışlar içinde yer alan yalnızca bir grubun inanışını tanımlıyor. Hatta çoğu kere bilim adamları “Şamanizm” diye bir din olmadığı düşüncesine sahiptirler. Konuyu M.Ö. 3 binlerden itibaren İç Asya'da ortaya çıktığını varsaydığımız Türklerin ataları ve Türkler açısından ele alacak olursak, Türklerde “Gök ve Yer” ilkelerine dayanan bir din anlayışının olduğunu ve yüzyıllar boyunca bunun aşamalar ve değişikliklerle sürdüğünü, Şamanizm'in ise Rus araştırmacılar tarafından tanımlanarak oluşturulduktan sonra Türk halklarına ve diğerlerine herkese giydirilen bir elbise gibi giydirilmeye çalışıldığını görürüz (Çoruhlu, 2017, s. 29).

Şekil 2.3. Şaman olgusu

Şamanlığın ilk zamanlarda ki inanışlarına göre yeryüzü hayatı ve yeraltı hayatı arasında fark yoktur. Şamanistlere göre ruhlar belli başlı ikiye ayrılır bunlardan biri Eş ruhlardır; bu ruhlar insanlar, bitkiler ve yaratıklarla beraber bulunan onlara eşlik eden ruhlardır. Diğer ruh olan tek ruhlar, diğer canlılarla beraber olan ve tanrıların emrinde olan ruhlardır. İyilik tanrısının emrinde olan iyilik, kötülük tanrısının emrinde olan ruhlar ise kötülük yaparlar. Bir de insanların ruhu vardır. Şamanlar insanları biri beden, diğeri de ruh olarak iki varlık halinde kabul ederler (Uraz, 1994, s. 99-108).

Resim 2.2. Şaman kostümü (URL 2)

Resim 2.3. Şaman kostümü (URL 3)

Şamanizm, sözcük itibari ile literatüre ilk olarak 1700'lü yılların iki yarısından itibaren Rus elçisi olarak Çin'e gönderilen E. Ysbrants ve Adam Brand tarafından Amsterdam'da yayımlanmıştır (Gürcan, 2018, s. 52). Gördüklerini içeren seyahatnamede Tunguzcada kullanılan rahip, sihirbaz anlamına gelen Şaman sözcüğünü Avrupa'ya götürmüşlerdir (Bayat, 2019, s. 141-150).

Şamanizm'e terim olarak Avrupa ve Amerikalılar "Şamanizm", Ruslar, "Şamanstvo", Altay, Hakas, Tuva Türkleri "kam", Saha-SireTürkleri "oyun", Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Afganistan Türkleri "bahşı" veya "bakşı", Buryatlar ve Moğollar "bo", Eskimolar "angakok" terimleri kullanılmaktadırlar. Orta Asya ve Sibiryâ bölgesine özgü olan Türk Şamanizm'inin nereden ve ne zaman çıktığı tespit etmek oldukça güçtür. Sibiryâ'da kayalara çizilmiş tarih öncesi kaya resimlerinden ilk Türk Şaman geleneğinin Sibiryâ'nın kuzeyinde yaşayan Türk topluluklarından yaban hayvanları avlayarak onlarla hayatını devam ettiren ve hayvanların ruh dünyasıyla bağ kurduklarını söyleyerek yaşayan, Türk toplulukları arasında doğup yayıldığını söylemek mümkündür (Arslan, 2007, s. 51-52). Türk topluluklarında Şaman sözcüğü "kam" sözcüğüne karşılık gelmektedir. Şamanizm, vecd durumuna geçebilme yeteneğindeki kimselerin, doğaüstü varlıklarla ilişki kurarak onların güçlerine sahip olmalarından bu güçleri toplum adına kullanmalarından ve bu amaçla yapılan dinsel-büyüsel pratik ve törenlerden ibarettir (Örnek, 1988, s. 48).

Şamanizm dinine inananların, Şamanların yardımına dayanarak yeraltı dünyasıyla iyi ilişkiler kurmayı çalıştıklarını gören komşu Ruslar, bunun bir şeytan dini olduğuna inanmışlardır (Radloff, 2008, s. 34). Bazı araştırmacı bilim insanlarına göre Şamanizm'in insanlık tarihi kadar eski olduğunu ve Şamanizm'in tarihin en eski dinleri arasında yer aldığını ileri sürmektedirler (Hayden, 2003, s. 46). Şamanizm insanlığın ilk dini olarak nitelendirilmek istense de Şamanizm aslında tam anlamıyla İslamiyet veya Hristiyanlık gibi bir din değildir. Şamanizm tek bir kutsal kitabı, tek bir Tanrısı veya tek bir inanç sistemi yoktur (Pratt, 2007, s. VIII). Evrimcilere destek veren A. Van Gennep, Şamanizm'in bir din olabileceğine karşı çıkar. Şamanist inançlar, Şamanist bir tapınç, kısacası bir Şaman dini olamaz; çünkü bu sözcük bir gelenekler topluluğuyla kendini gösteren bir inanç sistemini belirtmez, sadece dinsel

ve toplumsal işleve sahip belirli bir tür insanın varlığına işaret eder (Perrin, 2003, s. 27). Kalafat'a göre, Şamanizm din değil, inanç sistemidir. Ruhun göçmesi ile Şaman olunur. Şaman telepati ile cinlerle, toprakla, ağaçlarla, yeraltı kötü ruhları ile görüşebilir. Şaman erkek ve kadın olabilir (Kalafat, 2004, s. 100).

Şamanlık, kendinden önce mevcut olan Gök Tanrı dini, ecdat kültürüyle bütünleşmiş, onları yeniden yoğurup, Şaman çağına uygun kılmış ve senkretik bir olgu oluşturmuştur. Yanlış bir yaklaşım sonucunda bir din olarak kabul edilen Şamanlık, olsa olsa bir esrime (extase) tekniği olup karmaşık ideolojisi, pratik yönlü bir kültür ögesidir (Bayat, 2017, s. 115). Şamanizm veya Türk dillerinde bilindiği şekliyle Kamlıktır. Kimisi kültür, kimisi yaşam tarzı, kimisi de sadece bir trans tekniği dese de Şamanizm inançsal kimliğin belirleyici olarak gören Sibiryaya yerlisi Türk halkları için Şamanlık her şeyden önce bir din veya başka bir ifade ile bir inanç sistemidir (Davletov, 2017, s. 16).

Şamanizm'i diğer dinlerden farklı kılan en önemli özelliği hayatta olan insanla, onun önceden ölmüş atasıyla sıkı bir irtibatının olmasıdır. Bu bağın kuvvetli sürekli atalara karşı saygı göstermektedir. Bağı yapabilecek tek kişi ise rahip ya da Samandır (Radloff, 2008, s. 232).

Bazı araştırmacılara göre, Şamanların hareketlerini düzmecilik olarak veya ırksal özelliklere ya da çetin iklim koşullarına bağlı patolojik davranışlar olarak değerlendirilmiştir (Perrin, 2003, s. 18). Şamanizm ile ilgili araştırmacıların XX. asra kadar çalışmaları daha çok bu inanış sisteminin Türklerin en eski dini olduğu yönünde olmuştur. Türk toplumunda ise, eski Türk dini üzerindeki çalışmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarındaki Türkçülük akımlarıyla beraber başlamış ve ilk defa Ziya Gökalp bu konuda araştırmalar yapmıştır. Türklerin daha gelişmiş bir dini sisteme sahip olduklarını düşünerek buna Toyunizm adını vermiştir. Ancak daha sonra bunun Budizm olduğu ortaya çıkmıştır. Z. Gökalp'in Şamanizm'i de eski Türk dini olarak reddetmediği görülmüştür (Ocak, 1983, s. 21).

Şamanizm'le ilgilenen bilim insanları, Şamanizm bir din mi yoksa bir kültür sistemimi olduğu konusunda net bir cevaba kavuşmamıştır. Birçok uzman Şamanizm'in dini bir sistem özellikleri taşıdığını iddiasıyla, Şamanizm'i çok eski bir kültür olarak görmektedir. Şamanizm'i din olarak sınıflandıran başta Musevilik, Hristiyanlık ve İslam gibi semitik dinler olmak üzere, tek tanrılı dinlerdeki gibi sıkı

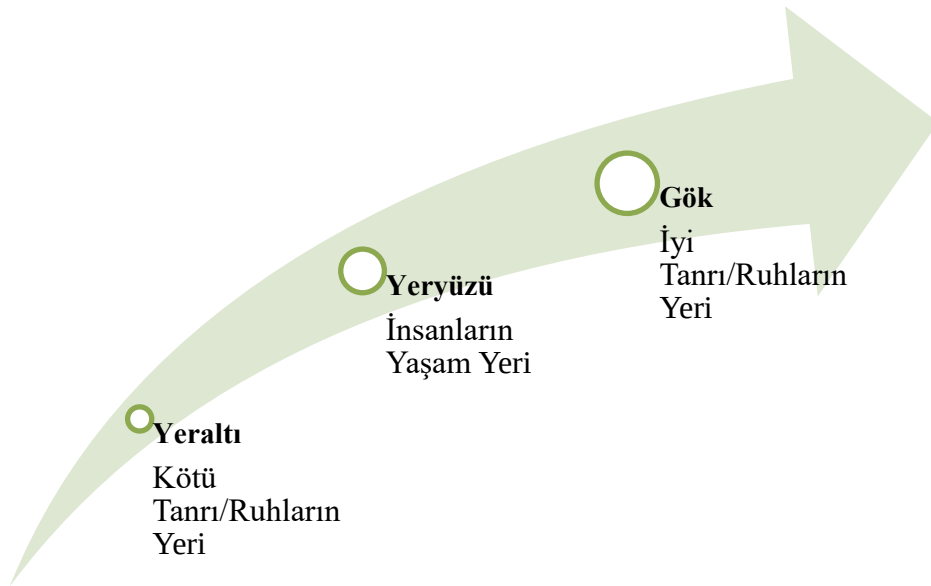
kuralları olmayan bir inanç sistemi olduğu görüşünü öne sürmektedirler (Erman, 2017, s. 22).

Doğal yolla geliştirilen bütün sistemlerde olduğu gibi Şamanizm sistemi de gitgide gelişen bir gelenektir. Yerel kültürlerde Şamanizm'e dair bilgilerin bazılarında eksiklikler vardır. Fakat eserler ve mitlerin yanı sıra dünyanın farklı yerleriyle ilgili ziyaretler, modern akademik çalışmalar ve son dönemlerde dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan geleneksel soylardan gelen Şamanların rivayetleri bulunmaktadır (Mackinnom, 2017, s. 25-27).

2.4. Şaman

Şamanlar insanlar ile Tanrı arasında bir bağı kuran, insanların başına gelen kötülükleri, yeraltı felaketleri, hastalıkları açıklamakla ve sıkıntılarının çözümünü bulmakla ve onlara yol göstermekle yükümlüdür (Perrin, 2003, s. 11).

Şamanlık kurumu her şeyin ruhu olduğunu kabul etmekle bu ruhların değişik dünyalarda yaşadığını, buluşma yerlerinin orta dünya olduğu konusunda birleşirler. Şamanlık inancına göre bizim yaşadığımız orta dünya görünen ve görünmeyen âlemlerin tesiri altındadır. Şamanlar kendilerine özgü uygulamalar aracılığıyla, yaşamın, ölümün, doğanın ve ölmüş insanların ruhlarıyla iletişim kurabilirler (Bayat, 2010, s.20).

Şekil 2.4. Şaman olgusu

Şamanlık inançlarına göre, evren üst üste katlardan kuruludur. Katlar belirli durumlardan dolayı birbirinden ayrılmıştır. Bundan dolayı Şaman sanatını icra ederken bir kattan diğerine geçmek için büyük kuvvet sarfına mecbur kalmaktadır (Kafesoğlu, 1980, s. 23).

Şamanlara göre evren; gök, yeryüzü, yeraltı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Gök; 17 kattan oluşmaktadır. Aydınlık olandır, orada iyilik, güzellik, huzur ve mutluluk vardır. Tam anlamıyla cennet demektir. En büyük Tanrı/ruh olan Ülgen, eşi, çocukları ve kendisine bağlı iyi ruhlarla orada oturur. Yeryüzü; İnsanların yaşadıkları yerdir. Yeraltı; 14 kattan oluşmaktadır, Karanlıkların yeridir. Kötülüklerin, bahtsızların ve çirkinliklerin yeridir o yüzden cehennem denilmektedir. Korkunç Tanrı/ruh olan Erlik, ailesi ve ona bağlı olan tüm kötü ruhlar yeraltında bulunurlar. Şamanlar üçe ayırdıkları bu evrende kendi duaları ve hastaların istediklerini gök ve yeraltı ruhlarına ilettikleri ve onlarla görüştiklerini söylerler (Mömin, 2005, s. 84).

Resim 2.4.Şaman kostümü (URL 4)

Şamanların başlıca iki görevleri vardır; hastaları iyileştirmek ve ölenlerin ruhlarını öteki dünyaya gidişlerinde eşlik etmek. Bu iki temel görev dışında büyü yapmak, yağmur yağdırmak, bitki ve hayvanların çoğalmasını sağlamak, fala bakmak vb. gibi büyüsel işlerle görev alır. Bu işlerin dışında Şaman da öteki insanlar gibi toplum hayatında gündelik hayatını yaşar (Örnek, 1988, s. 54).

Şamanlık çağrısı, kendi ecdat Şamanı tarafından kendi soyundan gelen birine, yetenekli olan veya soyunda Şaman olmayan bir başkasına rüya vasıtasıyla verilir. Göğün ışık ruhları, dağ ruhu veya yeraltı dünyasının kötü ruhları kendilerine hizmet edecek Şaman arayışı içinde toplumdan herhangi birini seçer. Ecdat Şaman ruhu ise kendi soyundan gelen birini Şamanlık görevi için seçer. Kara Şaman inancına göre Şaman olma çağrısını gönderen yeraltı ruhlarıdır. Çağrı sırasında yaşananlar Şaman hastalığı adı ile bilinmektedir (Bayat, 2017, s. 37-39).

Şekil 2.5. Şamanlık seçimi

Bayat'a (2017) göre; Şamanlık Gök Tanrı inancının pratik tarafıdır. Şaman olmak için ruhi depresyona, krizlere, nöbetlerle izlenen hastalık Şaman olmanın genel kodudur. Şaman seçmenin genel hatlarıyla üç yolu gerçekleştirdiği söylemek mümkündür:

1. Soyla gelen Şamanlık görevi, Baba hattı ile olduğu gibi ana hattı ile de geçebilir. Bu durumda aileden birinin veya birkaçının Şaman olması ve ecdat Şamanının kendi soyundan birinin Şamanlık görevi için seçmesi söz konusudur.
2. Ecdadı Şaman olmayan birinin ruhlar tarafından Şamanlık yolunu seçmesi ve Şamanlık görevine seçilmesi.
3. İnsan kendisini Şamanlık yolunu seçmesi ve Şaman sırlarını öğrenmek için uzun bir mesafe kat etmesi gerekmektedir.

Şamanist düşünceye göre soydan gelen Şamanlar en güçlü ve saygın olarak bilinmektedir. Şaman anadan doğma şair, besteci, şarkıcı, müzisyen, dansöz ve oyuncudur. Güzel sözler seven, ruhlar için olağanüstü tasavvur gücü ile şiirsel dilin kudretiyle tesir etmeye çalışan insandır (2017, s. 27-30).

Şamanlığın babadan oğula geçtiği yerlerde, Şaman adayının bilge ve yaşlı bir Şamanın yanında öğrenim görmektedir (Örnek, 1988, s. 53).

Seçilme yöntemi hangisi olursa olsun, Şaman olmak için iki yönlü bir “eğitim” aldıktan sonra şaman olarak tanınır:

- 1) Estirme düzeyinde (rüyalar, kendinden geçme, vb.)
- 2) Geleneksel düzeyde (şamanlık teknikleri, ruhların adları ve işlevleri, klanın mitolojisi ve soyağacı vb.) (Eliade, 2018, s. 41).

Kam olacak kişiyi, Şaman toplumunda genelde çocukluğundan itibaren yaşça büyük olanlar gözlemlemektedir. Kam yerini alacak Şamanın ne zaman görevi alacağı ve hangi özellikleri sergileyeceği ileriye dönük olarak söyleyebilmektedir (Davletov, 2017, s. 262).

Genellikle Şaman olacak kişi çocukluğundaki birtakım ruhsal belirtilerden anlaşılmaktadır (Örnek, 1988, s. 49). Şamanlığa davet 6 ile 50 yaş arasında, bazen daha erken gerçekleşir. Şamanın göreve çağırımı genelde cinsel olgunlaşma evresinde 20-25 yaş arasında denk gelmektedir. Çağrı sürecinde Şamanın hastalanması ve fiziksel azaplar çekmesiyle devam eder. Şaman hastalığı adı altında bilinen hastalık,

çağrının iletiminde ruhlar için hastalandığına işaret eder. Şaman hastalığı psikolojik ve kısmen de fiziksel hastalanmasıdır (Bayat, 2017, s. 36-40).

Atalarının kuvvetiyle Şaman olarak belirlenen kişi, organlarında birdenbire bir gevşeklik duyar, bu durum şiddetli bir titreme ile kendisini gösterir. Şaman adayında, kuvvetli ve kendiliğinden esneme başlar, göğsünde ağır bir baskı hisseder, birdenbire şiddetli seslerle bağıarak gereğini duyar, sıtmal gibi titrer, gözleri fıldır fıldır döner, birden yerinden sıçrayarak deli gibi çevresinde dönmeye başlar, sonunda ter içinde kalarak yere yuvarlanır ve saralı çarpınmalarla kramp içerisinde kıvrılır. Organları bir şey duymaz, eline ne geçerse yakalar ve yutmaya bakar, kızgın demir, iğne, balta gibi şeyler olsa bile bunları yutmaktan ona zarar gelmez (Radloff, 2008, s. 35).

Büyük Kam olması beklenen kişi beş veya altı gün boyunca hiç konuşmadan ölü gibi yatar. Bu esnada vücudu morluklarla kaplanır. Böyle birisi için "parçalanarak yatıyor" denir. Bu nedenle Kam kişi ataları olan Kamların ruhlarına yönelik dualarında şunu dile getirir: Mutsuzluğa mahkûm edildim (sayenizde), yazgım bozgunculuğa uğratıldı! Büyük Şaman haline gelen birisinin en yakın akrabaları ölür. Denir ki Şamanda birkaç kemik eksiktir. İşte her bir eksik kemik için bir akraba vefat eder. Dokuz önemli kemik yüzünden dokuz kişi bu dünyaya gözlerini yumabilir (Davletov, 2017, s. 262).

Şaman toplumun inançları doğrultusunda öteki ruhlar âleminde yaşayan dünya arasında aracı olan ve bütün bunları kendine özgü bir yöntemle topluma iletendir. Toplumu gizli bilgilerle tanıştırmak ve makro-kozmos, mikro-kozmos arasında dengeyi korumaktadır. Bunun yanı sıra Şamanın diğer işlevleri de vardır:

1. Hastaları iyileştirmek,
2. Ölen kişinin ruhunu öteki dünyaya götürmek,
3. Kısırlığı tedavi etmek,
4. Avın bol olmasını sağlamak,
5. Fal bakarak gelecekte haber vermek,
6. Evi kötü ruhlardan temizlemek,
7. Kurban sumak (Kurban ritlerinin en önemlisi Bay Ülgen'e ve Erlik Han'a sunulan kurbanlardır.) gibi bazı dinsel törenleri icra etmek,
8. Mevsim ritüelleri (son bahar ritüeli vs.) düzenlemek,
9. Sığırlara ve atlara zarar veren kötü ruhları kovmak,

10. Kayıp şeylerden haber vermek vs.

Bunlarla beraber Şamanlar, bazı kült karakterli merasimlerde yönetici olmuşlardır (Bayat, 2017, s. 23). Şamanlar toplumlar arasından özel olarak "seçilmiş" kişilerdir ve bu nitelikleriyle, topluluğun diğer üyelerinin ulaşamadığı kutsal alana ulaşabilirler (Eliade, 2018, s. 28).

Şamanın yardımcı ruhları, hastalık veren ruhların yakalanması ve ait oldukları yere götürülme görevini yapmaktadır. Şamanın yardımcı ruhların dışında kendi iki ruhu vardır. Bu ruhlardan Şamanın ayin sırasında bedeninin korurken göğe uçan diğeri ise yeraltına inen, kötü ruhlarla mücadele eden Şamanın ruhudur (Gürçan, 2018 s. 65). Şaman esime tekniği ile ruhu hiç görmeden bedenini terk edip çok uzak yerlere yolculuk yapabilir, yeraltı dünyasına gidebilir, göğe yükselebilir. Yeraltı âlemine inip göğe çıktığı zaman yasaklı bölgelerde kaybolma tehlikesi her zaman vardır. Sırta ermesiyle kutsallık kazanan ve yardımcı ruhları da yanına alan Şaman bu tehlikeyi göğüsleyebilecek ve böyle gizemli bir coğrafyada serüvene atılabilecek tek insandır (Eliade, 2018, s. 238).

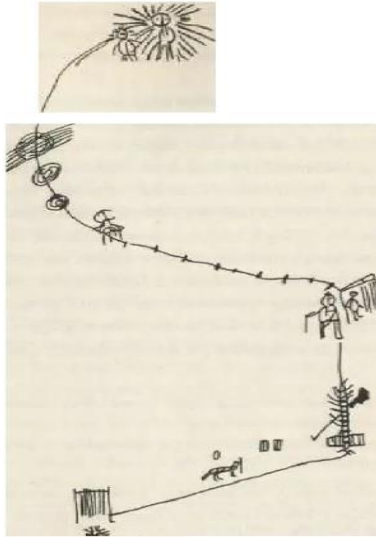
Şamanların ruhlarla konuştukları ve şifa vermek için ruhları kullandıklarını iddia etmeleri bazı araştırmacılar tarafından Şamanların şizofren olduğunu belirten önyargıları vardır. Şamanizm hakkında önemli bir referans olan Eliade kitabında, Şamanizm'in bir din olmayıp bir yöntembilim olduğunu açıklığa kavuşturduktan sonra Şamanizm'in, diğer tüm ruhsal sistem ve dinlerin öncüsü olduğunu belirtmiştir. Ancak Eliade Şamanların akıl hastası olduğuna dair görüşten kendini arındıramamıştır (Harner, 2014, s. 35-38).

Bazı araştırmacılara göre Şamanizm ve Gök Tanrı aynı şeyi ifade etmektedir ve bu kavramları birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Türk toplumlarının yaklaşık bin yılı aşkın bir süredir İslamiyet'in kabul etmiş olmalarına rağmen halen Gök Tanrı inancına ve kamlık geleneğine ait birçok sembolleri ve ritüelleri günümüze kadar yaşatabilmişlerdir (Kapağan, 2014, s. 801).

2.4.1. Ülgen

Şamanizm'e göre yeraltı ve yerüstünü yöneten Gök Tanrının oğulları; Erlik ve Ülgen vardır. Ülgen Kara Han'ın oğludur. Bütün işi iyilik olan, her şeyi yaratan büyük tanrıdır. Ülgen'in dört oğlu, dokuz veya iki kızı vardır. Ülgen, Kara Han dan sonra güneş, ay ve yıldızların en yüksekliğinde karısı ile beraber altın tahtında oturur. Onun bulunduğu kata varmak için dokuz engel vardır (Uraz, 1994, s. 70-71). Üst dünyanın sahibi Ülgen'dir, Ülgen iyilik sembolüdür ve göklerde yaşar. Diğer bir üst dünya iyesi Umay'dır. Umay, doğum ve bereket sembolüdür (Erman, 2017, s. 64-65).

Kırgız-Kazak lehçesinde "ülken" kelimesi büyük ve yüce anlamlarını ifade eder. Kendisi insan şeklindedir. Şaman dualarında ak ayaz, ayazkan, şimşekçi, yıldırımcı, yayuçu (yaratıcı) diye tasvir olunur. Ülgen yüce yaratıcıdır ve bütün varlığı yaradan odur (İnan, 2017, s. 31).

Resim 2.5. Altay Şamanının Ülgen'e ulaşmak için çizdiği yol (Çoruhlu, 2002)

Ülgen'in yedi oğlu vardır: Karakuş (muhtemelen kartal), Karşıt, Buura-Kan (veya Pura Kan), Burça-Kan, Yaşıl-Kan, Baku-Kan (veya Paktı Kan), Er Kanım. Erkek evlatlardan birinin Karakuş olması Türk sanat tarihi bakımından önemlidir; çünkü sanat tarihimizde yırtıcı kuş (kanal) tasvirleri son derece yaygındır. Kanal aynı zamanda daha sonra değineceğimiz gibi Gök Tanrının simgesidir. Ülgen'in sayıları dokuzu bulan kızları, Ak kızlar ya da Kıyanlar denilen ilham perileridir. Bu kızları temsilen kukla biçiminde yapılan tözler, şamanın elbisesi olan manyakin üzerinde iliştilmekteydi (Çoruhlu, 2002, s. 28).

Ayı ve güneşi hareket ettiren, beyaz bulutları bir ülkeden bir ülkeye aşırır odur. Ülgen çoluk çocuk babasıdır. Bunlar göklerde bulunurlar, Ülgen'in kendisi gibi, iyi Tanrıları, Ülgen'in vücudundan ayrılmışlardır. Bunlar şerefine yapılan törenler ve ayinler Ülgen'e yapılanlardan farksızdır. Kızlar Şamanın ilham perileridir. Ülgen'in hizmetinde başka ruhlar da vardır. Yayık ise insanlarla Ülgen arasında aracılık yapar; insanları kötü ruhlardan korur, ay ve güneşten bir parçadır (İnan, 2017, s. 32).

Ak ve Kara Şamanlık ise Şaman'ın yeraltı ve yerüstü tanrı/ruhları ile kurduğu ilişkilerine göre şekillenmektedir. Ülgen'e ve yukarı dünyanın tanrı/ruhları ile iletişim kurarak ayin yapanlar Ak Şamanlardır. Erlik ve yeraltı dünyası ruhlarına ayin yapanlar ise Kara Şamanlardır. Kara Şamanlar, daha çok hastalık, ölüm gibi can sıkıcı olaylar vesilesiyle yeraltı dünyasının varlıklarına ayinler düzenlediklerinden toplumun bireyleri onlarda daha fazla çekinir ve saygı duyarlar. Ak ve Kara Şamanların kıyafetleri ve tören malzemeleri de yaptıkları işe paralel olarak farklılık göstermektedir. Kara Şamanların kıyafetlerinde daha fazla metal unsur bulunur ve genellikle erkek geyiğinin derisinden yapılmaktadır. Bu yüzden daha ağırdır. Ak Şamanlar, genellikle beyaz bir giysi ile ayin yaparlar ve kanlı kurban sunmazlar (Gürçan, 2018, s. 61).

2.4.2. Erlik Han

Kötülük tanrıların başında Erlik Han gelir. Erlik Han Kara Han'ın oğludur. Yerin altında yaşayan ve kötülük yapan bu Erlik Han, kardeşi Ülgen'e hiç benzemez. Erlik Han'ın görevi emirlerinde bulunan diğer tanrılarla beraber insanlara kötülük yapmaktır. Oğulları onun gibi değildir yeryüzünde bulunan insanları, babasının idaresindeki kötü ruhlardan korur (Uraz, 1994, s. 43-58). Erlik Türk destanlarında şeytanın kendisidir. Hep kötülüklerle uğraşan Erlik, yaratılışı gereği kötü işler peşinde koşmayı tercih eder (Ögel, 2010, s. 428-429). Ölmüş iyi kamların ruhları da iyi ruhlar Ak zümresine dâhildir. Ruhların ikinci zümresini teşkil eden tanrılar Kara yani kötü ruhlardır. Bunların başkanı Altaylılarca Erlik, Yakutlarda Arsan Dolay'dır. Kuvvetli ve güçlü olan Erlik, insanlara her türlü kötülükleri yapar. İnsanlara ve hayvanlara türlü türlü hastalıklar göndermek suretiyle kurbanlar ister, istediği kurban verilmezse musallat olduğu topluluğa veya aileye ölüm ve felaket ruhlarını gönderir, öldürdüğü insanların canlarını yakalayarak yeraltındaki karanlık dünyasına götürür, kendisine hizmetçi yapar (İnan, 2017, s. 36).

Ülgen ve Erlik'in yanı sıra, yeryüzü ve göğün arasında pek çok Tanrı ve Ruhlar bulunmaktadır. İnsanların en büyük korkusu ve saygısı ışık ve karanlığın arasında bulunan görünmez güçlerdir ve bu yüzden arabulucuya ihtiyaç duyulmaktadır. Şamanlarda sıradan insanların sahip olmadığı doğuştan gelen, yol gösteren, ruhların dilini bilen ruhsal ve fiziksel donanımı ile gerçek ve mistik dünyanın barışık bir şekilde yaşamaları için dengeyi sağlar (Gürcan, 2018, s. 55).

Bahsi geçen yeraltı kara ruhların günümüzde Anadolu'da farklı isimlerde anıldığı gibi İslamiyet'le beraber zamanla "cin" kavramını almıştır (Ozan ve Turan, 2018, s. 63).

2.5. Şaman Kültürünü Oluşturan Öğeler

Kültür, bulunduğu toplumun yaşam biçimidir. Toplumun duygu, düşünce ve hareketlerini oluşturan, maddi ve manevi (din, hukuk, sanat, dil, gelenekler) eserlerini oluşturan kalıplardır (Tezcan, 1987, s. 16). Kültür maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İnsanın yarattığı bütün araç ve gereçler maddi kültüre; yine insanın yarattığı bütün anlamlı, değerler, kurallar manevi kültüre örnektir (Güçlü, 2003, s. 148). Kültür, toplumda yaygın bulunan örf, adet, düşünce, değer ve inançları kapsar. Bu düşünce, değer ve inançlar, yazı dili ve resimler gibi semboller ve şekillerle ifade edilir. Her bir toplum ayrı ayrı bir kültüre sahiptir. Her bir kültür, o topluma dâhil insanların etraflarını saran evreni nasıl algıladıkları, ne anlam verdikleri, duygusal ve zihinsel olarak nasıl tepki verdiklerini belirleyen anlamlara sahiptir. Kültür, farklı topluluklardaki insanların ne düşündüğü ve hissettiğini sanatla, sembollerle ve yazı diliyle yansıtır (Inglis ve Hughson, 2003, s. 5).

Kültür insanın ikinci doğasıdır. Kültürel sembollerin insan ve toplum hayatındaki belirleyici rolü ifade eder. İnsanoğlu varoluşundan bu zamana kadar devamlı kültürel birikimleriyle var olan ve toplumsal varlığını kültürel birikimleri üzerinden gerçekleştirilen bir yapıya sahiptir. Kültürel semboller, bir kültürün yüzyıllar boyunca dilde, dinde, sanatta ve diğer toplumsal alanlarda kazanım ve birikimlerini temsil eden kültürün kara kutudur. Bir kültürün oluşumu ve kökleşmesi kültürel sembollerin oluşma ve toplumsal hafızasında derinleşmesiyle oluşur (Arı, 2016, s. 5).

Kültür üretimi ve paylaşımı insan topluluklarını diğer canlılardan ayıran en önemli insana özgü özelliklerden bir tanesidir. Kültürün güçlü bir biçimde aktarılmasında ve yayılmasında etkili olan faktörlerden en önemlisi, kültürün bir semboller topluluğu olmasıdır. Kültür, semboller aracılığı ile kalıcı bağlantılar yaratabilmektedir (Eğinli-Nazlı, 2018, s. 57).

Eroğlu (2010); Farklı araştırmacılar tarafından belirtilen genel kültür özellikler ise şu şekilde ifade edilir:

- Kültür Öğrenilebilir: Bir toplumda yaşayan bireyler kültür ile ilgili bilgileri sosyalleşme ve eğitim sürecinde öğrenir. Özellikle aile, kültürün öğrenilmesinde önemli bir ortamdır.
- Kültür Tarihseldir ve Süreklidir: Kültür bir anda oluşmaz, bir birikimdir ve sosyalleşme ile nesilden nesile aktarılarak süreklilik kazanır.
- Kültür Toplumsaldir: Kültür bireylerin davranışları ile ortaya çıkar. Ancak kültür bireylerin gelişigüzel değil, toplum veya grup tarafından benimsenmiş davranışları ile ilgilidir.
- Kültür Değişir: Sosyal, ekonomik ve diğer çevresel faktörlerin değişmesi kültürü etkiler ve değiştirir. Örneğin teknolojinin ilerlemesi kültür ögesi olarak dile yeni kelimelerin katılmasını sağlar.
- Kültür İhtiyaçları Karşılایıcı ve Doyum Sağlayıcıdır: Kültürün varlığını sürdürmesini sağlar. Eğer kültür toplumu veya grubu oluşturan bireylerin ihtiyaçları karşılamıyor ve doyum sağlamıyorsa değişir (2010, s. 38).

Kültürleşme insanoğlunun kendi kültüründen öğrendikleri dışında başka toplumlardan öğrendikleri veya bir toplumun diğerinden edindiği ögeler ve farklı toplumların karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenmesidir. Kültürleşme iki veya daha fazla sayıdaki farklı kültür grubunun etkileşim sonucu gruplardan birisinin diğerine ait kültürel öğeleri kabul etmesiyle ortaya yeni bir kültür sentezinin çıkması süreci olarak tanımlanabilir (Güvenç, 1974, s. 134-135).

Genetik çalışmaların verilerinden yararlanan sosyal bilimlerin toplum ve kültürle bakış açıları değişip genişledikçe, her kültürün özel bir yapısı olduğu kabul edilmeye

başlanmıştır. Bu aşamadan sonra yapılan karşılaştırmalı kültür çalışmalarında ilkel-modern, gelişmiş-gelişmemiş, ileri-geri gibi kültür nitelendirmeleri yerini, ‘kültürel özgünlüklere’ bırakmıştır (Altın, 2018, s. 1).

Son zamanlarda din tarihçileri, sosyologlar, antropologlar, halk bilimcileri, kültür tarihçileri vb. Şamanizm terimini çok geniş bir sahada kullanmaktadır. Sihir, büyü, tabiilik vb. gibi ilkel kültür unsurlarını ve mistisizmi Şamanizm ve Şaman ögesi olarak öğrenilmektedir. İslam öncesinde Şamanlık, felsefi pratik bir akım olup Türk kültürünün bütün yönlerini kapsamaktadır. Şamanlık kültürü ve felsefesinin esasında insan ve tabiat uyumu düşüncesi durmaktadır. Kosmos, dünya ve onu çevreleyen hayvan ve bitki bir bütündür. Bu anlamda Şaman kültürü bir doğa ve paylaşım kültürüdür (Bayat, 2017, s. 21-151).

2.6. Şaman Maddi Kültür Ürünlerinde Yer Alan Semboller

Semboller, toplumları yansıtan kültürün en temel ögesidir. Sembol, bir kelime ya da bir obje olabilir, bu kelime ya da objenin anlamı kültürün var olduğu toplum içerisindeki ilişkiler ile belirlenmektedir. Bir toplumun ortak zihni olarak ifade edilen kültür, kültürel semboller ile sunumunu ve aktarımını gerçekleştirmektedir. Her kültür kendi kültürel sembolleri aracılığı ile farklı deneyimlerin ve algıların aktarılmasını ve yaratılmasını sağlamaktadır. Bu noktada kültürel semboller, bireylere düşünme, hissetme, inanma vb. biçimlerini aktararak anlamlandırmanın temelini oluşturmaktadır (Eğinli-Nazlı, 2018, s. 71).

İlkel doğa dinlerin en temel sembolleri, gökyüzü, toprak ve su bağlamında olduğu görülmektedir. Hayvanların ve bitkilerin kutsal birer varlık olarak sınıflandırıp totemleştirdiği görülmektedir. Her kutsal kavram bir nesne ile örtüşmekte ve böylece dini semboller ortaya çıkmaktadır (Alp, 2009a, s. 46). Şamanların en önemli unsurlarından biride oldukça zengin sembolizme sahip materyalleridir. Şamanlar kamlık sırasında pek çok materyaller kullanmaktadırlar. Bu materyaller; özel şaman elbisesi, davulu, tokmağı, başlığı, müzik aletleri, aynaları, çeşitli bitkilerden oluşan tütsüler gibi özel semboller içeren materyallerdir.

Şamanlar gizli olan bilgiyi profan dünyaya simgelerle ve örtülü bir şekilde gizemli olarak aktarmaktadır. Şamanlığın iç ve dış yapısı, Şamanın dünya görüşü, felsefi özelliği, Şaman efsanelerinde sembolik bir dille hikâye edilmiştir (Bayat, 2005, s. 161).

Şamanlar kamlık esnasında öteki dünya yolculuğu için kullandıkları çok sayıda aksesuarlarla; koku, işitme, görme ve dokunma gibi tüm duyuları harekete geçiren gösteri sunar (Perrin, 2003, s. 59). Şamanlık simge ve sembollerle zengindir. Şamanın simgeleşmesi olan şaman aksesuarları, semboller ile anlatımı kolay olduğu için kostüm, davul ve ritüel gösterilerinde sembolik dille oldukça fazla bir anlatım vardır. Şamanın kamlık zamanı yaptığı hareketleri, dansları ve dua şarkıları oldukça zengin mitolojik motifler içermektedir (Bayat, 2019, s. 140-150). Şamanların yolculukları sırasında karşılaştıkları görsel sembollerin resmi anlamı yoktur. Her Şaman ve sembolik yolcu, keşfedilen sembollerin anlamını yalnızca kendisi bilir ve yorumlar. Sembolün anlamını Şamanın kendisinden daha iyi bilecek kimse yoktur (Harner, 2014, s. 112).

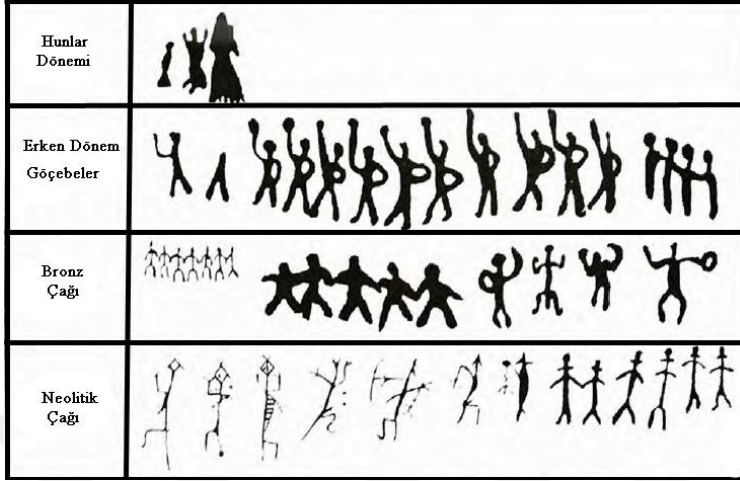
Kozmik bilgiye sahip olan Şamanların, tasvir ettikleri bu gizemli semboller kaya resimlerinde de rastlanılmaktadır.

Resim 2.6. Kaya üzerinde Şaman tasviri (Martinov, 2013)

Kaya resim sanatı üzerine yapılan resimler bir milletin manevî kültürü yansıtılmaktadır. Kaya resim sanatı için tabiatın önemi oldukça önemlidir. Tasvir için çıplak, düz ve uygun yüzey gerekmektedir (Martinov, 2013, s. 9).

Kaya resimleri insanlığın sanatsal faaliyetlerin sonuçlarıdır ve Şaman sembolleriyle bağlantılı olması muhtemeldir (Çakır, 2015, s. 128).

Resim 2.7. Sıra halinde dans eden figürler (Hoppal, 2015)

Petroglif olarak bilinen kaya resimleri aslında günlük yaşamı yansıtmaktadır. Mağara resimlerinin sanat olarak kabul edilmesinden beri dinin ön planda olduğu Şamanizm sembollerinin birbirinden farklı tasvir edildiği Kırgızistan sınırlarında yer alan Saymalıtaş bunlardan bir tanesidir.

Sibirya'da kaya resimleri çalışmalarında bulunan araştırmacıların çoğu, Sibirya'nın fi tarihinden itibaren kayalar üzerinde bulunan resimlerin, Şamanlık alanına ait oldukları görüşündedirler. Hakasya bölgesinde bulunan Tom Nehri bölgesindekiler de dâhil olmak üzere Sibirya'da çıkan kaya resimleri Okladnikov ve arkadaşların çalışmaları sayesinde (Hoppal, 2015, s. 18). Kozmik bilgi kaynağı olan Şamanlık, yazılı metin şeklinde bir evrim yaşamasa da sözlü kültürün bütün avantajlarından yararlanmakla dünyanın yaşı ve dünya üzerindeki gelişmeler hakkında sembolik bir dille bilgi aktarmıştır. Paleolitik avcılık dönemine ait mağara resimlerinin bazı bilim adamlarınca Şamanlara ait olabileceği söylenmiştir. Bu bölgelerde bulunan mağara resimleri, heykelcikler, ayı kafatasları, gizemli objeler, kuş maskesi takılmış insan, dans eden insanlar vs. gibi unsurların Şamanlık alanına ait olarak kabul edilmiştir (Bayat, 2017, s. 123-127).

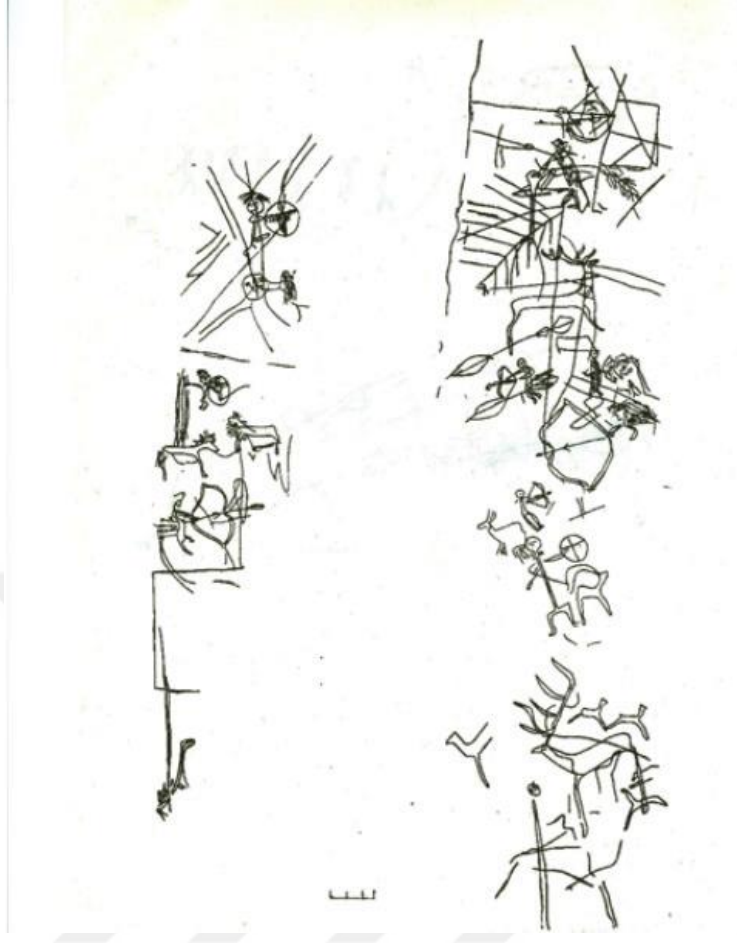
Türk topluluklarının Sibirya ve civarında yaşadığı tarihi topraklarda Rus ve bağımsız bilim adamları tarafından 500 000 (beş yüz bin) den fazla kaya resmi

tespit edilmiştir. Bu kaya resimlerinde, bu bölgede yaşayan Türk topluluklarının yaşadıkları hayat tarzı açıkça gösterilmektedir. En önemlisi; bu kaya resimleri arasında Türk Şamanlarının yer aldığı belirgin bir şekilde görülmektedir. Yazıyla belge bırakılma dönemi Türkler arasında henüz başlamadan önce, bu kaya resimleri Türk milletinin geçmişini bize kadar taşımış fiziki tarih belgeleridir. Bu resimler, bazı yerlerde kayalara oyulmuş, bazı yerlerde ise, kayalara kabartma şeklinde işlenmiştir (Arslan, 2005, s. 60).

Resim 2.8. Tuva bölgesinde petroglifler (URL5)

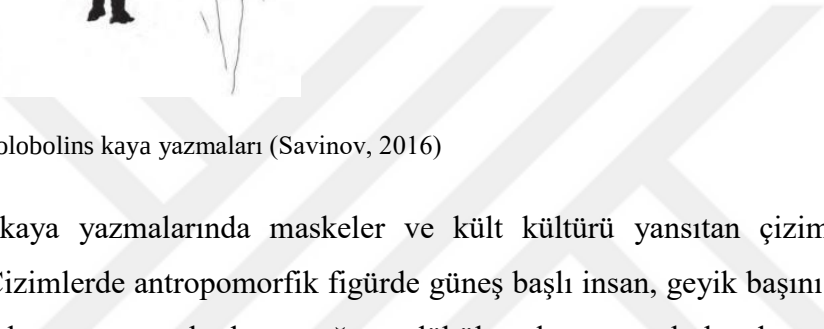
Bu kaya resimleri, Asya Hunları ve diğer Türk topluluklarının hayatını anlatmaktadır. Amur Nehri'nin aşağı bölgesinde yaşayan Türk boylarına ait olduğu Rus bilim adamları tarafından kaydedilen Şaman maskeleri, büyük bir dikkatle kayalara işlenmiştir. Kaya resimleri arasında yer alan “insan iskeleti” şeklindeki tasvirler, etinden ayrıldığı açıkça belli olan Şaman figürleri ve maskeleri burada, Türk Şamanlarını sembolize etmektedir. (Arslan 2007, s. 51-52).

Resim 2.9. Kaya üzerinde Şaman tasviri (Martinov, 2013)

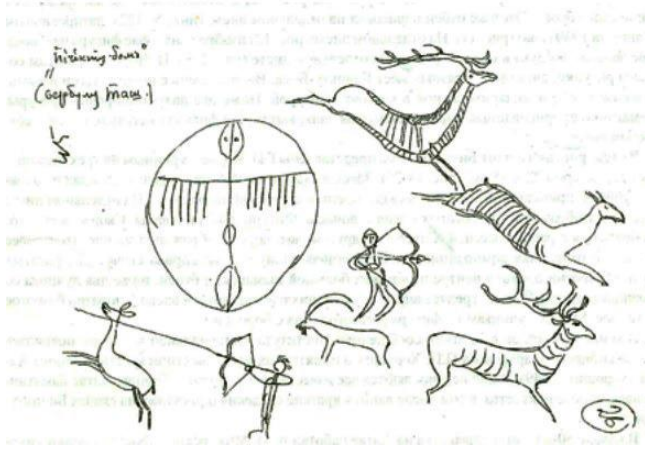
Kayada bulunan resim dikey olarak yapılmış, taşın tüm yüzeyini kaplamıştır. Sol üst köşede çizgileri silinmiş davullu iki şaman tasviri, aşağıda ise bir başka şaman vardır. Onun altında iki hayvan, biraz daha altta kompozit yaydan okla atış yapan bir insanın tasviri, sağ üst tarafta davulu ile bir şaman, aşağıda bir insan ve “çam” şeklinde çizgiler bulunmaktadır. Altında kompozit yay ve büyük bir Türk oku ve bir geyik. Taşın aşağı kısmında iki grup tasvir daha yer almaktadır. Davulu ile bir Şaman figürü, iki tane hayvan ve atış yapan bir insan şematik olarak tasvir edilmiştir. Taşın alt kısmında bir grup tasviri daha: boynuzlu bir geyik, üç tane koşan boynuzsuz geyik ve belirsiz çizgiler (Martinov, 2013, s. 286). (Bkz. Resim 2.9)

Çizimler neolitik çağa ait olduğunu kanıtlayan veriler bulunsa da, Şamanizm din fenomenolojisiyle değerlendirildiğinde Bronz Çağ tarihlerini de sağlayacak verilerde bulunmaktadır (Hoppal, 2015, s. 19).

Shalobolins kaya yazmalarında maskeler ve kült kültürü yansıtan çizimler yer almaktadır. Çizimlerde antropomorfik figürde güneş başlı insan, geyik başını sembol eden boynuzlar ve omuzlardan aşağıya dökülen kuşu sembol eden saçaklar görülmektedir. Maskelerde ise geyik boynuzu ve aşağıya doğru inen üçgen şeklinde ki maskenin ucu yer almaktadır (Savinov, 2016, s. 54-56). (Bkz. Resim 2.10)

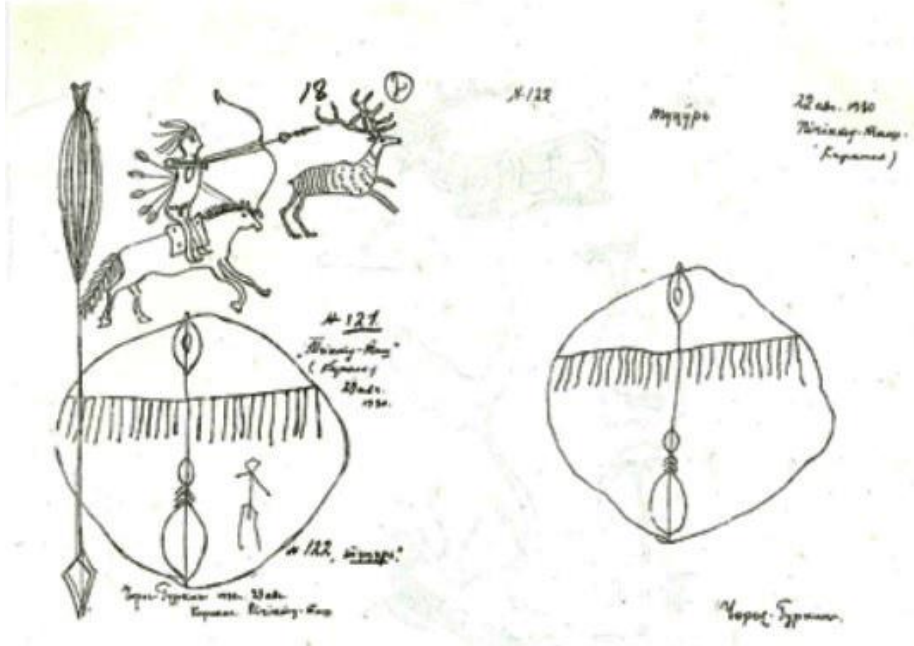
Resim 2.12. Coros-Gurkin'in albümünde av sahnende Şaman davulu (Martinov, 2013)

Resim 2.13. Doğum sembolleri (Hoppal, 2015)

Resim 2.14. Dişi ata sembolleri (Hoppal, 2015)

Resim 2.15. Coros-Gurkin'in albümlerinden Şaman davulu (Martinov, 2013)

Kaya resimlerinin temel özelliği, Türk görsel sanatının eşi emsali olmayan üslubunu, resmin mitoloji ve kahramanlık destanlarıyla olan bağlantısı bugünlere aktarmasıdır (Martinov, 2013, s. 7). Ön Türkler inançlarını, duygularını, fikirlerini, yaşadıklarını kayalara kazıyarak bir başlangıç noktası vererek tarihte kendilerine yer açmışlardır (Mercan, 2019, s. 763).

2.6.1. Güneş

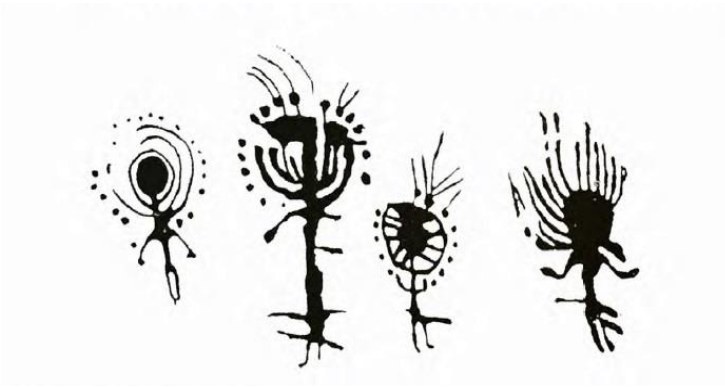
Güneş, Şamanlar arasında kutsal sayılır ve Türk halkları ona saygı gösterilirdi. Gün Ana (Güneş Ana), Altay Şaman inancına göre göğün altıncı katında oturmaktadır (Ögel, 2001, s. 124). Güneş, Türk hakanlarına güç kuvvet veren babaları, hakanlarda güneşin oğullarıdır. Yakutların kahramanlarının adını güneş gönderirdi. Hun'lar da ise geceleri aya, gündüzleri güneşe döner secde edilir ve saygınlık gösterilirdi (Uraz, 1994, s. 28).

Şamanist olan Türk ve Moğol kavimlerinde dişi olarak Güneş anne ve Ay baba tasvir edilmiştir. Bazen bunlara Güneş Han ve Ay Han adları da verilmiştir (Harva, 2015, s. 183).

Resim 2.16. Güneş başlı ilah (Hoppal, 2015)

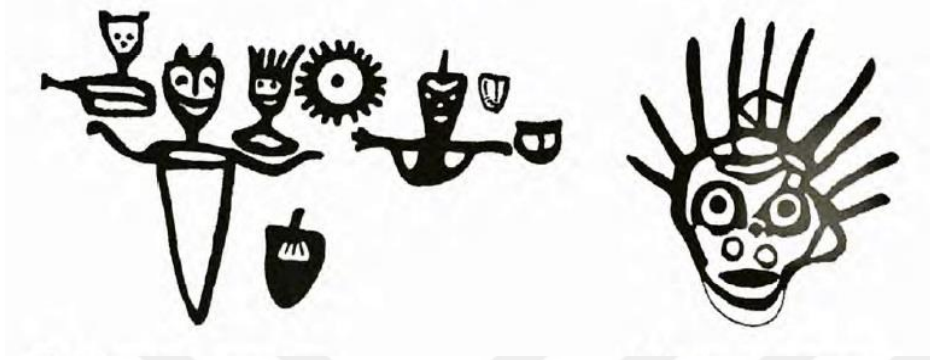
Oğuzların inançlarına göre Hakan'a Hanlığı Gök, yani güneş verir ve yine Hanlığı o geri alır. Güneşin üstünlük inancı, hakan seçme esnasında kendisini göstermektedir. Şamanlar ayin esnasında ağacın başına beyaz ve gök rengi parçalarla birlikte kırmızımsı veya sarı renkli parçalarda asarlardı. Kırmızı veya sarı renkli parçalar güneşin rengi sayılmaktaydı, güneş sonsuzluğun işareti olduğuna göre hakanın ebediliğini belirten kırmızımsı renk, hâkime mahsus renk sayılırdı. Hakan hâkimiyetinin ebedi olduğuna dikkat çekmek için güneşin rengini kendini renk seçmiştir (Bayat, 2005, s. 68).

Resim 2.17. Tamgalı tapınağı (Hoppal, 2015)

Orta Asya kavimlerinde ay ve güneşe olan saygı ve ant içme eski çağlardan beri bilinmektedir. Güneşi yerde ateş temsil eder. Şamanlara göre kötü ruhlar güneş ve ay ile sürekli mücadele halindedirler, bazen yakalayıp karanlık âleme sürüklerler. Güneş ve ayın tutulması bu yüzdendir. Yakutlara göre güneş ve ay iki kardeştir (İnan, 1986, s. 29).

Şaman sembollerinde güneş daha büyük halkadır, ay güneşe göre daha küçüktür. Genellikle davulların sağ tarafına anne olarak adlandırılan "Güneş" sembolü vardır. "Ay Baba" olarak adlandırılan ay sembolü ise davulunun sol tarafında yer alır (Hoppal, 2012, s. 230).

Resim 2.18. Güneş sembolü maskeler (Hoppal, 2015)

Şamanlar çok büyük tanrıklarını bu kudretli güneşi ayinlerinde önem ve heyecanla anarlar, elbiselerine ve davullarına güneşi kudretlerin sembolü olarak çizerler (Uraz, 1994, s. 29).

Resim 2.19. Güneş sembolü hayvanlar (Hoppal, 2015)

Güneşi karşılamak Şamanizm de de pek önemli bir ritüeldir. Ancak söz konusu bu inanşal uygulama zorunlu da değildir, yani klasik Ortadoğu inançlarındaki gibi

tapınım, ibadet vakitleri mecburi değildir. Bu nedenle gecenin ortasında bile Güneş'in Dünya'daki temsilcisine ateşe de dualar okunabilmekte, kurbanlar sunulabilmektedir. Bu motif bizleri Evren'de her noktada bir ışık veya bir ısı yayan uzay cismine karşı ya da Güneş gibi yıldız karşı da duanın yapılabileceği noktasına götürebilir (Davletov, 2017, s. 182).

Resim 2.20. Mezar taşlarında güneş başlı insan figürü (Esin, 2001)

2.6.2. Kayın ağacı

Türklerde ağaç önemli ve kutsaldır çünkü ağacın kökleri, gövdesi, dal ve yaprakları sanki üç boyutlu dünya yaratılışını, akışını temsil eder. Gökyüzü dünyasına giden “Şamanların Yolunu” simgelemektedir (Mercan, 2019, s. 761). Şamanizm’de "Dünya Ağacı" veya daha çok "Hayat Ağacı" olarak bilinen motif vardır. Bu sembol Asya kıtasında yaygınlık göstermektedir. Şamanizm’in önemli sembollerinden biri olan bu Hayat Ağacı aslında Şamanizm’de bir çeşit evrensel bir varoluş olarak karşımıza çıkmıştır. Hayat Ağacını kutsal olarak dünyamızda temsil eden ağaç ise çoğunlukla kayın ağacıdır (Davletov, 2017, s. 108).

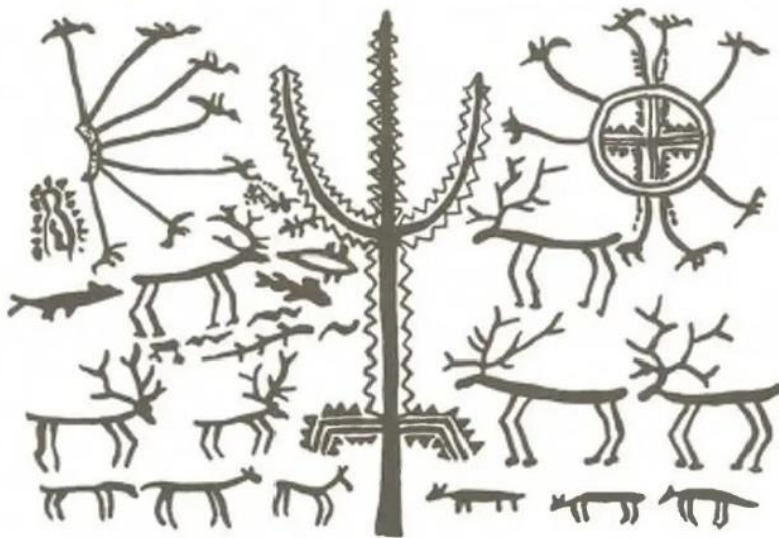

Resim 2.21. Batı Sibirya Şamanlarına göre dünya ağacı (Ögel, 2010)

Yaşam ağacı, dünya göbeğinde öte dünyaya bağlayan kutsal bir ağaçtır. Şamanlar ayin sırasında transa geçerler ve sembolik olarak yaşam ağacına tırmanarak yeryüzünden yüksek âlemlere yolculuk yapma olanağı sağlar. Yaşam ağacının dokuz basamağı vardır ve Şamanlar ayin şarkısını söyleyerek yavaş yavaş daha yükseklerle tırmanırlar (Erman, 2017, s. 62-88).

Şamanizm’de sık rastlanan ölümsüzlük ve hayatı simgeleyen kozmik ağaç Şamanın temel ögesidir. Evren ağacının göğe değdiğini ve köklerinde yeraltı dünyasına daldığına inanılır. İnsanların ruhları kuşlar gibi onun dallarına konmuştur (Eliade, 2018, s. 338-339). Şaman inancına göre en şeref gören ve tüm ağaçların en önemli kayın ağacı, Şaman ayinlerde bu dünyayı cennete bağlayan merdivenin bir basamağı olarak hizmet eder. Şaman, cennette Ülgen’e doğru gittiğinde en yakın bulutların başladığı yere kadar olan, zengin kayın ağacının, dokuz basamağına tırmandığını daha sonra ağacın tepesinde bulutlara ulaşip onları geçinceye kadar devam ettiğini tasavvur eder (Dioszegi, 2005, s. 258).

Yakut Şamanlarının her birinin Turuu adını verdikleri bir ağacı vardır. Şaman olmaya niyetlenen genç için ağaç dikilir ve bu ağaç büyüdükçe Şamanın rütbesi artar. Şamanın ölümüyle bu ağaçta yok edilir. Tanrı, gökte ilk Şamanı yarattığı zaman, Şamanın evinin önüne sekiz dalda bir ağaç dikmiştir (Ögel, 2010, s. 93).

Resim 2.22. Hayat ağacı ile ay ve güneş (Ögel, 2010)

Şaman inanç sisteminde kutsal sayılan kayın ağacı, hemen her ayinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bugün halen Anadolu'daki maddi kültür ürünleri üzerinde yer alan hayat ağacı motifinin bu ağaç kültü ile yakın ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır (Alp, 2009a, s. 48).

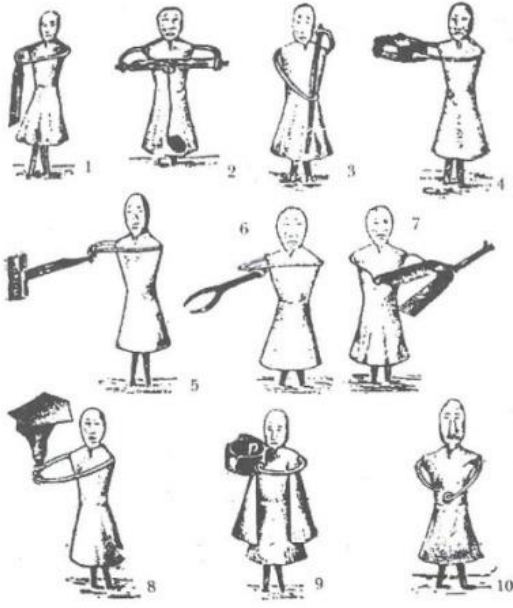
2.6.3. Ateş, Su, Demir, Toprak

Şamanistlere göre; ateş, su, demir, toprak ve ağaç kutsal unsurdur. Bu beş kutsal unsur ciheti temsil eder. Kara Han'ın büyük oğlu Ülgen de ateşin yaratıcısı olduğuna inanırlar. Ateşin çıkan renklerine göre yorumlar yapılır. Alev yeşil olursa kıtlığa, kırmızı olursa savaşa, sarı olursa salgın hastalıklara ve siyah olursa hakanın öleceğine inanılırdı (Uraz, 1994, s. 165-168).

Ateş Şamanlıkta çok önemlidir hayat ile özdeşleştirilmiş merkezi bir yere sahiptir. Ateşin insanları kötülükten, kötü düşünce ve niyetlerden arındırma gücüne inanılmaktadır (Davletov, 2017, s. 193-194). Ateşin bir ruhu olduğuna her şeyi temizleyip kötü ruhların yok edildiğine inanılmaktadır. (Kalafat, 2004, s. 122). Şamanların yaptığı her törende mutlaka ateş bulunur; kurbanlık hayvan herhangi bir ruh için olursa olsun bir parçası önce ateş ruhuna sunulur (İnan, 2017, s. 49).

Gökten geldiğine inanılan ateşe, Göktürkler büyük saygı gösterirler ve ateşin temizleyici gücü olduğuna inanılır. Şaman ayinlerinde “Ateş Ana” ya kurbanlar sunulur ve şu dualar okunur: “Sen ateş anamız, açları doyurdun, üşüyenleri ısıttın, karanlık gecelerde bizi kötü ruhlardan korudun, siyah yanaklı beyaz koç sana kurban olsun” (Avcıoğlu, 1995, s. 356-357).

Büyük savaşlar ve büyük destanlarda konu olunan demiri Şamanlar eskiden beri kutsal sayarlar ve demircilerin bir ruhun koruduğuna inanırlar (Uraz, 1994, s. 165-168). Türklerin ata-baba sanatı olan demircilik sanatı, Şaman sanatından sonra en önemli sanat olarak bilinir. Ölüm ve yeniden dirilme ritüelinde demirci birinci derece rol oynar. Şaman adayının yeni statüsü almasında baş aktördür. Türk düşüncesinde demircilik erkek egemenliği ve askeri güç sembolüne dönüşmüştür. Ruhlar Şaman üzerinde değişiklik yapabildiği gibi demirci de ateş ve suyla demire yeni bir şekil verir ve ondan istediği aleti yapar (Bayat, 2017, s. 62-66).

Resim 2.23. Gök demircileri (Bayat, 2017)

Önem bakımından Şamanlık meslek ve görevinden hemen sonra demircilik uğraşı gelir. Demircilerin hastalıkları iyileştirme, hatta geleceğe bilme gücü vardır. Demircinin bir Şamanın ruhunu yakalayıp ateşte yakması mümkündür (Eliade, 2018, s. 570).

Resim 2.24. Şaman demir materyalleri (Gürcan, 2018)

Şamanların beş kutsal unsurlarından en verimlişi topraktır. Kara Han'ın oğlu Ülgen ilk insanı topraktan yarattı. Toprağın üstü besleyici olduğu kadar altında da başka hayat anlamını taşıyan özellikle cehennemler ülkesini de içinde barındırın bir hayat vardır. Bütün yaratıklar toprağın üzerinde beslendiği gibi, sular ve içinde ki hayvanlarda toprağın üzerindedir. En kahraman kuşlar ne kadar yükseklerde uçsalar bile yine toprağa iner, beslenir ve dinlenir. Gök tanrılarının döktüğü bereketli yağmurlar, güneş tanrının verdiği sıcaklık ve ışık ile her şeyi toprak yetiştirmektedir. Bunun içindir ki Türkler Göğe Ata, toprağa da Ana demişlerdir (Uraz, 1994, s. 171-172).

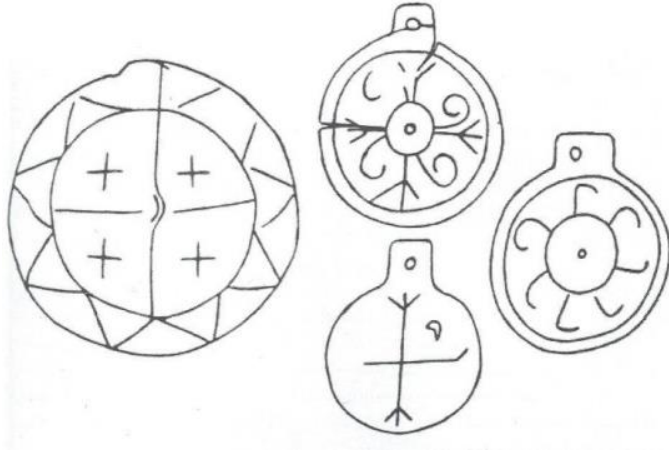
Şamanizm'de su hayat demektir. Toprak, hava ve ateş kadar kutsaldır. Yerüstü Tanrısı Ülgen ile Yeraltı Tanrısı Erlik Han, insanın yaratılması sürecinde iş birliği yapıp insan ruhunu yeraltında Toprak Ana'nın verdiği kutsal bir pınar suyundan almıştır (Davletov, 2017, s. 213).

2.6.4. Yıldız

Şamanistler arasında yıldız efsanesi sıkça görünmektedir. Şaman davullarında yıldızları sembol eden oldukça fazla çizimler bulunmaktadır. Oğuz Han'ın oğlu Yıldız Han, yıldızlar âleminin bir sembolüdür. Gökte uçan olarak adlandırılan yıldızlar ise şeytanı kovmak için tanrılar tarafından atılan oklardır (Uraz, 1994, s. 32).

2.6.5. Ayna

Şaman kostümünü tamamlayan nesneden biri olan aynalar, inanca göre Şaman eşyaları içinde en kudretlisidir. Bazı güçlü Şamanlar davulu ve kostümü olmadan da kamlık yapabilirler. Ancak aynasız kamlık yapmaları imkânsızdır. Ayna kehanette bulmanın bir aracı olarak birçok sihir ve büyüsel geleneklerde kullanılmıştır. Semavi menşeli aynaların arka yüzünde on iki hayvanlı Türk takvimi bulunmaktadır. Daha eski aynalar ise güneşi, artımı ve yeniden doğuşu simgelemektedir (Bayat, 2017, s. 190-192). Şaman genel kostümüne metalik yuvarlak ayna takar. Göğüs üzerinde ayna, Şamanın çok önemli materyalidir. Ayna zırh gibi davranıp kötü ruhlara karşı Şamanı korur ve gücünü artırır (Erman, 2017, s. 98).

Resim 2.25. Sormatların M.S. 2-4. yy. ait bakır ayna tasviri (Bayat, 2017)

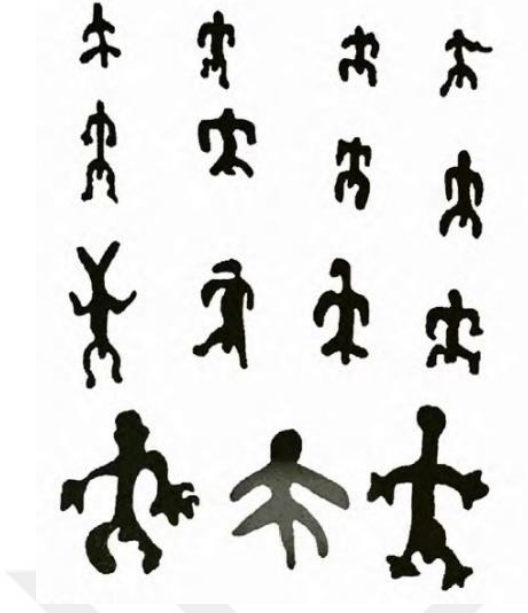
Şamanlar için ayna, Şamanın dünyayı görmesine yani insanların ihtiyaçları düşünmesine, öteki ruhları görmek ruhların yerini belirlemesi gibi dikkatini işine yoğunlaşması için işe yaradığı söylenir (Eliade, 2018, s. 205).

Şamanın ölümünden sonra ayna, Şamanın yakın akrabasına kalır. Eğer Şamanın kimsesi yoksa Şamanın mezarının üzerine konulur. İnanca göre ayna, geldiği gibi gök mekânına geri döner ve yeni Şaman tarafından bulunur (Bayat, 2017, s. 193).

2.7. Hayvan Sembolleri

İnsanla, hayvan ya da bitki gibi doğal nesneler arasında bir akrabalık ilişkisi ya da gizemli bir bağ bulunduğu inancına dayanan düşünce ve davranış sistemi olan totemizm, genel olarak hayvan ya da bitkiyle topluluk üyesi arasında bir akrabalık ilişkisi kurar. Bu ilişki mitolojiyle de desteklenerek kuşaktan kuşağa aktarılır (Artun, 2007, s. 1). En çok avcı toplumlarda görülen hayvan kültü, hayvanla insan arasında dinsel ve büyüsel bir ilişkinin çevresinde toplanmıştır (Örnek, 1988, s. 96).

Hayvan kültü ilk ilkel dinlerde başlar. Bu kutsal hayvanları kimilerine göre tanrılar gökten gönderir, kimine göre cennetten, sudan çıktığına ya da toprağın yeryüzüne verdiği inanırlar. Bazı hayvanlar kutsal sayılır ve saygı gösterilir. İnsan soylarının hayvandan geldiğine, kahraman, kurtarıcı, ana ve baba saymaları ve onlarda birer kutsal ruhun bulunduğu inanırlar (Uraz, 1994, s. 142).

Resim 2.26. Antropomorfik figürler (Hoppal, 2012)

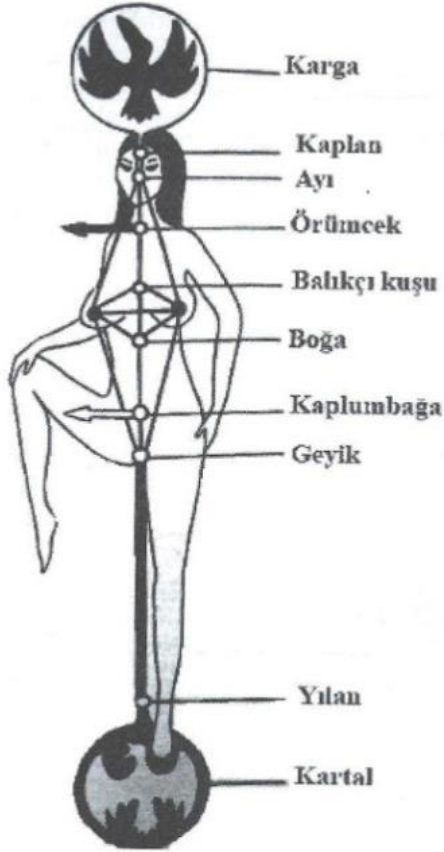
Kaya resimleri ilk dönemlerde Türklerin hayatında çok önemli rol oynayan hayvanların adeta bir kült haline dönüştüğü ve resimlerden yazıya doğru değişen dönemlerde somuttan soyuta doğru bir gelişme olduğu görülmektedir (Somuncuoğlu, 2010, s. 24).

Orta Asya ve Sibirya inanışlarına göre ongon veya totem sayılan kutsal hayvanlar insanlara güzellik ve iyilik getirdikleri gibi, kötülükte getirebilirler. Hastalıklar hep kötülük getiren hayvanlardan gelir. Şaman karada, denizde ve havada yaşayan hayvanların şekillerini ve kemiklerini bir araya getirerek ondan yardım ve iyilik ister (Ögel, 2010, s. 37).

Hayvancılıkla uğraşan, tüm yaşantılarının ve ekonomik ilişkilerin hayvana dayalı olan Orta Asya Türk toplumunda hayvanın ana konu olması doğal bir gelişmedir. Özellikle Orta Asya Türk sanatında görülen hayvanlar o coğrafyada yaşayan güçlü ve kutsal yönleri dikkat çeken hayvanlardır. Orta Asya Türk sanatındaki hayvan üslubunun tamamı semboliktir. Avcı toplumlar ve ilkel toplumlarda doğa dinleriyle birlikte kimi hayvanların kutsal kabul edilmesi zamanla hayvan kültürünün oluşumuna zemin hazırlamıştır. Aynı şekilde tarımsal düzene geçişle birlikte bitki ve ağaç kültü de buna eklenmiştir (Alp, 2009a, s. 23-47).

Yakut Şamanlarına göre, ruhlarını temsil eden birer hayvanları vardır ve ruhların dolaştığı bu hayvanlara İyö-Kul derler (Ögel, 2010, s. 47).

Yakut Şamanlarının, ruhî seyahat ve hastaları iyileştirmek için giriştikleri uğraşta kendisine yardım eden “Hayvan Ana” şeklindeki varlıklarla münasebetleri oldukça karmaşık görünür. Öbür dünyaya, yeraltı dünyasına ve denizlerin altındaki seyahatlerinde Yakut Şamanına yardım eden ruhlar Şaman’la beraber seyahat ederler. Şaman’a seyahatinde yardım eden ruh, coğrafyaya bağlı olarak o yörenin bilinen bir hayvanı kılığında eşlik eder. Yakut Şamanı, kötü ruhlara karşı uğraş verirken onlarla, “Hayvan Ana” lar dan birinin kılığına girerek savaşır. Bu hayvanlar çoğunlukla geyik olmaktadır. Yardımcı ruhlar Yakut Şamanına öbür dünyaya yaptıkları seyahat ve mücadelesinde yardım eder (Arslan, 2007, s. 51-52).

Resim 2.27. İnsanın hayvanlarla simgeleşmiş sekiz enerji kaynağı (Bayat, 2017)

Bazı Şaman törenlerinde hayvanlardan yardım alınır. Yardım alınan hayvanların ruhlarını temsil eden tavşan, sincap gibi hayvanların derileri, kuş tüyleri ya da pençeler Şaman elbisesi üzerine asılır. Bazen elbisenin kol bölgesi veya göğüs

kısımında kol ve kaburga kemiklerini temsil eden yeniden dirilişi simgeleyen şekiller dikilir (Çoruhlu, 2002, s. 73).

Şaman savaşlarında, Şamanın evde oturduğu halde ruhunun başka bir yerde başka bir Şaman ruhuyla savaşması da bu hayvan ana olgusunu bağlanmaktadır. Nitekim savaşan Şamanın kendisi değil hayvan anadır. Bu sebeptendir ki Şamanların bazıları boğa, bazıları kartal, bazılarının da tek gözlü varlığa dönüşmesi, hayvan ananın nasıl tasavvur edilmesiyle ilgilidir (Bayat, 2017, s. 103-104).

Resim 2.28. Üzerinde ayak kemiklerini temsil eden Şaman çizmesi (Çoruhlu, 2002)

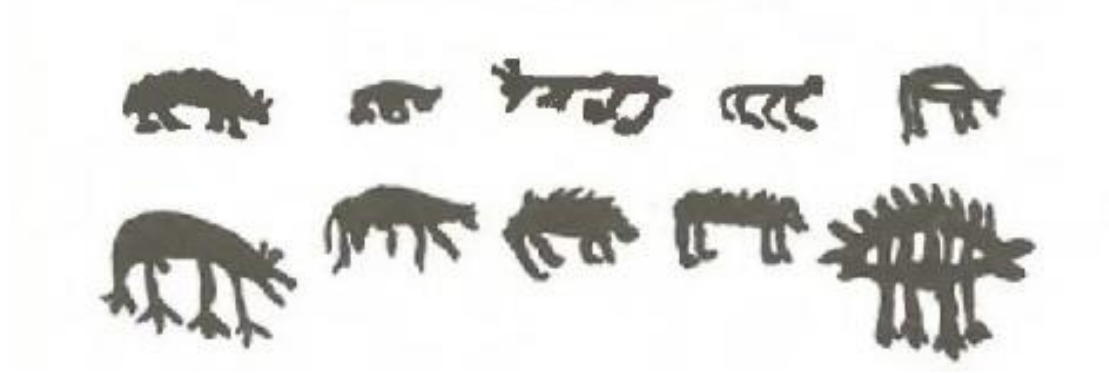
Türk Şaman davullarında çizilmiş olan hayvan figürlerinden pars, kaplan ve aslan gibi yırtıcı hayvanlar gündüzü, geyik, keçi, boğa ve koç-koyun gibi çift tırnaklı hayvanlar geceyi temsil eder (Çay, 1982, s. 61).

Şaman kültürünün hayvan figürleri coğrafi açıdan farklılık göstermiştir. Bunun nedeni yaşadığı coğrafyada bulunan hayvanların kültürün etkisine girmiş olmasıdır. Örneğin göl ve nehir kenarında bulunan Şaman topluluklarının davul, elbise ve başlıklarında deniz kabukları, kurumuş balık kalıntıları ve balık figürlerinin çizimi yer alır (Gürleyen, 2013, s. 56). Orta Asya'da kara hayvanları olan, binek, et, süt ve

derisinden faydalanılan hayvanlar güçlü kabul edilir. Sürünge hayvanların bir kısmı ise yeraltı unsuru sayılarak kötülük ve uğursuzluk sembolü olarak betimlenmişlerdir. Yırtıcı ve uçan kuşların büyük bir kısmı genel olarak iyilik, bereket, güç, kahramanlık sembolü olmuş böylece hemen tüm ürünlerde ve sanat eserlerinde bu sembolik anlamlarıyla yer almışlardır (Alp, 2009a, s. 53).

2.7.1. Kurt

Totem sayılan kurt, kutsal ve kurtarıcı bir hayvandır. Ana ve baba olduğu gibi bereketli, uğurlu, yol gösterici, şefkatli, kahramanlara yol gösterici ve iyiliksever bir varlıktır (Uraz, 1994, s. 155). Türk mitolojisinde kurt, Türklerin yol göstericisidir. Ergenekon destanında Türklere yol göstererek rehberlik eden kurt, Türklerin Anadolu'ya gelişinde önemli rol oynamıştır (Gürgen, 1998, s. 25).

Resim 2.29. Kırgız Şamanlarının alet ve elbiselerine çizilmiş kurt sembolleri (Ögel, 2010)

Türklerin sembolleri olan kutsal kurda, "Gök Kurt" denilir. Gök Kurt denilmesinin sebebi göğün rengi olan mavilik yani gök idi. Gök renk, kutsal göğün sembolü olduğu kadar Tanrının da bir sembolüdür. Yakut Şamanlarına göre kötü hayvanlar köpek ve kurttur. Yakut Şamanlarında kurtlar zamanla önemini kaybetmiş yerini kuşlara bırakmıştır. Sembol olarak avcı kuşlara doğru meyletmişlerdir (Ögel, 2010, s. 42-47).

2.7.2. Kartal

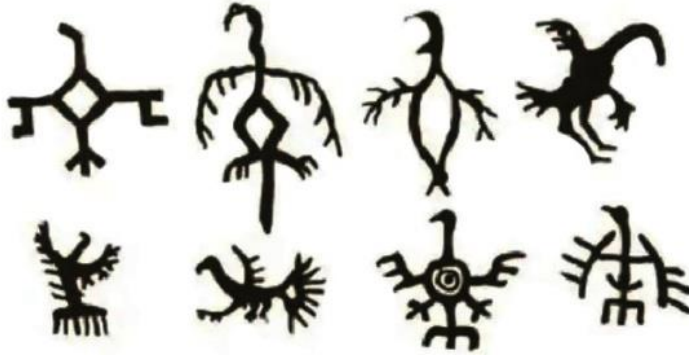
İnançlarda, mitolojide ve sanatta gökyüzünün temsilcisi olarak büyük rol oynayan kartal aynı zamanda ruhları öte dünyaya götüren ve gelecekte haber veren kutsal kuşu sembol etmektedir (Örnek, 1988, s. 97).

Resim 2.30. Mitolojik kartal figürü (Bayat, 2017)

Orta Asya Türk mitolojilerinde kuşlar, gökyüzüne çıkmak ve yeraltına inmek için şekline girilen, koruyucu ruh olarak görünen, kendisinden yardım istenilen ve genellikle ongun olarak kabul edilen kutsal hayvanlardır (Korkmaz, 2003, s. 105).

İslamiyet öncesi Türklerde kuş, ruh sembolü olarak ele alınmıştır. Orhun abidelerinde kuşun ruh sembolü olduğu anlaşılmaktadır. Kuş sembolü Şaman törenlerinde Şamanın biçimine girdiği hayvanlar arasında yer almaktadır. Bu yardımcı kuşlar Şamanın gökyüzü seyahatinde Şamana rehberlik etmektedir (Çoruhlu, 1995c, s. 53).

Resim 2.31. Altay ve Sibirya Şamanları ile ilgili kartal sembolleri (Ögel, 2010)

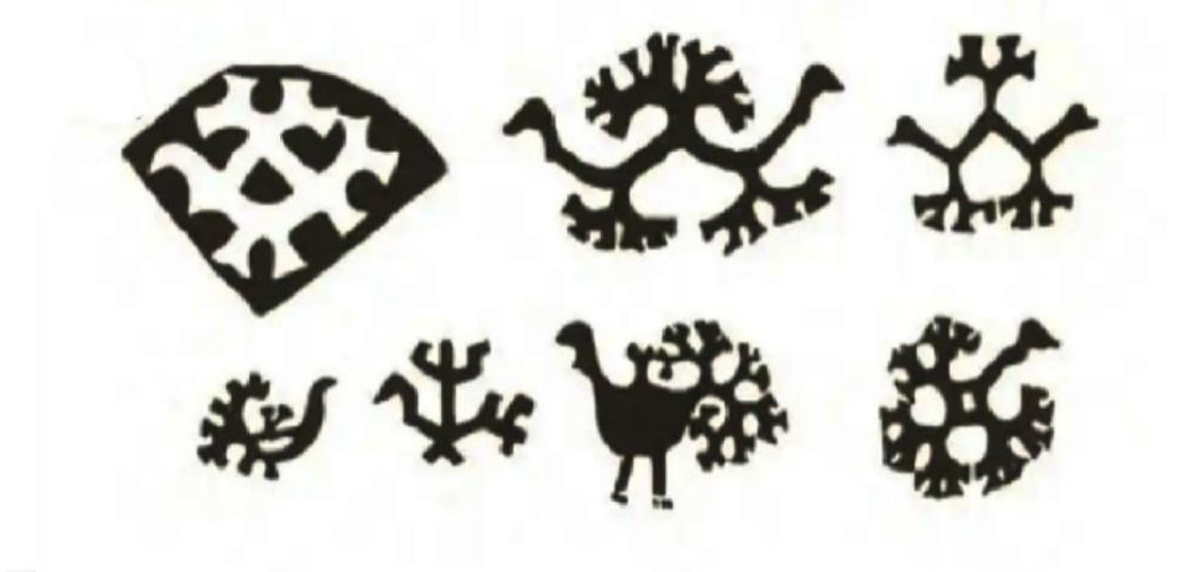
Eski Türklerde ongun olan kartal, kuşların en önemlisi ve Hakanı idi. Atilla'nın soyunu ulaştığı Kartal'ın başında taç vardı. Bu yüzden Eski Türklerde kartala saygınlık oldukça önemlidir. Yakutların bir kısmı analarının kartal soyundan geldiğini inanırlar, ona saygı gösterirler ve ant içerler. Kadınlar çocuk yapabilmek için kartallara yalvarırlar (Uraz, 1994, s. 155).

Orta Asya ve Sibiry Şamanistlerinde kartal tanrının elçisi gibi görünür ve saygı duyulur ayrıca Şamanlar tarafından kutsal olarak kabul edilen kuşlarla konuşabilirler (Ögel, 2010, s. 86).

Kartalın kutsiyeti onun Tanrı'ya en fazla yaklaşan kuş olması ve hatta Tanrı'nın elçisi veya sembolü olarak telakki edilmesi yanında, kartalın bazı boyların ve Şamanların atası olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Güven, 2014, s. 299).

Resim 2.32. Kuş başı antropomorfik (Hoppal, 2012)

Resim 2.33. Altay ve Sibirya Şamanları ile ilgili kartal sembolleri (Ögel, 2010)

Resim 2.34. Üç parmaklı ve kuş başlı figürler (Hoppal, 2012)

Resim 2.35. Kutsal sütunun üzerinde Şamanın koruyucu ruh kuşu (Bayat, 2017)

Şaman ağacı ile hayvan ana, Şamanın yeniden oluşmasını sağlayan iki öğedir. Şamanı dünyaya getiren hayvan anadır. Hayvan ananın kartal olarak tasavvur edilmesi, Yakutların ilk Şamanlarının Tanrı'nın göndermiş olduğu kartaldan doğduğu inancıyla bağdaşmaktadır. Ayrıca Yakut Şaman efsanesine göre ilk Şaman da kartalla kadının ilişkisinden doğmuştur (Bayat, 2017, s. 99-100).

2.7.3. At

Türk kültüründe kutsal bir yeri olan at, göçebe Türk medeniyetinin vazgeçilmez sembollerindendir (Caferoğlu, 1953, s. 202). Türk kültüründe at ile ilgili birçok efsaneler yer almaktadır. Atın ilk defa gökyüzüyle birlikte ele alınması on iki hayvan takvimindedir. Atın bu takvime göre art arda gelen yılların durağını gösteren bir gök işareti olarak düşünülmesiyle başlamıştır (Esin, 1995, s. 66).

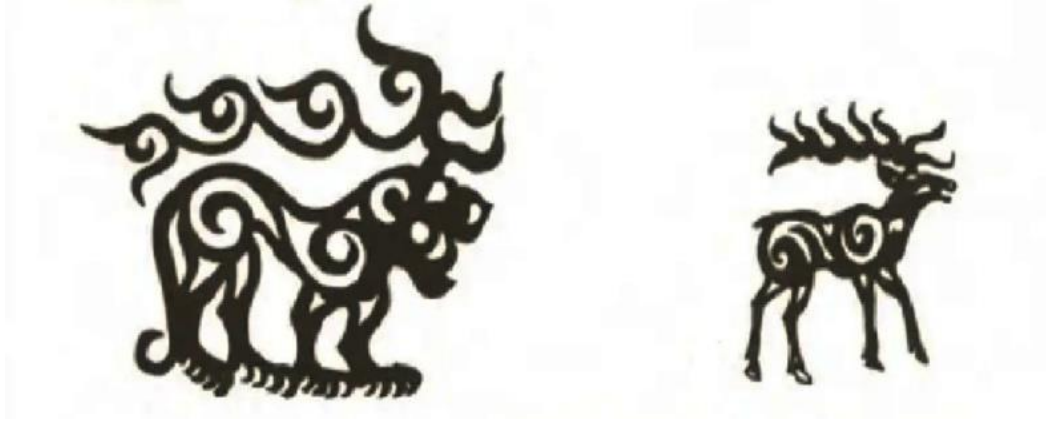
Bozkır Türk kavimlerinin kutsal hayvanı olan atın etinden yiyecek, sütünden içki, derisinden giyecek ve dışkısından yakacak yapıldı. Bozkır ordularını rakipsiz kılan bir savaş aracı olarak kabul edilir (Kalafat, 2004, s. 125).

Şaman tarafından atın yeri, ruh götürücüsü ve ölüm hayvanıdır. Şamanlar çeşitli bağlamlarda esrimeye yani mistik yolculuğa mümkün kılan, kendinden çıkışa ulaşmak için atı kullanırlar. Şamanlar esrimelik danslarında ucu at başlı değnek veya sırık kullanır. Şamanların cenaze törenlerinde, ölülerin at sırtında öbür dünyaya varışını anlatan ritüel ezgiler söylenir. Şamanlık seansında at resmen bulunmasa bile yakılan at kılı, şamanın üzerinde oturduğu beyaz kırsal postu aracılığıyla simgesel olarak yer alır. At kılı yakmak Şamanı öbür dünyaya götürecektir olan sihirli hayvan çağırma simgeleri (Eliade, 2018, s. 566-569).

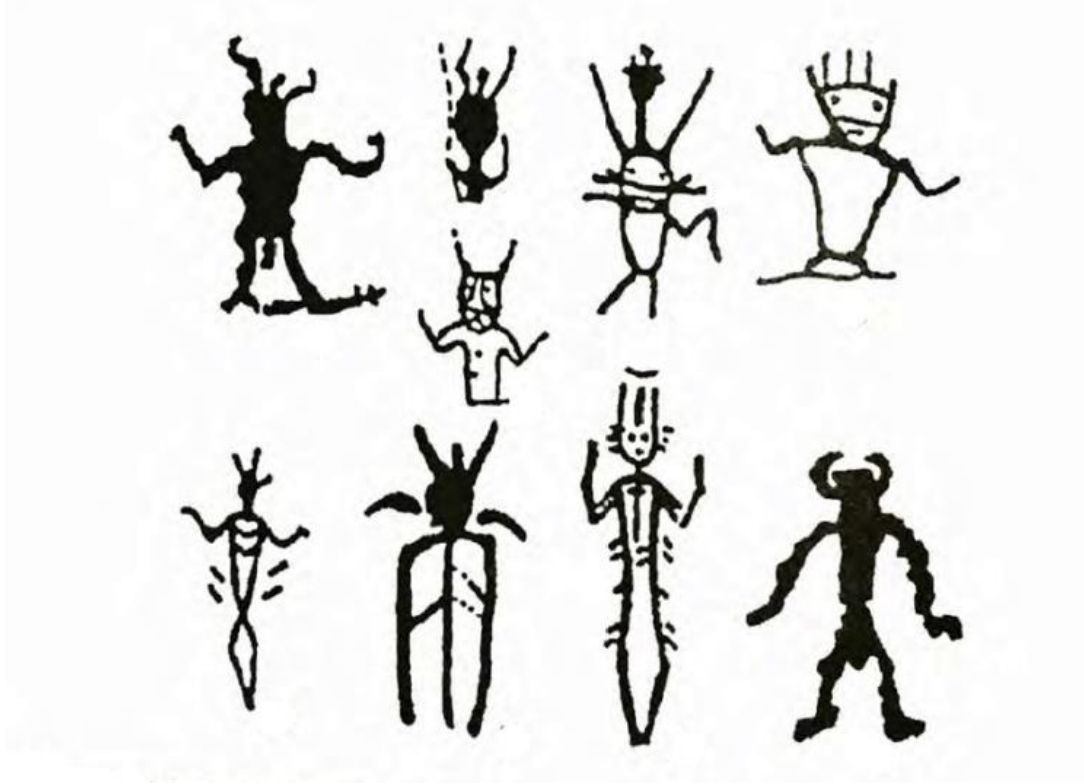
Orta ve iç Asya bölgelerinde yapılan arkeolojik kazılarda mezarlarda çok fazla miktarda at kalıntıları bulunmuştur. Kurban edilen hayvanlar ölüyle beraber gömüldükleri anlaşılmıştır. Ölümle sembolizmi ile ilgili, atlar ölen kişiye öteki dünya da hizmet edeceklerine veya ölüm sembolü olarak cesedi öteki dünyaya taşıyacakları inanılmış olmalıdır. At figürlerinin sembolizminde bir diğer anlamı da yas, alamet, savaş ve yiğitlik sembolü olarak atların kuyruğunun kesilmesi, bağlanması veya örülmesi olayıdır (Çoruhlu, 1995b, s. 172-173).

2.7.4. Geyik

Sembolik yaratım gücünün kazanıldığı dönemlerden itibaren yaşamın önemli bir parçası olan geyiğin arkeolojik kazılarda önemli bir yere sahip olduğu belirlenmiştir (Bektaş, 2000, s. 191). Geyik Türklerde kutsal hayvan olarak bilinir. Türk mitolojisi ve masallarında çok fazla yer almıştır. Türklere ait eski ve orijinal destanlarda, Türklerin geyikten türediğine dair bir kaynak rastlanmamaktadır (Ögel, 2010, s. 569).

Resim 2.36. Altay Hun çağına ait aslan veya kaplan geyikleri (Ögel, 2010)

Resim 2.37. Geyik boynuzlu antropomorfik insan figürleri (Hoppal, 2012)

Resim 2.38. Yer ve göğün sembolleri olan İç Asya geyikleri (Ögel, 2010)

Resim 2.39. Boynuzlu maskeler (Hoppal, 2012)

Töles boyunun kutsal hayvanı geyiktir. Bozkırın sahibidir ve kahramanın kalbinin koruyucusudur. Altay mitolojisine göre bu güneş geyiği temizlik ve tanrısallık simgesi olarak Töles kabilesince kutsaldır (Kalafat, 2004, s. 109).

2.7.6. Yılan

Yılan sembolü, efsanelerde, kutsal din kitaplarında, mitolojide, masallarda ve halk kitaplarında yer almaktadır. Yılan, ölümsüzlüğü ve kötülüğü sembolize etmektedir (Seyidoğlu, 1992, s. 50-52).

Türk Şamanizm inancında yılan, yeraltı kötülüklerinin tanrısı olan Erlik Hanla alakalı sembolize edilmiş hayvandır. Kara renk, yeraltı kötülük Tanrısını simgelediği için yılan genelde karayılan olarak adlandırılır. Erlik Hanın sembollerinden biri olan karayılan böylelikle karanlığı, kötülüğü, uğursuzluğu ve ölümü sembolize eder (Çoruhlu, 1995a, s. 38).

Şaman elbise ve davullarında yılan sembolleri yer almaktadır. Bazı Şaman ayinlerinde Şamanlar yılan biçimine girer ve yılanı taklit ederler. Altay Şaman elbiselerinde yılanı sembol eden yılanbaşı ve çatallığı kuyruğu belirgin bir şekilde gösterilmiştir. Şaman davulu çizimde diğer sembollerle beraber yeraltı denizinde yaşadığı varsayılan yılan sembolleri yer alır (Buluç, 1980, s. 1-6).

2.8. Renkler

Eski çağlardan günümüze kadar sözsüz iletişimde güçlü bir iletişimin simgesi olan renkler eski insanlarda büyüsel amaçlarla, tapınma sırasında görsel etkileycilik için, kendilerini kötülerden korumak, saklanmak, beğenilmek, güzelleşmek içgüdüüne cevap vermek için kullanılmıştır (Sun, 1994, s. 145). Türk kültüründe renklerin mitolojiyle ilgisi daha çok kozmolojik tasavvurlardan kaynaklanmaktadır. Ancak zaman içerisinde renklerle ilgili başka konularla ilişkili hususlarda ortaya çıkmıştır (Çoruhlu, 2002, s. 181).

Şaman geleneğinde kara Şamanlar yeraltı dünyasının kara Şamanları olarak, ak Şamanlar ise yukarı dünya ile bağlantılı şekilde tasavvur edilir. Şamanlar yeraltı kara Şaman ve yukarı dünya ak Şamanları ile alakalı renk simgeleri ile bilinir. Genelde yukarı dünya ile alakalı Şaman kırmızı renkli materyalden elbise dikilir ve davulu kırmızı renkte boyanır. Yeraltı dünyanın kara Şamanının elbisesi ve davulu kara olur (Bayat, 2017, s. 137).

Hakasya Türk inançlarında renk sembolizmi mutlaka vardır. Dua edilirken ağaca beyaz kumaş bağlanır. Ateşe dua edildiğinde kişinin üzerinde mutlaka kırmızı ve beyaz kumaş olur. Dağlara dua edince siyah veya başka renkler, göğe dua edilirken mavi veya başka renkler olur. Genelde dua edilirken; mavi, siyah, kırmızı ve beyaz giyilir. Sarı hastalık rengi olduğu için dualarda sarı rengi kullanmak yasaktır (Kalafat, 2004, s. 74).

Türk mitolojisinde ve kültüründe renkler bazen ikili olarak, bazen bunların karışımı renkler şeklinde, bazen de karışık renkler olarak görünür. Şaman davullarında görünen gökkuşağı tasavvurunda olduğu gibi tamamen karışık renklerde olur (Çoruhlu, 2002, s. 194).

2.9. Şaman Kostümü

Yeryüzündeki bütün din adamlarının özel kıyafetlerini taşımaları, eski devirlerden kalma bir gelenektir. Din adamlarının kendilerine mahsus kostümleri vardır. Kutsal olan Şaman elbisesi, davulu ve aksesuarları kendine özgü olan kültürünün tüm izlerini üzerine yansıtır. Şaman törenlerinde, farklı sembollere sahip kostüm ve aksesuarlar kullanarak yeni bir kimliğe girmesiyle ayinlerini gerçekleştirmektedir.

Şamanlara ait tören kostümleri gerek bütünü itibariyle gerekse detaylı açıdan incelendiği zaman sembolik anlamlar taşımaktadır. Şamanlar tören esnasında kıyafetleriyle sembolik olarak diğer âlemdeki ruhlar arasında arabuluculuk yapmış olurlar (Ripinsky-Naxon, 1998, s. 124-126).

Şaman ayin kostümünü kendi isteğini ve beğenisine göre değil, hizmetinde bulunduğu ruhların emir ve ilhamına göre hazırlanır. Davul ve kostümlerde bulunan bütün sembollerin ayrıntıları da Şamanın hizmetinde bulunduğu ruhlar tarafından belirlenir (Erman, 2017, s. 101).

2.9.1. Şaman elbiseleri

Şamanlar sanatlarını uyguladıkları törenlerde özel bir giysi giymektedirler. Giysi bir kült aracı gibi kullanılmaktadır (Örnek, 1988, s. 64). Türk Şamanlarının kuşanması

olarak bilinen özel kostümden en önemlisi “manyak” olarak adlandırılan palto ve başlıktan oluşan Şaman kostümüdür. Şaman kültürü, Şamanın kozmik dünyası ve Şamanın mitolojisi, Şamanın ruhlar âleminin gizli simgelerini Şaman giysisinde görülmüştür. Ruhlar, Şaman giysisine yerleştikleri için giysi esrimeyle beraber Şamanı gerçek dünyadan kopararak diğer dünyaya geçmesini sağlar. Kostüm üzerindeki yazılar Şaman sanatının ve Şamanlık olgusunun sembolik okuma dilidir (Bayat, 2017, s. 174). Şamanların özel giysileri, kutsallığın görünüşünü ve dinin bir kozmografyasını oluşturur. Sadece kutsallığı değil aynı zamanda kozmik simgeleri de taşır (Eliade, 2018, s. 195).

Resim 2.40. Altay Şaman elbisesi (Gürcan, 2018)

Şaman ritüellerini gerçekleştirmek için kutsal sayılan yardımcı malzemelere ihtiyaç duymaktadır. Elbiseleri çoğu kez kuş, geyik ya da ayı ile ilişkilidir (Gürcan, 2018, s. 70).

Şaman kostümleri temel olarak, tekdüze bir şekilde yabani hayvan veya kuş görünümüdür. Kostüm, Şamana olağanüstü yaratıcılık gücünü yansıtacak şekilde hazırlanır. Her kostüm kolektif olarak hazırlanmış halk sanatının bir eseridir (Yekaterina, 2014, s. 6-7).

Şaman kostümlerin gerek biçimleri gerekse üzerlerinde bulunan materyallerin bir hayvanı sembolize ettiği bilinmektedir. Bu hayvanlar yaşayan veya bir masal, bir mit hayvanı da olmaktadır (Örnek, 1988, s. 66).

Şamanlarda kuş, ren (geyik) ve ayı başlıca üç hayvandır. Kostümlerinde kuşu simgeleyen kuş tüyleri vardır. Kartal şamanın ilk atası sayılır, evren ağacı ve şaman esrimeli yolculuğunda kartal merkezde yer alır. Kartalın güneşe bağlanmış olması en yüce varlığı temsil etmektedir. Bütün bu öğeler Şaman giysisinin dinsel anlamını açıkça belirtmektedir. Şaman kostümlerinin bu süs ve simgeleri, Şamana hayvan biçiminde yeni bir beden vermektir (Eliade, 2018, s. 195-209). Giyside takılmış parçalar simgesel roller oynamaktadır. Bazen Şaman giysisi, ruh atası olarak Şamanın hayvan anasını simgeleyecek biçimdedir. Şaman elbisesi sembolik olarak kuş, ayı ve geyik olarak üç hayvan tasviriyle kuşatılmıştır (Bayat, 2017, s. 177). Cübbenin arka kısmında 2 veya 3 dizi halinde sıranmış 20 veya 70 çingirak vardır. Bu çingiraklar sesler çıkararak kötü ruhlardan Şamanı korumak içindir. Sır kısmında yıldızları temsil eden madeni parçacıklarda mevcuttur (Radloff, 2008, s. 122). Şamanlar ruhları kovmak ve korunmak için elbisenin kolları ve sırtına ses çıkaracak metalden olan çanlar takarlar. Çanlardan çıkan sesler ruhları ürküdür ve Şamanı korur bu materyaller Şamanın bir zırhıdır ayrıca zırh olarak çanların üstünde küçük yaylar bulunur (Donuk, 1988, s. 9-10). (Bkz. Resim, 2.40).

Resim 2.41. Altay Şaman elbisesi (Gürcan, 2018)

Ruh atası kuş olan bir Şaman'ın giysisinin kol altları ve etek uçları bol miktarda sicim ve saçaklar dikilerek bir kuş görünümü kazandırılmaya çalışılmaktadır. Ruh atasına ait unsurların (pençe, tüy, kemik, boynuz vb.) bazen kendisi, bazen ikonografik tasvirleri kıyafetin üzerinde yer almaktadır. Ayrıca Şaman giysileri, dinsel anlam taşıyan Şamanik inanç sisteminin yapı taşlarını sembolize eden çok sayıda nesnelerle donatılmış bulunmaktadır (Gürcan, 2018, s. 70). Bir Şaman giysisi üzerinde kuş resminin bulunması, Şamanın bu kuş yardımıyla öte dünyaya uçabileceğini sembol etmektedir (Örnek, 1988, s. 64). Altay Şamanları kara ve ak Şaman olarak ikiye ayrılır. Ak şamanlar yüce Ülgen'e Şamanlık yaparlar, diğer kara Şamanlar ise aşağı ruh Erlik'e Şamanlık yaparlar. Şaman, kamlık ayini yaparken dahil olduğu kategoriye göre kostüm giyer. Ak Şaman ve kara Şamanın kostümleri farklıdır (Yekaterina, 2014, s. 61).

Resim 2.42. Şaman elbisesi (Gürcan, 2018)

Şaman kostümlerinde zamanla dejenere olduğu için simgelerin sayısı daha fazlaştırılmıştır ve bunların bir kısmının anlamı açık şekilde belli değildir. Ruhlar dünyasını simgeleyen parçalar cekete dikilir. Dokuz kukla Ülgen'in kızlarını, yılan, kurbağa Erlik'in kötü dünyasındaki varlıkları temsil eder (Bayat, 2017, s. 178). Şaman elbisenin kol altından dikiş boyunca sarkan püskülleri kuş kanadını temsil etmektedir. Omuzdan aşağıya sarkan püskül kuş tüyleri takılı olan deri veya kumaştan püsküllerde kanada benzer. Cübbenin bel hizasından başlayarak arka tarafa bütün alt kısmı teşkil eden ip veya püsküller kuşun kuyruğudur. (Radloff, 2008, s. 122). Şaman kostümlerinde demir ve tunçtan insan ve kuşu simgeleyen iskeletler bulunmaktadır. Şaman giysilerinde insan veya kuş iskeletine benzemeye çalışarak, kostümü giyen kişinin kazandığı özel statüyü yani ölüp dirilmiş bir kişi olduğunu simgeler. Şaman giysilerinde ki iskelet sırı-erme yani ölüp dirilme olayını özetler ve yeniden güncelleştirir (Eliade, 2018, s. 210-211).

Türk toplumlarında şaman elbiseleri hep aynı unsurları taşımaz. Amaca göre elbisenin üzerine takılan nesneler takılır. Genellikle elbiseler düğmesiz ve önü açık olarak dikilmiş olur. Kışın bir gömleğin üzerine, yazın çıplak beden üzerine giyilir. Deri kemer ya da kuşak kullanılır. Elbise üzerinde Erlik' in ülkesinde yaşadığına inanılan canavarın resmi ya da kuş şekilleri gibi çeşitli simgeler ve motifler kullanılır. Şaman âlemleri, dünyayı ve insanların canını, evrenin yansımasını görmesini sağlayan ayna kullanır. Güneşi ve ayı simgeleyen yuvarlak delikler kullanır. Güneşi temsil eden yuvarlak delik, şamanın yeraltı dünyasına inmek için kullandığı deliği temsil edebilir. Elbise üzerine takılan bu tarz nesneler ya da zincir toka gibi metal nesneler kötü ruhların saldırılarına karşı kalkan vazifesi görürler (Çoruhlu, 2002, s. 73).

Şaman cübbesi gelenek olarak otuz parçadan yapılmış sayılırsa da hakikatte altmış kadar muhtelif parçalardan mürekkeptir. Cübbenin esas kısmı meral ve beyaz koyun derisinden yapılan ceketten ibarettir. Başka parçalar bu ceketin dikilir. Bu parçalar, Şamanların ruhlar dünyasında bulunduğu tahayyül ettikleri bütün varlıkların sembolleridir. Şamanın cübbesiyle beraber külahı (börk) da hazırlanır. Külahın esas kısmı üç karış uzunluğunda kırmızı kumaştan olur, etrafına de üç tane düğme konulur. Astarı kaba ve adi kumaştır. Külah da cübbe kadar önemlidir. Ayın yapmak için özel kıyafetten başka en önemli olan şey ya davul ya da deftir. Şaman davulunda birçok resimler bulunur. Bunlar şamanın çoğu, büyük kurban ayininde okunan, İlahilerde adları geçen nesnelerin sembolleridir (İnan, 2017, s. 58).

Şamanlar kostümlerini miras yoluyla satın alarak veya kendileri hazırlayarak sahip olmaktadır. Örneğin, Tungus Şamanları inisiyasyon sürecinde kostümlerini nerede olduğunu kendileri gördükten sonra gidip bu kostümü bulmak zorundadırlar. Genellikle görülen bu kostüm ölmüş bir şamanın yakınlarında bulunur ve şaman adayı gidip bu kostümü satın alır. Anca bu kostüm farklı bir kabilenin şamanına aitse kostümün aynı zamanda bu kabineye ruhlarına ait olduğu değerlendirildiğinden kabine dışına çıkmasına izin verilmez ve satılmaz (Pratt, 2007, s. 116).

Resim 2.43. Yakut Şaman elbisesi (Gürcan, 2018)

Geleneğe uygun cübbe hazırlamak pahalıya mal olduğu için bazı kamlar, ruhlarının özel müsaadesiyle, birkaç yıl cübbesiz ayin yaparlar. Fakat cübbesiz kamlar kötü ruhlara karşı fazla cesaret gösteremezler. Bunun içindir ki her kam ne yapıp şaman kıyafeti elde etmeye çalışır. Kamlar için kıyafetten sonra en önemli şey davul yahut dümbelektir. Şaman cübbe ve davulunu kendi arzu ve isteğiyle değil, fakat hizmetinde bulunduğu ruhun emir ve ilhamına göre yaptırır. Cübbe ve davulun vasıfları ve biçimi, süsleri bütün teferruatıyla bu ruh tarafından tarif edilir. Ruhun isteklerinden en ufak bir nesne eksik olursa bu cübbe ve davul ayin yapmaya yaramaz (İnan, 2017, s. 57).

Davul ve kostüm birbirini tamamlayan iki önemli öğedir. Şaman mitolojisi, kutsal öğeleri simgesel bir şekilde bu iki materyalde toplanmıştır. Davul, tokmak ve kostümlerde bulunan kozmik simgeler soyut kavramı somutlaştırma ve Şamanlık olgusunun ve ruhlar dünyasının dışı vuruluşudur (Bayat, 2017, s. 214).

Kayıt altına alınan kaya resimleri üzerinde tam donanımlı tören giysili Şaman bulunmamaktadır. Ancak mevcut olanların giysileri, Şamanik dünya görüşünü açıkça ortaya koyacak niteliktedir. Takıları, göğüslükleri ve ilave aksesuarları ile kozmolojik ikonografisi çoğu zaman evrenin üç kısma ayrıldığını anlatmaktadır. Bu bileşenler, giysinin ana malzemelerin oluşumunda geyik, ayı derisi gibi malzemelerin seçimi ile pekiştirilmektedir. Şaman elbiselerinin, ritüellerin içeriği ele alındığında daha da zengin ve karmaşık bir sembolizme sahip oldukları anlaşılmaktadır (Gürcan, 2018, s. 83).

Şaman kostümleri, kutsal model çizgilerini hem de tasvir sembollerini koruyarak nesilden nesile aktararak muhafaza edilmiştir. Dünya tasavvurların gelişmesi kostümlerin şekillenmesine de yansımıştır, böylece Şaman kostümlerinde yeni semboller ortaya çıkmıştır. Kostümlerde dönem dönem değişiklikler görülmüştür (Yekaterina, 2014, s. 7-8).

2.9.2. Şaman başlığı

Şaman başlığı giysi ile simgeleşen Şaman mitolojisinin göstergesidir. Başlık, elbiseyi tamamladığı için Şaman kostümünde bütünlük sağlar. Sihri bir güce sahip başlıklar, Şamanlıkta önemli bir yer tutar. Şamanlar, başlığı deriden veya kayın ağacının kabuğundan yapılırlar (Bayat, 2017, s. 183).

Resim 2.44. Tuva Şaman başlığı (Gürcan, 2018)

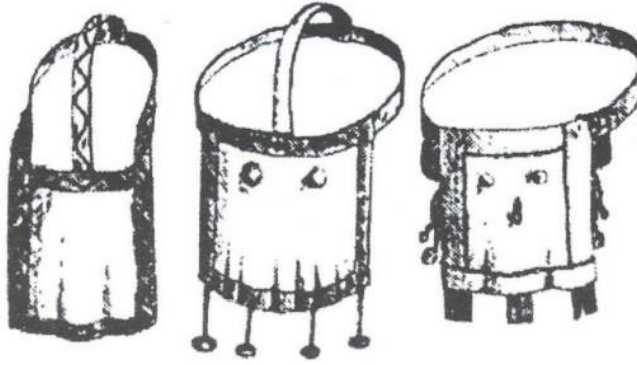
Şaman kostümünün en önemli tamamlayıcı parçası olan başlık, özel olarak kuş-peruk/ kuş şapkadır. Yaygın olarak geyik yavrusu ya da vaşak derisinden yapılırlar ve kare şeklindedir. Başlıklara çok sayıda kuş tüyü, renkli boncuk ve deniz kabukları eklenmektedir (Gürcan, 2018, s. 101).

Kara Şamanlar boynuz ile süslenmiş başlıklar kullanırlar. Ak Şamanlar, Kara Şamanlar gibi boynuzla süslenmiş başlıklar yerine önü püsküllü takke takarlar ve pelerin giyerler (Erman, 2017, s.93).

Altay ve Uryanbay Şamanlarının başlıkları kare ve dikdörtgen şeklinde geyik derisinden yapılır ve dış tarafı parlak kumaşla örtülür. Tuva Şamanlarının başlıkları mavi renkte kumaş olup üzerine bakırdan iki göz ve burun dikilir. Başlığın yanları çeşitli parçalarla süslemeler yapılır ve arka tarafına kumaştan kuşun kanat açması izlenimi veren parça dikilir. Eski Şamanların boynuz taktıkları bilinmektedir. Bu boynuzların çoğu geyik, nadirde olsa boğa boynuzundan yapılır (Bayat, 2017, s. 183-187).

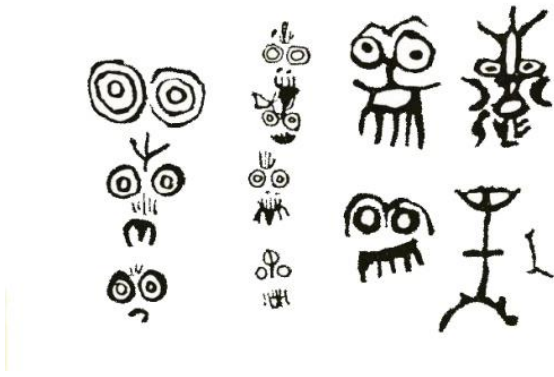
2.9.3. Şaman maskeleri

Şamanizm’de birçok inanış ve uygulamanın yanı sıra maske kullanımı da vardır. Maskelerinin olması Şamanizm’i gizemli tutan veya inanç sistemini büyülü kılan bir husustur. Şamanlıkta iki çeşit maske vardır (Davletov, 2017, s.186-187). İki gruba ayrılan bu maskeler; ayin maskesi ve ölüm maskesidir. Ayin sırasında Şamanın kullandığı ritüel maskeleri bir diğeri ise ölümler için kullanılmış ölüm maskeleridir (Bağcı, 2018, s. 29).

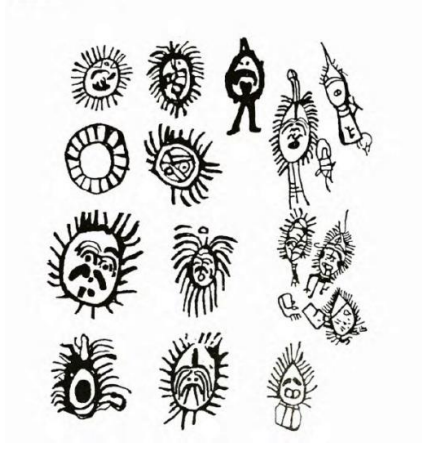
Resim 2.45. Şaman maskeleri (Bayat, 2017)

Ayinde kullanılan maskedeki amaç ayini yapan Şamanın tanınmamasıdır. Bir diğerk maske türü olan ölüm maskeleri, defin sırasında hazırlanan ve kullanılan bu tip maskelerin esas işlevi, ölen insanın yüzüne olası en yakın biçimde benzerlik arz etmesidir. Bunun amacı ölen kişinin öteki âlemde, yani ölüm sonrası hayatta tanınır kılınmasıdır (Davletov, 2017, s. 186-187).

Resim 2.46. İnsanları temsil eden kayalarda maskeler (Hoppal, 2012)

Şaman kostümünü tamamlamakla önem taşımakla beraber birçok simgeleri de içinde barındıran maskeler, Şamanist Türklerin inancına göre demir maske takan Şamanın gözleri o kadar etkili imiş ki, ineğe baktıklarında ineği öldürürlermiş. Bu açıdan insanlara zarar vermemek için maske takıldığı gelenek olarak yorumlanmamaktadır. Ancak mistik geleneklerde maskenin, ataları canlandırdığı hâkimdir (Bayat, 2017, s. 189).

Resim 2.47. İnsanları temsil eden kayalarda maskeler (Hoppal, 2012)

Şamanlar maskeleri her zaman ruhları karşı gizlenme ya da savunma aracı değil, sihirle ruhlar alemine katılmak için kullanılan ilkel bir tekniktir. Maskeler ataları temsil eder ve maskeleri kullanmalarında bu ataları ete kemiğe büründüklerini de kabul edilir. Yukagir ve Yakut'lar da maske hiçbir rol oynamaz daha çok çocukları korkutmak için ya da cenaze törenlerinde ölülerin ruhları tarafından tanınmak için kullanılır (Eliade, 2018, s. 219-220).

2.9.3. Şaman davulu

Şaman kültürünün en önemli özelliklerinden biride kendi mitolojilerini müzikle ve müzik aletleriyle birlikte uygulamaktır (Bozdemir ve Özçelik, 2019, s. 103).

Şamanlık serüveninin başlıca simgelerinden biri olan davul, üzerinde bulunan çizimler ve materyallerle oldukça zengin semboller barındırmaktadır.

Şamanlar çalışmalarında değişik materyaller kullanırlar. Ayinlerde transa geçmek için davul kullanarak tempolu şarkı söylerler ve dans ederler. Davullar çeşitli hayvan derilerinden yapılır, üzerine gök ve yeraltı ruhlarının yer aldığı oldukça zengin semboller çizilir (Erman, 2017, s. 93).

Resim 2.48. Şaman davulu (URL 7)

Şaman ayinlerinde davulun oynadığı önemli rol bilinmektedir. Şamanlar esas olarak davullarının yardımıyla vecde varmaktadırlar (Eliade, 1992, s. 26-27).

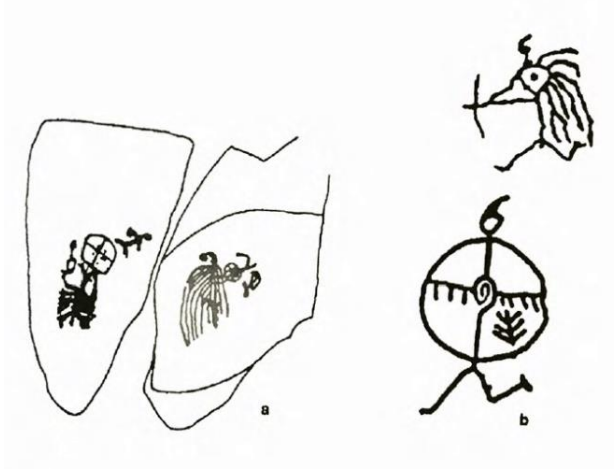
Simgeselliği karmaşık, sihirsel işlevleri çoktur. Şamanlık seansında Şamanın diğer âleme geçmesinde, gürültüsü ile Şamanın işine yoğunlaşmasını ve içinde dolaşacağı manevi âlemde temasa gelmesini sağlamak için Şamanın vazgeçilmez temel ögesidir (Eliade, 2018, s. 222).

Şamanın davulu milli tarih bakımından da önemli yere sahiptir. Şamanın hayata bakış açısı, mitolojisi, düşünce tarzı, göçebe ve avcı toplayıcı hayatın felsefi yansımalarını davula çizilen resimlerle ve figürlerle sembolleştirilmiştir. Davul Şamanlıkta başlıca esrime tekniğidir. Davul insanların istediklerine ruhlara ileten, öteki âleminde iradesini insanlara çattıran Şamanların tek kutsal müzik aletidir (Bayat, 2017, s. 194).

Davul, Şamanın trans haline geçebilmesi için kendisi tarafından kullanılan en önemli enstrümandır. Esrime halinin etkili olması için ses ve müzik çok önemlidir ve davul bu görevi yerine getirir. Ayinlerde davulun sesi şamanın psikolojisi üzerine etki eder, esrime halini deneyimler ve bu sayede ruhani dünyayla bağlantı sağlayabilir. Şaman davulu ritüelin en önemli müzikal parçalarından biridir. Davul aracılığı ile şamanın yapmak istediği ritüelin etkisi güçlenir. Davulun çıkardığı sesin düzeyi, özellikle bas sesinin etkisi ve artan azalan ritimleri şamanın vermek istediği coşkuyu etkiler. Davul şamanın bu anlamda olmazsa olmazı bir obje haline gelir (Bozdemir-Özçelik, 2019, s. 104).

Resim 2.49. Şaman davulu (URL 8)

Resim 2.50. Kaya resimlerinde davullu Şamanlar (Hoppal, 2012)

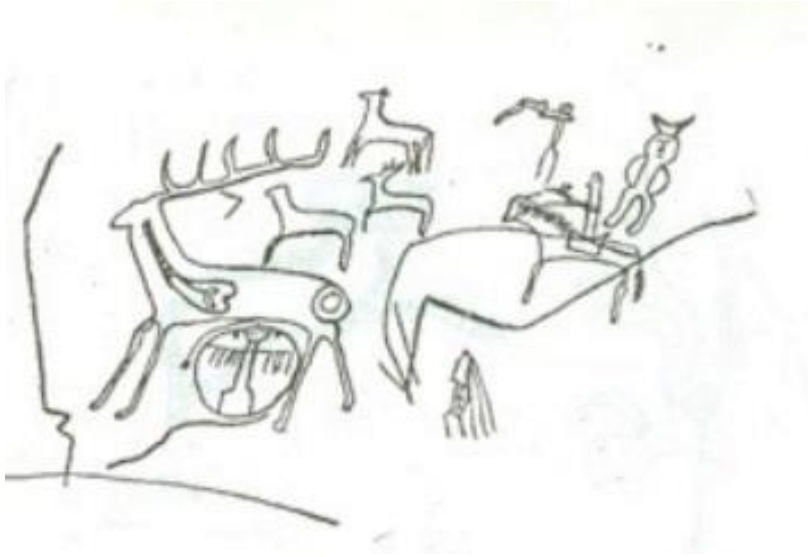
Şaman davulu, Şamanın yaşını uygun olarak farklı boyutlarda yapılır. Kadın ve erkek Şamanın davulunda farklılık yoktur. Davulu yapmak için ağaç, bakır, demir, deri ve kıl sicim kullanılır. Davul yuvarlak ya da oval olabilir. Davul yapımında kullanılan kayın ve sedir ağacı temiz, zedelenmemiş ve yerleşim yerlerinden uzak olarak insan eli değmemiş olması gerekmektedir. Davulu bu işin uzmanı ustalar yapar (Anohin, 2006, s. 58-64).

Şaman davulunun kasnağı, Şamanizm’de hayatı ve ölümsüzlüğü simgeleyen hayat ağacının davul için özel olarak düşünüldüğü bir daldan yapılır. Bu simgenin anlamı “dünyanın merkez” inde yer alan “Eksen” in aracılığıyla Gök ile Yer arasında kurulan iletişimidir (Eliade, 2018, s. 222).

Resim 2.51. 1990'lı yıllarda aile birlikte yeni şaman davulunun resimlerini boyuyor (Hoppal, 2012)

Davulun kasnağının yapılacağı ağaç ve derisinin kullanılacağı hayvan, yardımcı ruh tarafından Şaman'a bildirilmektedir. Halklara göre farklılık gösterse de genel olarak Şaman davullarının üzerinde ki tasvirler, aşağı, yukarı ve orta dünyayı sembolize edecek şekilde üç bölümden oluşmakta, dört yönü işaret etmekte ve Şamanik İnanç Sistemine ait öğelerin görsel yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakut Şamanının davulu genelde ovaldır. Davulun ağaçtan yapılan kasnağa 7, 9 ya da 11 çıkıntıya sahiptir. Üzerine 3 yaşında ki buzağının derisi ile kaplıdır. Davulun iç kısmında, kenarlardan çapraz olarak gerilen deri sicimler, orta yerinde demir bir halkayla başlayacak şekilde tutturulmuştur. Bu kısmı Şaman, tutamaç olarak kullanmaktadır. İç kısımda ayrıca çok sayıda zil, metal unsur ve kemik sallantılar, kasnağı çevreleyecek şekilde davula takılmışlardır. Davulun tokmağı hafifçe bükülmüş formda olup, at ya da geyiğin bacak kısmının derisi ile kaplanmıştır (Sieroszewski, 1896, s.635; Gürçan, 2018, s. 72).

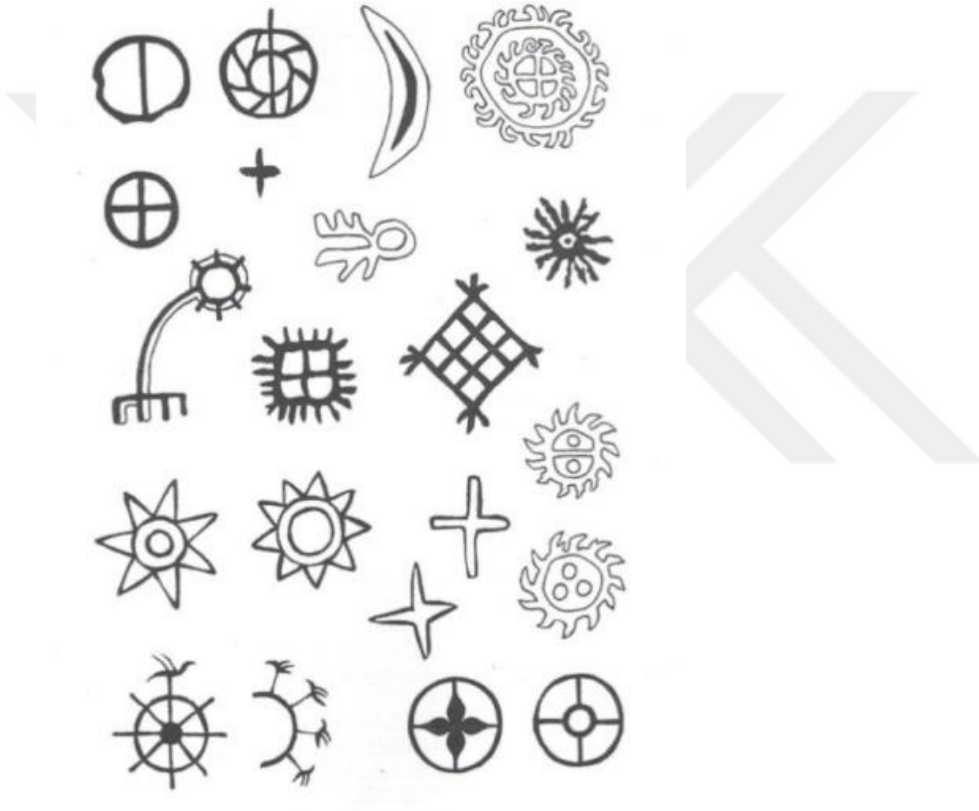
Resim 2.52. Kaya resimlerinde davullu şamanlar (Martinov, 2013)

Şaman davulu, Şamanın geleneğine göre ruhların isteği ile belirlenir. Şaman hastalığından sonra adayın statü almasıyla özel elbisesi ve davulu yapılması şarttır. Ruhlar, Şamana ömrünün sonuna kadar kaç davul kullanacağını bildirirler. Davulun yırtılması veya bozulması sonucunda yeni davul yapılmaz. Bu durum Şamanın ölümünün yaklaştığı anlamına gelmektedir (Bayat, 2017, s. 196-197).

Şaman davulunun içi, dışı ve tokmağı olmak üzere üç bölümü vardır. Şaman davullarının üzerinde farklı semboller resmedilmiştir (Erman, 2017, s. 95-97). Davulların üzerine çizilen semboller genelde evrenin üç aşaması olan göğü, yeri ve yeraltını temsil etmektedir. Yay kirişinin altında bulunan beyaz çizgi ayın sırasında şamana yol gösteren ruh olduğunu, davulun üstünde ki siyah şeritler ise yağmuru çağırmak için gerekli bulutu temsil eder (Baldick, 2010, s. 96).

Davulun üst kısmında yedi renkli gökkuşağı tasvir edilir. Gökkuşağının iki ucunda, iki geniş kare şeklinde merdiven sarkar. Bu merdivenler Şamanın Kan Kuday'ın huzuruna çıkmak için gökyüzüne yükselir. Davulun alt tarafında yedi insan tasvir edilir. Bunlar Erlik Han'ın hizmetçileridir (Erman, 2017, s. 95-97).

Şaman davulunda bulunan renkler için nehrin kenarından aldıkları yumuşak taşları küçük parçalar halinde kırıp diğer taşlar arasında ezerek toz haline getirip davul üzerinde boyama işlemiyle yapılmaktadır (Anohin, 2006, s. 62).

Resim 2.53. Şaman davulunda yer alan mitolojik semboller (Bayat, 2017)

Resim 2.54. Altay Şaman davulu (URL 9)

Şaman inanışlarında Güneş üzerine yeminler çok önemli olmasından, Şaman davullarının üzerinde Güneş resmi çizimleri oldukça fazladır. Eski inanışlara göre Türk boylarında hâkimiyeti Gök ve Güneş verir hatta insanı ata ederdi (Bayat, 2005, s. 67).

Sedir ağacından hazırlanan Şaman davulunun iç kısmı kayın ağacından yapılır ve “eezi” olarak adlandırılır, ata ruhu figürü şeklinde sap ile iki bölüme ayrılmaktadır. Davulun iki kirişi, bunların üzerinde de sağ tarafta beş, sol tarafta dört adet olacak şekilde metal sallantılar bulunmaktadır. Kötü ruhları korkutmaya yarayan bu çingirakların yanına bir ya da iki ok asılmaktadır. Okların sayısı Şaman’a hizmet eden ruhların sayısına göre değişiklik göstermektedir (Gürcan, 2018, s. 73).

Resim 2.55. Davulun iç kısmı (URL 10)

Resim 2.56. Altaylı-Türk davullarının üst bölümlerindeki semboller (Bayat, 2017)

Anohin (2006), “Altay Şamanlığına Ait Materyaller” adlı eserinde Şaman davul parçalarını 6 gruba ayırmıştır;

1. Kaş: Davulun iskeletini sedir ağacından yapılan kasnağı (kaş) ortaya çıkarır. Kasnağın çapı 10-12 karış, derinliği ise 14-22 santimetredir. İki başı kasnağa sırımlarla bağlıdır.
2. Davulun iç kısmı.
3. Davulun Kasnağı (Tegerek): Davulun kasnağı geyik derisi, bazen genç atın derisi ile kaplanır. Deri, kasnağa kendir ipi ile dikilir; deri kenarları başka bir iple bağlanır, böylece bir nevi kenar çekmesi, yaka meydana gelir.

Resim 2.57. Şaman davulu (Anohin, 2006)

4. Davulun Üzerindeki Resimler: Davulun üzerindeki bütün resimler beyaz ve kırmızı olmak üzere iki renk boya ile yapılır. Boyaları da nehrin ağzından aldıkları yumuşak taşları küçük parçalar halinde kırıp diğer taşların arasında ezerek toz haline getirip yaparlar. Bu tozu tükürükle ıslatıp işaret parmağı yardımıyla davulun üzerine resim yaparlar. Resimler tecrübeli erkekler, yürüçi (resimci), tarafından yapılır.

5. Davulum İç Kısımındaki Resimler

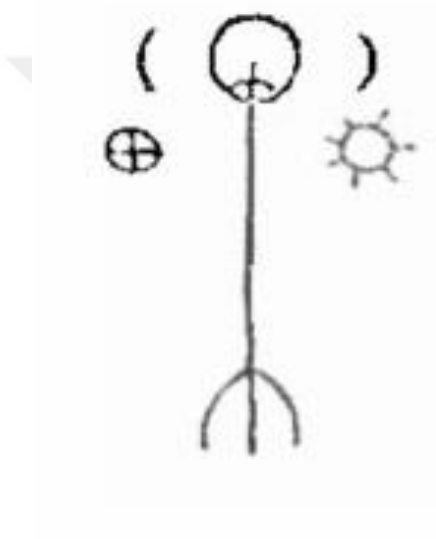
a) Eezi: Davulu iki eşit parçaya ayıran kalın düz çizgidir. Üst kısmın da baş, alt kısmın da ise bacaklar görülür. Başın yan taraflarında iki yarı oval (kulak) vardır ki bu yuvarlaklar güneş ve dolunayı (kүн, ay) temsil eder.

Resim 2.58. Pura sembolü (Anohin, 2006)

6. Kasnağın Üzerindeki Resimler: Davulun bu parçasında kasnağın kenarından geçen kalın çizgiler ve onlara çapraz bir şekilde gelen çizgilere rastlanır. Son çizgiler bükmeler üzerinden geçer, sayıları beş, yedi, dokuz veya daha fazla olabilir. Çapraz çizgilerin boşlukları noktalar veya yıldız figürleri ile doldurulur. Davulun kasnağındaki bütün resimler motif süsleri adını taşırlar (Anohin, 2006, s. 64).

Şamanlar göğe çıkmak için bindikleri ata pura adını verdikleri gibi üç boynuzlu keçilere de pura adını verirler (Uraz, 1994, s.150).

Resim 2.59. Eeezi, güneş ve dolunay sembolü (Anohin, 2006)

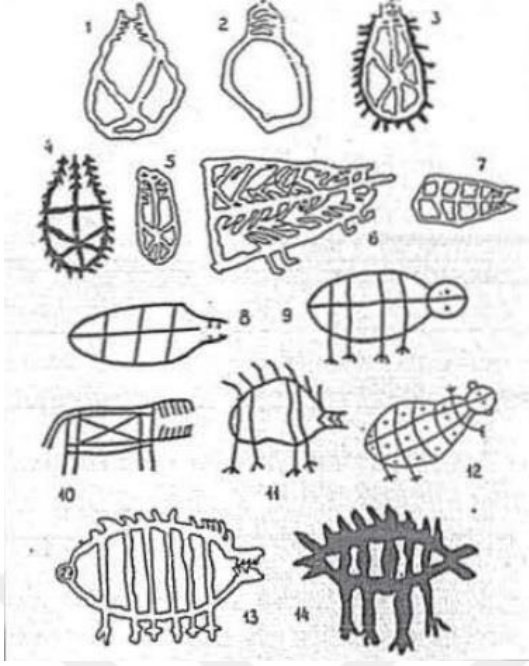

Resim 2.60. şaman davulu (Anohin, 2006)

Davul yüzeyinin üçte birlik üst kısmı, iki paralel çizgiden oluşan bir kasnak tarafından daha aşağıdaki üçte ikilik kısımdan ayrılır. Kasnak üzerinde zikzak çizgilerden oluşan kesişmeler vardır. Davul üzerinde üç-dört bacaklı hayvanlar, yayılmış kanatlı kuş, kanatlar üzerinde bir halka ve ışınlar, kanatların aşağısında ve yanında, daha küçük ve daha büyük bir halka. Dört bacaklı bir hayvan (at), kanatları yayılmış kuş gözcü, ışınlı sabah yıldızı, çaprazın etrafında dolaşan ışınla dolu halkaların küçük olanı ay, daha büyük olanının güneş olduğu görülüyor. Şaman davullarının üst kısımlarında çizilen semavi varlıklar, atlar ve kuşlar Türk Şaman davullarının karakteristik bir özelliğidir (Dioszegi, 2005, s. 257-58). Şaman kendi ruhunun bir hayvanda belirdiğine inanır (İnan, 1986, s. 83).

Baraba Türk şaman davullarında tüyleri dikleşmiş fantastik hayvanlar ve kurbağa tasviri çizmek zorunludur. Türk şaman davulunun iki figürü olan süvari ve ağaçlar Teleut davulu üzerine temsil edilmiştir (Dioszegi, 2005, s. 259).

Türk Şaman davulunda; kuş, kaz, koyun, at, koç, kurt, köpek, geyik, yılan, ayı, böcek, balık, kaplan, kaplumbağa hayvan figürleri sembolize edilerek çizilir (Çay, 1983, s. 61).

Resim 2.61. Şaman davulları üzerinde fantastik hayvan çizimleri (Dioszegi, 2005)

Şaman davulunda yapılan işlemler bittikten sonra göreve yeni gelen Şamana davulu verilerek bir merasim yapılır. Bu merasim Şamanın ilk kamlığı olarak bilinmektedir. Bu kamlık sırasında aday, ruhların davul konusunda onayını almış olur. Erlik ve Ülgen gibi büyük ruhlara kurbanlar sunulur (Bayat, 2017, s. 201).

Resim 2.62. Altay Şamanlarından eski bir fotoğraf (Hoppal, 2012)

Bir Şaman mesleğini bırakmışsa veya ölmüşse, Şamana ait olan giysisi, davulu ve diğer kült materyalleri ya ormanda bulunan bir ağaca asılır ya da diğer eşyalarıyla birlikte mezara konulur (Örnek, 1988, s. 65-66).

2.10. Tasarım

İnsanoğlu yaşadığı sürece çevresi ile ilişki içindedir ve sürekli bilgi alışverişi halindedir. Zaman içinde aldığı bu bilgileri gereksinimleri doğrultusunda kullanır. Bu bilgileri kullanırken tasarım olgusundan yararlanır. Tasarım, insanların gereksinimlerini karşılamayı hedefleyen, işlev, görünüm gibi her yönden yüksek düzeyde yenilik getirici, yarı karışık yan disiplinli bir olgudur. Dilimize "Tasarım" olarak yerleşen sözcük aslında Latince kökenlidir. Latince “de+ignare” kökünden gelir ve "işaret etmek", "belirtmek", "planlamak", "resmetmek", "bir model veya şekil olarak kurmak anlamına gelir (Sezgin ve Önlü, 1992, s. 84).

Tasarım, bir tasarlama eylemi sonucunda beliren ve asıl yapının gerçekleştirilmesi sırasında yönlendirici olan proje, çizim, maket vs. gibi ürünlerin tümüdür. Tasarlama bir bütündür ve bir nesne, bir sistem ya da bir olayın amaçlanan bir sonuca göre tanımlanmasıdır. Tasarımcı, üretken, yenilik getiren, sağlam bir bilgi birikimine sahip, toplumun ihtiyaçlarına göre farklı çözümler ile ihtiyaçları karşılayabilecek ürünler ortaya koyabilen kişidir (Alp, 2009b, s. 51-52).

2.10.1. Tekstil tasarımı

İnsanlığının varoluşundan beri tasarım gündemdedir ve yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Gösterişli Mısır uygarlığı tasarım çalışmalarında dünyanın ilk ve en büyük örneklerini ortaya koymuştur. Anadolu ve Mezopotamya kültüründe de benzer sanatsal tasarımları görmek mümkündür. Tasarımda somut gerçeklerin yakalandığı en önemli zaman dilimi ise Rönesans dönemidir (Tepecik, 2002, s. 27, 29).

Tasarım kavramı temelinde bir nesne yaratma olarak belirlenebilirse de, içerisinde insan, kültür, zaman boyutu, üretim ve kullanım süreci ile birlikte komplike bir kavramdır. Tasarım yapma düşüncesinin tarihsel süreç içerisinde ilk çağlardan itibaren insanın herhangi bir malzemeyi eline alarak onu yeniden biçimlendirme isteğiyle birlikte başladığı varsayılabilir. Çeşitli amaçlar için tasarlanan ürünler, yapılmış, kullanılmış ve işi bitince de atılmıştır. Çünkü o dönemlerde tasarlayıcı-

üretici-kullanıcı aynı insanlardır ve ürünlerden tek beklentileri “iş görüyor” olmalarıdır (Ağatekin, 1998, s. 1-2).

Tasarımcı, tasarlanan ürün üzerinde nasıl çalışmayı tercih ettiğine bağlı olarak tasarım fikirlerini şekillendirir. Tasarımcı belirlemiş olduğu bu çalışmada hazırlayacağı tekstil koleksiyonunun kimliğini oluşturacak olan esin kaynağını keşfetmeye yönelik ayrıntılı araştırmalar yapmış ve bulgular neticesinde tasarım sürecini planlamış olarak sunuma hazır hale getirir (Malik ve Azhar, 2015, s. 1).

İnsanlığın bilinen en eski uğraşlarından biri olan tekstil, temel olarak dokunmuş kumaş anlamına gelmektedir. Tekstil, her türlü tekstil elyafından çeşitli işlemler uygulanarak dokuma, örme ve dokusuz yüzey elde etme sanatı olarak adlandırılmaktadır. İnsanlar varoluştan itibaren giyinmektedirler. Giyinmenin temel nedeni örtünmek ve dış etkenlere karşı korunmaktır. Giyinme gereksinimini karşılamak için doğada bulunan çeşitli liflerden yararlanarak kumaş adını verdiğimiz yapılar kullanılır (Başer, 2004, s. 2-3).

Tasarım, istenilen amaca cevap veren bir düşünce sürecidir. Tekstil tasarımı, yaratıcılığın ve işlevselliğin tekstil ürününün hem görsel hem de teknik tasarlanmasından üretim sürecine kadar geniş bir yelpazede yer almasıdır. Tasarım kavramı günümüzde insanı ilgilendiren her alanda etkisini hissettirmekte olup, modern yaşamın bir gerekliliği haline gelmiştir (Önlü, 2004, s. 85-90).

2.10.2. Dijital tekstil tasarımı

Elektronik ortamda üretilen sanat olarak kısaca tanımlanabilen dijital sanat, çağdaş bilgiyi, bakışı ve bilinci, teknolojiye ilişkin kuramlar ve kavramlarla değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Birden fazla sanatsal biçimi ya da teknik anlatımı bir arada kullanabilen dijital sanat, insanın çevresiyle, bilgiyle, teknolojiyle, estetikle olan etkileşimini sorgulamaktadır. Dijital sanat, her yeni gelişen sanat biçiminde olduğu gibi geniş bir bağlamda ve çoklu bakışı tercih eden uzun süreli çalışmalarla tanımlanmaya ve sınıflandırılmaya çalışılmaktadır (Sağlamtimur, 2010, s. 213).

Tekstil ve giysi ürünlerin tasarım anlayışında pazar büyümesi, yeni elyaf ve iplikler, dokular ve yenilikçi bitim işlemi teknolojinin gelişmesiyle önemli bir değişim süreci yaşanmaktadır. Bu süreçte alanlar arası etkileşim bugün ve gelecek için önemli bir kavramdır. Bu durum, tasarım açısından geçmiş yılların tecrübesine ek olarak, gelişen hayal gücü ve uyum içinde sürekli arayış içinde olan, fark yaratan, yenilikçi birçok alan oluşmasına da öncülük etmiştir. Günümüzde tekstil ve moda tasarımcıları kumaş ve ürün tasarım sürecinde farklı uygulama ve teknoloji alanlarından yararlanmaktadırlar (Erbıyıklı, 2011, s. 48-49). Günümüzde bilgisayar destekli tasarımlar ve hızlı, esnek dijital üretim teknolojileri tekstil tasarımında uygulanması oldukça pratik hale gelmiştir. Özellikle dijital baskı teknolojilerinin tüketicilerin tasarım ve üretim süreçlerine olan mesafesini azalttığını söylemek mümkündür (Ballie, 2014, s. 19-20). Yaygın olarak 1993 yılında kullanılmaya başlanan “dijital baskı makineleri”, hızlı ve yüksek kaliteli baskıları mümkün kılarak, baskı dünyasını değiştirmiş durumda. 2000’li yılların başından itibaren tekstil sektörü de dijital baskıya daha çok ilgi duyar hale gelirken, son yıllarda bu konuda ciddi bir değişim yaşandığına tanık oluyoruz. Teknolojide yaşanan gelişmeler ile birlikte tekstil sektöründe dijital baskı giderek kendine daha fazla yer açmaya başlamış durumda. Ancak tekstil sektörünün dijital baskı konusunda yoğun bir öğrenme sürecinde olduğu da görülüyor (TTTSD, 2013, s. 47).

Tekstilde mürekkep püskürtme yöntemi, diğer baskı yöntemlerinden farklıdır. Bu fark, mekanik baskı kafasının temassız olmasından ve tasarıma özgü renkler yaratılabilmesinden kaynaklıdır. Genellikle, en az 3 veya 4 ana renkten oluşan bir set mürekkep kullanılır. Bunlar CMYK mürekkebi olarak adlandırılan, siyah, macenta, sarı ve opsiyonel olarak siyahtan oluşur. Günümüzde kullanılan iki ana dijital baskı makinesi, Hollanda menşeli Stork mürekkep püskürtmeli baskı makinesi ve Japonya menşeli Mimaki dijital baskı makinesidir (Udale, 2014, s. 92-93).

Dijital baskı, seri üretimden ötürü ekonomikliğiyle ön plana çıkan, ayrıca zaman açısından da önemli avantajlar sağlayan bir baskı türüdür. Dijital tekstil baskısının kullanılmasının en önemli nedeni günümüzde şifon, saten, ipek gibi kumaşlara da transfer yapılabilmesi, çok daha uygun maliyetlerle transfer işleminin gerçekleşmesi, üstelik elde edilen ürünlere uygulanan fiksaj işlemiyle kumaşın yıkanabilirliğinin ve

solmaz yapıda olmasının kolaylaşmasıdır. Bunun yanında yüksek çözünürlükte baskılar elde edilmesini sağlayan, aynı zamanda uzun vadede kullanım açısından da avantajları olan bir baskı türüdür (Sarı, 2014, s. 10).

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evren örneklem, verilerin toplanması ve analizi hakkında bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma Şaman kültürü ve sembollerinin yorumlanarak tekstil tasarımda uygulanabilirliğine yönelik betimsel bir araştırmadır. Araştırma aynı zamanda Şaman kültür ürünlerinde yer alan sembollerin çağdaş tekstil tasarım süslemelerinde uygulanması boyutu ile de uygulamalıdır.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evereni Şaman kıyafetlerinde, davulunda ve kaya resimlerinde yer alan Şaman sembolleridir. Örneklemi ise Şaman kostümleri ve kaya resimlerinde yer alan Şaman sembollerinin yorumlanarak tekstil tasarımında uygulanan toplam 15 adet tekstil ürünüdür.

3.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada öncelik olarak konu ile alakalı olgusal verilere ulaşmak için Türkçe ve İngilizce literatür tarama yapılmıştır. Makale, tez, kitap, seminer, özel arşiv ve benzeri yerlerde Şaman kültürü ve sembolleri ile ilgili veriler saplanmıştır. Şaman kültürünü yansıtan ürünleri görsel olarak incelenmiştir.

3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Literatürden elde edilen bilgiler araştırmanın çeşitli bölümlerinde direk ve dolaylı alıntılarla kullanılmıştır. Araştırmada Şaman sembollerinin görselleri bilgi formu haline getirilerek değerlendirilmiştir. Araştırmada bütün verilerden yararlanarak elde edilen bilgiler doğrultusunda Şaman kültürü ve sembolleri yorumlanarak 15 adet tasarım yapılmıştır. Bu tasarımlar Adobe Photoshop (CS5) programında hazırlanmıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırma kapsamında literatürden elde edilen bilgilerde Şaman unsurlarında kullanılan sembollerin detaylı incelenmesinde elde edilen veriler değerlendirilmiştir. İlgili literatürden elde edilen veriler ışığında Şaman sembolleri bilgi formu oluşturulmuş. Şaman sembollerinin çizimleri ve yeni tekstil yüzey tasarımları oluşturulmuştur.

4.1. Kaynaklardan Elde Edilen Şaman Sembollerinin Bilgi ve Formları

Araştırma kapsamında Şaman kültürünü yansıtan sembollerin kullanım yerleri ve özellikleri hakkında 27 adet bilgi formlarında yer almaktadır.

Bilgi Formu: 1

Altay Şaman Davulu

Kullanım Yeri: Davul

Kaynak: A.V.Anohin, Altay Şamanlığına Ait Materyaller, 2006, s. 59

Ürünü İnceleme Tarihi: 01.10.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Altay Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi:

1) Eezi'nin (sahibini sembolize eden) başı oval bir şekle sahiptir; kaşlar, gözler, burun, ağız ve sakal oyulmuştur. Göz çukurlarında kırmızı bakır tokalarla doldurulur. Bazı davullarda kaşlar, burun, ağız, sakal ince kırmızı bakır levha ile kaplanır. Eezinin göğsünü ve kollarını tasvir eden dik açılı demir çubuk sarar. Eezinin alt kısmı biraz genişler, kalça ve bacaklar olmak üzere ikiye bölünür. Bazı davullarda bu bölümde yoktur. Bazı davullarda ikiye bölünme yerinin biraz yukarısına ayin yapan kişiyi tasvir eden küçük insan figürü oyulur.

2) Kiriş: Uzun bir demir çubuktur. Davulun üzerine sağlam örülmüş kiriş her iki tarafında omuzları tasvir eden bükmeleler vardır. Kirişin sağında beş, solunda dört olmak üzere toplam dokuz tane demir parça asılır. Uzunlukları 9-10 santimetre olan bu demir parçalarına çingirak denir. Bunlar kötü ruhları korkutmaya yarayan silahlardır (Anohin, 2009, s. 59-62).

Bilgi Formu: 2

Altay Şaman Davulu

Kullanım Yeri: Davul

Kaynak: F. Bayat, Ana Hatlarıyla Türk Şamancılığı, 2017, s. 206

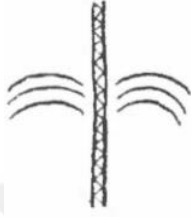
Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

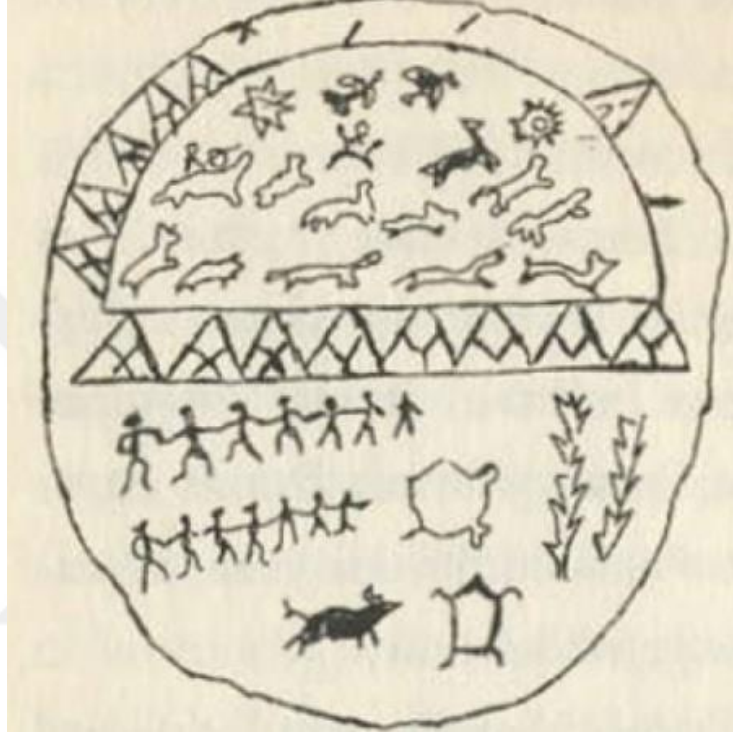
Yöre: Altay Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Ortadan geçen çizgide yukarı kısım gök âlemini, aşağı kısım ise yeraltı âlemi temsil eder. Aşağı ve yukarıyı simgeleyen resimler, Şamanın kozmik dünyasını simgeler. Şamanist inançlara göre davulunda evrensel olduğunu görülür. Şamanist inançlarına göre kamların kudreti ilahidir ve göklerden verilmiştir. Bu kudret şamanın başı üzerine bulut olarak gelir; ebemkuşağı şeklinde girerek başını, vücudunu doldurur. Bunun içindir ki her şamanın davulunda ebemkuşağının resmi bulunur (İnan, 2017, s.56-206). Eezinin sağ ve sol tarafına çiziler. Bütün davullarda yer alan ebemkuşağı solon adı taşır (Anohin, 2006, s. 63).

Bilgi Formu: 3

Şaman Davulunun Ön Tarafı

Kullanım Yeri: Davul

Kaynak: Y. Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Anahatları, 2002, s. 84

Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Minusink Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: İkiye bölünen davulun üst kısmı göğü ifade etmektedir. Kutsal olarak kabul edilen ay, güneş, yıldız, atlar ve kuşlar sembolleri bulunmaktadır. Burada görülen kuşlar ve atlar Şamanın elçileridir. Üst kısımda yer alan kafes çizimleri ise gök varlıklarının muhafızı olan, kuş şeklindeki ruhları yakalamak için şamanlar tarafından kullanılır. Ortada bulunan üçgenler yerdeki kutsal dağları sembol eder. Aşağıda bulunana bitki ise hayat ağacını sembol eden çizimdir (Çoruhlu, 2002, s. 84).

Bilgi Formu: 4

Şaman Davulunun Ön Tarafı

Kullanım Yeri: Davul

Kaynak: M. Hoppal, Avrasya'da Şamanlar, 2012, s. 232

Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

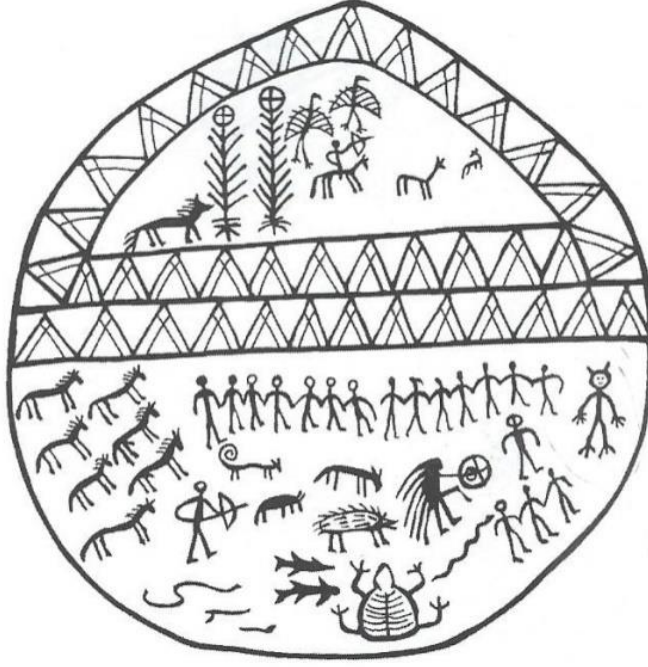
Yöre: Altay Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Şaman davulunda bulunan görsellerin boyanışı, alt-üst dünya ayrımı, ortada dünya direği ve yardımcı kuşların sembolü karakteristik olarak yer alır. El ele tutuşmuş şekiller, Gök tanrısı Ülgen'in kızları olan gök bakireleridir. Davulun alt kısmında ise ruhların temsilcisi olan farklı hayvanlar, alt dünyanın sakinleri, Ülgen'in kurbağa sembolleri ve at üzerinde oturan okçu sembolleri bulunmaktadır (Hoppal, 2012, s. 232).

Bilgi Formu: 5

Kaçın Şamanlarının Davulu

Kullanım Yeri: Davul

Kaynak: F. Bayat, Ana Hatlarıyla Türk Şamancılığı 2017, s. 207

Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Orta Asya, Kaçın Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Davulun üzerinde bulunan yedi kız tasviri büyük ihtimalle Ülgen'in kızlarını sembol etmektedir. Davulun alt kısmında koyunları koruyan kurbağa ve yılan resmi çizilmiştir. Alt kısımda yeraltı dünyasını temsil eden iki balık tasviride bulunur (Bayat, 2017, s. 208).

Bilgi Formu: 6

Şaman Davulu

Kullanım Yeri: Davul

Kaynak: A. V. Anohin, Altay Şamanlığına Ait Materyaller, 2006, s. 58

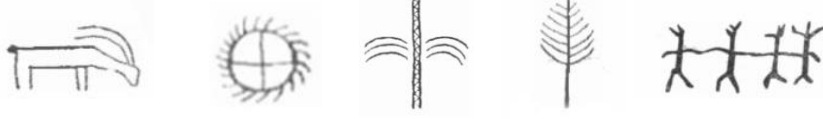
Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Altay Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi:

1) Sığın (Geyik) resmi: Davul, resmi yapılan geyiğin derisi ile kaplanır.

2) Güneş ve ay için de çapraz uzun çizgiler ve kenarlarında kısa çizgiler, nur (yarkın) olan yuvarlaklardır. Bunlar davulun üst kısmında, kirişin üstünde bulunur. Eezinin sağ tarafında ay, sol tarafında ise güneş vardır. Bütün davullar bu şekildedir. Güneş ve ayın yanına daha küçük yuvarlak çizilir. Bunlardan biri tan yıldızı (tan çolmon) diğeri de akşam yıldızı (ener çolmon) dır (Anohin, 2006, s. 64).

3) Solon: Eezinin sağ ve sol tarafına çizilen kalın yay şeklinde üç çizgidir. Bütün davulların daimi resimleri olan gökkuşakları da bu adı taşır. Bu resimde yay şeklinde üç, dört veya beş kalın çizgiden oluşur. Bu çizgiler davulların üzerinde ayrı bir yerde durur, ya da eezinin yanında bulunup insanın kaburgalarını tasvir eder (Anohin, 2006, s. 63-68).

4) Gökkuşakları resminin altında eezinin sapı olarak yapılan kutsal kayın ağacının resmi vardır.

5) Bazı şaman davullarında kiriş arasında bulun boş yere eezinin iki tarafında Ülge'nin dokuz kızının çizimi bulunur (Anohin, 2006, s. 70).

Bilgi Formu: 7

Şaman Davulu

Kullanım Yeri: Davul

Kaynak: A. V. Anohin, Altay Şamanlığına Ait Materyaller, 2006, s. 69

Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Altay Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Bazı Şaman davullarında eezinin resmi bulunmaz bunun yerine; ay, güneş, üç pura, yıldız, yıldırım gibi gökyüzü sembolleri bulunur. Pura; Yukarı ucu çatallanan çubuk ya da uçlarında yarım daire şeklinde kolları olan yatay çizgi (Anohin, 2006, s. 69).

Bilgi Formu: 8

Şaman Davulu

Kullanım Yeri: Davul

Kaynak: A. V. Anohin, Altay Şamanlığına Ait Materyaller, 2006, s. 71

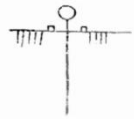
Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Altay Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi:

1) Kiriş, üzerinde çizgiler ve omuzlar (örköş) bulunan, ezmin ortasından geçen enine bir çizgidir.

2) Pura adını taşıyan resim vardır. Pura üç boynuzlu koç şeklinde çizilir. Davulların üzerine her zaman üç tane çizilir üstünde (Anohin, 2006, s. 70).

Bilgi Formu: 9

Şaman Davulu

Kullanım Yeri: Davul

Kaynak: V.Dioszegi, Babara Türklerinin İslam Öncesi Şamanizm İnancı ve Bazı Etno- Genetik Sonuçlar, 2005, s. 257

Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

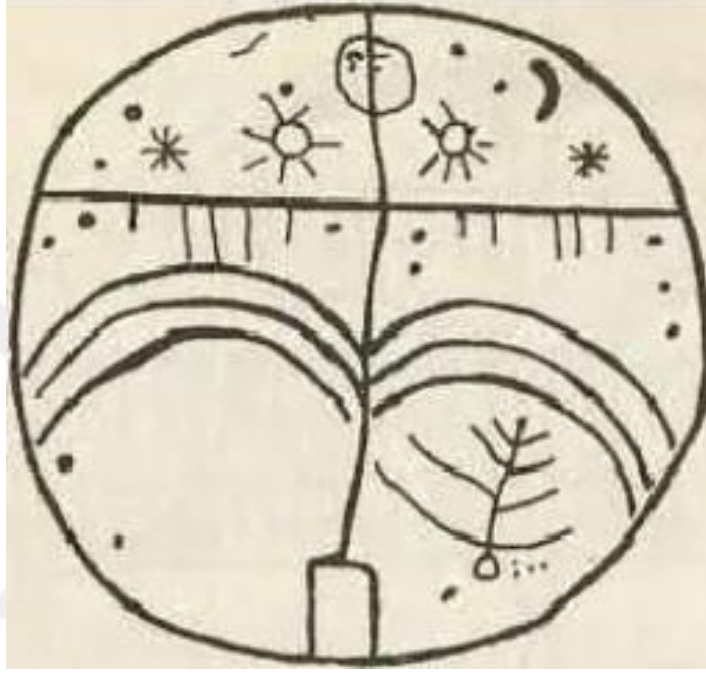
Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Altay Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Şamanın davulun üzerinde güneş, ay ve venüs sembolleri yer almaktadır (Hoppal, 2012, s. 121). Kasnak üzerinde zikzak çizgilerden oluşan kesişmeler vardır. Davul üzerinde üç-dört bacaklı hayvanlar, yayılmış kanatlı kuş, kanatlar üzerinde bir halka ve ışınlar, kanatların aşağısında ve yanında, daha küçük ve daha büyük bir halka. Dört bacaklı bir hayvan (at), kanatları yayılmış kuş gözcü, ışınlı sabah yıldızı, çaprazın etrafında dolaşan ışınlı dolu halkaların küçük olanı ay, daha büyük olanının güneş olduğu görülüyor. Şaman davullarının üst kısımlarında çizilen semavi varlıklar, atlar ve kuşlar Türk Şaman davullarının karakteristik bir özelliğidir (Dioszegi, 2005, s. 257-58). Davulların üzerindeki ağaç motifleri, dünya ağacını sembolize etmekte, merdiven resmi gökyüzüne çıkmayı kolaylaştırmakta, atlar uzun mesafeleri almak için kullanılmaktadır (Örnek, 1988, s. 66).

Bilgi Formu: 10

Şaman Davulu

Kullanım Yeri: Davul

Kaynak: Y. Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Anahatları, 2002, s. 79

Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

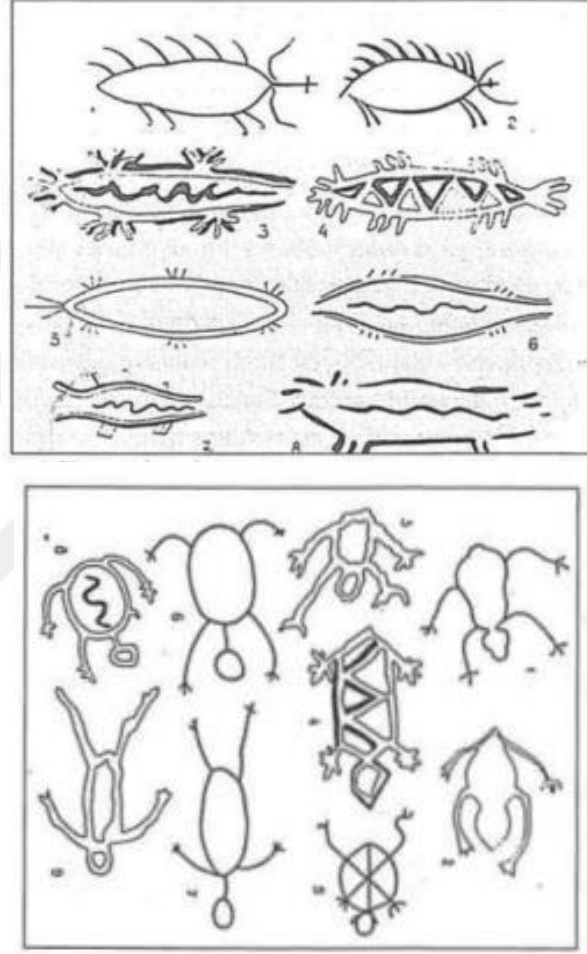
Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Altay Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Özellikle Altay Türklerinde Şaman davullarında bulunan semboller kozmik âlemi yansıtır. Görselde bulunan davul yatay ve dikey hatlarla bölünmüştür. Bu çizgiler yer ve gök âlemi temsil eder. Yatay hat çizgisinde şerit ya da çingirak olduğu düşünülen çizimler vardır. Davul üzerinde görülen dikey çizginin dünya eksenini sembol ettiği düşünülmektedir. Bazen de dünya ağacını çağrıştırır. Kimi araştırmacılara bu dikey hat eeziyi sembol eder. Davulun yukarı kısmı Gök Tanrısı ifade eden gökyüzüne tahsis edilmiştir. Güneş, ay ve yıldızları sembol eden çizimler yer alır. Davulun aşağı kısmında gökkuşağını temsil eden şekiller vardır. Sağ ve solda olan bu çizgiler Şamanın yukarıya yükselmesinde yardımcı araç olarak görülür. Bu yay şeklini dağ olarak nitelendirmek de mümkündür. Sağ kısımda yer alan dünya ağacı sembolü yer almaktadır (Çoruhlu, 2002, s. 80-82).

Bilgi Formu: 11

Şaman Davulları Üzerinde Fantastik Hayvan Resimleri

Kullanım Yeri: Davul

Kaynak: V.Dioszegi, Babara Türklerinin İslam Öncesi Şamanizm İnancı ve Bazı Etno- Genetik Sonuçlar, 2005, s. 258-260

Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

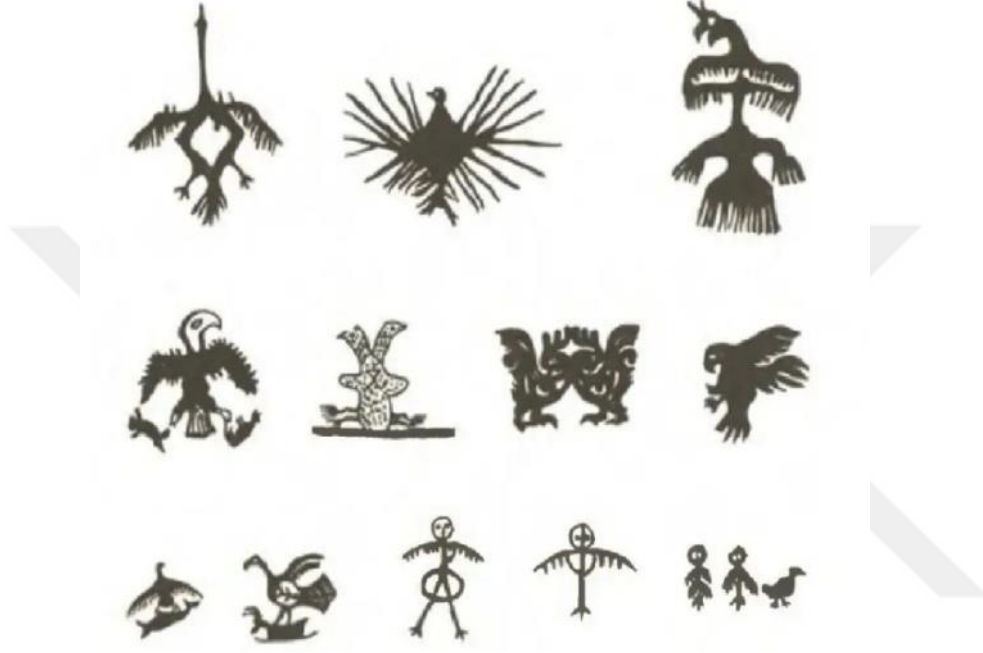
Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Altay Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Baraba Türk Şaman davullarında fantastik hayvanlar elips şeklindedir. Üç çizgi, kafasında bulunan altı çizgi ve diğer dört çizgi ise sırasıyla yan taraflarından yayılır. (Dioszegi, 2005, s. 259). Şaman davulunda bulunan alt dünyanın karakteristik varlıkları olan hayvanlar hastalık getiren ruhları kovarlar. Farklı hayvan şekilleri ruhların yardımını sembolize etmektedir. Örneğin alt dünyanın sahibi olan kurbağalar (paka) Şamanın yardımcısı olarak kurban sunulmuş bir ayıyı göklere çıkararak Ülgen'e götürürler. Bu Ülge'in kurbağaları olarak davullara resmedilir. İnaniş'a göre kurbağa cinsel hastalığın ve turna balığı hastalık getiren su ruhunun sembolüdür (Hoppal, 2012, s. 232-234).

Bilgi Formu: 12

Şaman Davul Ve Elbiselerinde Kullanılan Kutsal Kartal Sembolü

Kullanım Yeri: Davul ve Elbise

Kaynak: B. Ögel, Türk Mitolojisi, 2010, s. 590

Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Altay Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Orta Asya bölgesinde kuşlar, göğün en üst noktalarına kadar yükselebilmek yetenekleri toplumların ilgisi çekmiş ve hayranlık uyandırmıştır. Şamanlar, Gök Tanrı katına çıkabilmek için yapacağı yolculukta yardımcı ruhlardan faydalanabilmek amacıyla, güçlü olan kartal, şahin, doğan vb. gibi kuşlara benzemeye çalışmıştır (Zonnickaja, 2002, s. 190). Bir Şamanın ayin giysisi üzerinde kuş resminin bulunması, Şamanın bu kuş sembolünün yardımıyla öte dünyaya uçabileceği şeklinde yorumlanmaktadır (Örnek, 1988, s. 65).

Göklere uçabilen ve yeryüzünde kutsal kayın ağacının dallarına da konan kuşlar, Şamanizm de kutsal hayvan olarak görülmüş. Kuş sembolünü yansıtan çizim ve materyaller, kaya duvarlarında, Şaman davulu ve elbiselerinde oldukça fazla görülmüştür.

Bilgi Formu: 13

Bir Savaşçı Gibi Kuşanmış Yakut Şamanı

Kullanım Yeri: Elbise

Kaynak: F. Bayat, Ana Hatlarıyla Türk Şamancılığı, 2017, s. 166

Ürünü İnceleme Tarihi: 12.10.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

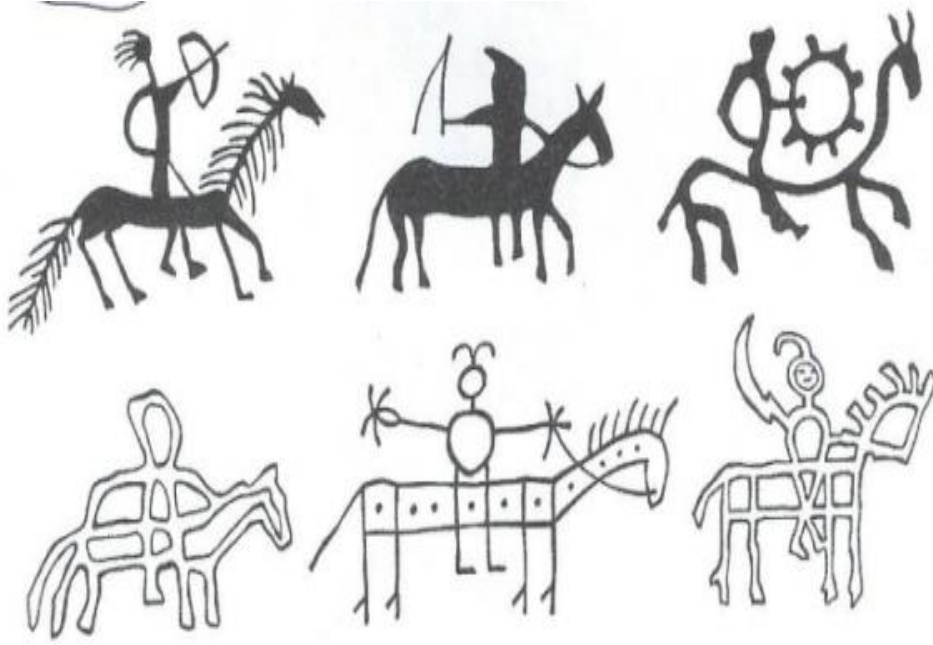
Yöre: Yakut Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: İnsanlara zarar veren kötü ruhlardan korumak için Şamanın giyim kuşamı bir savaşçıyı andırır. Döşlük denilen yerde birtakım demirlerin asılması Şamanı kötü ruhlarla savaşıcağı zaman koruyacağına inanılan zırh görevini yerine getirir. Diğer simgelerde savaşçıya benzetilir. Şamanlar çoğu zaman yanlarında sembolik yay ok asarlar (Bayat, 2017, s. 166-167).

Bilgi Formu: 14

Davul Üzerinde Kullanılan Savaşçı Şaman Sembolü

Kullanım Yeri: Davul

Kaynak: F. Bayat, Ana Hatlarıyla Türk Şamancılığı, 2017, s. 168

Ürünü İnceleme Tarihi: 12.10.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Bilinmiyor

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Savaşçı Şaman sembolünde Şamanlar tıpkı bir savaşçı gibi kuşanır. Şamanlar hastayı tedavi etmeye giderken yanlarında tahta kılıç veya gerçek bir kılıç taşırlar. Kamlık sırasında kılıcı sağ sola hareket ettirerek tıpkı savaşır gibi bir durum sergilerler. Şamanlar Savaşçı özelliklerini gösterebilmek için ok, yay ve silahlanmış karakterler çizerler. (Bayat, 2017, s. 168).

Bilgi Formu: 15

Altay Şaman Kostümünün Arka Kısım

Kullanım Yeri: Elbise

Kaynak: F. Bayat, Ana Hatlarıyla Türk Şamancılığı, 2017, s. 176

Ürünü İnceleme Tarihi: 12.10.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Altay Yöresi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Şaman kostümleri genellikle açık yakalı olup üstü demir, hayvan tırnağı, samur derisi ve diğer eşyalarla süslenmiş cübbeye benzer bir giysidir (Bayat, 2017, s. 175).

Bilgi Formu: 16

Altay Şaman Elbisesi Rusya Bilimler Akademisi

Kullanım Yeri: Elbise

Kaynak: K. Gürcan, Kutsal Şaman Elbiseleri, 2018, s. 117

Ürünü İnceleme Tarihi: 12.10.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Altay Yöresi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Geyik derisinden dikilmiş Şaman elbisesi, uzun kollu ve yakasız formda bir cekettir. Bel hizasından aşağıya çok miktarda kumaş ve deriden örülerek oluşturulmuş kordonlar sarmaktadır. Paçavradan oluşturulmuş iki antropomorfik figür tutturulmuştur. Biri siyah diğeri mavi giysi giyilmiş insansı görünümündedir. Elbisenin önü ve arkası da aksesuar açısından oldukça zengindir. Şeritlerin cekete tutturulduğu noktada, alt ucundan deri materyal ile demetlenmiş kuş tüyleri sağ ve sol taraflı olacak şekilde iliştilmiştir. Omuzdan aşağıya sağ ve sol taraflara deniz kabukları yerleştirilmiştir. Sırt kısmında sol tarafa metalden iki tane irili ufaklı yay ve okları simgeleyen figür asılıdır. Elbisede ayrıca kümelenmiş mavi boncuklar, çanlar ve metal düğmelerde yer almaktadır (Gürcan, 2018, s. 102-103).

Bilgi Formu: 17

Altay Şaman Elbisesi Rusya Bilimler Akademisi

Kullanım Yeri: Elbise

Kaynak: K. Gürçan, Kutsal Şaman Elbiseleri, 2018, s. 115

Ürünü İnceleme Tarihi: 12.10.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Altay Yöresi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Şaman elbisesi beyaz ren geyiği derisinden yapılmış kol boyu oldukça uzundur. Elbisesinin sırt kısmına yakadaki kürkten itibaren kuş tüyleri tutturulmuştur. Omuz hizasından itibaren sağda ve solda siyah kumaştan hazırlanmış, ağızları açık durumda olan iki yılan figürü sarkmaktadır. Burunları ve gözleri sırma iplikle işlenmiştir. Yılanların iki yerinde kırmızı ve sarı şerit kumaş ile boğum oluşturulmuş ve buralara küçük parçalar ilave edilmiştir. Altay Şaman elbisesinin arka kısmında mutlaka olması gerektiği düşünülen iki unsur "yutba" ve "abra" dır. Omuzdan başlayarak yere kadar uzanan, sırtın sağ ve sol tarafında bulunan iki şerit halindedir. Dış görünüşleri yılanı andırmaktadır (Gürcan, 2018, s. 105-110).

Bilgi Formu: 18

Dolgan Şaman Elbisesi Rusya Bilimler Akademisi

Kullanım Yeri: Elbise

Kaynak: K. Gürçan, Kutsal Şaman Elbiseleri, 2018, s. 125

Ürünü İnceleme Tarihi: 12.10.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Dolgan Yöresi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Şaman elbisesi kahverengi elbiseden yapılmıştır. Ön kısımda, yakadan başlayarak diz hizasına kadar uzanan geniş bir göğüslük parçası bulunmaktadır. Yeşil renkte, dar bir şeritle orta hizasında yakadan alt uca kadar düz bir çizgi oluşturulmuş, üst ve alt kısmında iki yana uzantı ilave edilmiştir. Bu şekil insan iskeletini andırmaktadır. Yere kadar uzanan saçaklar ve uçlarında boncuklar bulunmaktadır. Bu saçak ve örgülerin uçlarına birkaç tane çan takılmıştır. Elbisenin arka kısmında oldukça fazla formda yassı, dörtgen ve kabarmalardan oluşan plakalar bulunmaktadır. Yakanın aşağısında yan yana sıralanmış yedi tane su kuşu figürü aslıdır. Çift kat deri parçalar bulunmaktadır bu deri parçaların ucunda metal halkalar bulunmaktadır. Elbisenin arka/yan kısımlarında kuş veya insan kaburgalarını simgeleyen ızgara şeklinde metal parçalar bulunmaktadır (Gürcan, 2018, s. 123-126).

Bilgi Formu: 19

Evenk Şaman Elbisesi, Rusya Bilimler Akademisi

Kullanım Yeri: Elbise

Kaynak: K. Gürçan, Kutsal Şaman Elbiseleri, 2018, s. 248-249

Ürünü İnceleme Tarihi: 12.10.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Evenk Yöresi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Elbise uzun kollu ve eldivenli olarak dizlere kadar uzanan ceket formunda açık renk deriden dikilmiştir. Elbise takım halinde giyildiğinde Şamanın yüzü dâhil hiçbir yeri gözükmeyecek şekildedir. Sırt kısmında omuzdan omuza yerleştirilmiş, 4 cm genişliğinde ve uçları geyik boynuzlu metal yerleştirilmiştir. Bu parçada alt üst bölgesinde bulunan deliklerden demir halkalar geçirilmiştir. Ortada ise metalden hazırlanmış kanatları yarı açık, uçmaya hazır kuş figürü yer alır. Sarkan saçaklar, uçları boncuklu kumaş, deri, kakım, sancar, sincap gibi hayvanların kürkleriyle hazırlanmıştır. Bazıların uçlarına antropomorfik figürler ve çanlar takılmıştır. Sırttaki metal parçanın orta hizasındaki metal kuş figürün altında kalan iki deliğe deri şeritlerle kumaş ve deriden hazırlanmış birer sürüngen figürler yer alır. Koltuk altı ve bel hizası arasında kaburga kemiklerini andıran geniş metal unsurlar bulunur. Bütün bu metal unsurlar hem iskeleti sembolize eder hem de zırh görevi görevini görmektedir (Gürcan, 2018, s. 246-247).

Bilgi Formu: 20

Şaman Kostümünün Önden Ve Arkadan Görünümü

Kullanım Yeri: Elbise

Kaynak: S. Kılıç, Türk Şaman Giysilerine Semantik Yaklaşım, 2010, s. 321

Ürünü İnceleme Tarihi: 12.10.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Hakas Yöresi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Şaman elbisesi düz sırt kesimlidir. Elbisede; Kürk, deri, demir materyaller, boncuk, deniz kabuğu, çan gibi malzemeler bulunmaktadır. Elbisenin sırt kısmında bulunan askıda kanatları kapalı bir kuşun metalik tasviri vardır (Kılıç, 2010, s. 321).

Bilgi Formu: 21

Şaman Elbisesi, Berlin Devlet Müzesi

Kullanım Yeri: Elbise

Kaynak: K. Gürcan, Kutsal Şaman Elbiseleri, 2018, s. 261

Ürünü İnceleme Tarihi: 12.10.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Kalmuk Yöresi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Şaman elbisesi ceket formunda kalın ve koyu kahverengi deriden yapılmıştır. Arka kısmında oldukça fazla unsurlar yer almaktadır. Yaka kısmında bulunan şeridin hemen altında, omuzu boydan boya kaplayacak bir şekilde 9 adet kukla/bebek yerleştirilmiştir. Dokuma kumaştan dikilmiş ve içleri doldurulmuştur. Ortada beş bebek kalacak şekilde, bebeklerin arasına sağ ve sol tarafa birer adet yılan figürü yerleştirilmiştir. Sırt kısmında gruplar haline getirilmiş, yerlere kadar uzanan püsküller dikilmiştir. Aralarında kumaşla desteklenmiş kartal pençeleri, deri şerit ucuna bağlanmış paçavralar ile kürk, kuyruk gibi hayvan parçaları yer alır (Gürcan, 2018, s. 260-263).

Bilgi Formu: 22

Şaman Cübbesi Üzerindeki Askılar, Kuklalar, Çanlar, Puhu Kuşu Telekleri

Kullanım Yeri: Elbise

Kaynak: S. Kılıç, Türk Şaman Giysilerine Semantik Yaklaşım, 2010, s. 320

Ürünü İnceleme Tarihi: 12.10.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Hakas Yöresi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Kürek kemiklerinden kollarına kadar ikiden dokuza kadar kumaştan yapılmış ve kafalarında puhu kuşu telekleri bulunan kuklalar dikilmiştir. Metalik askılar ise güneşi, ayı ve küçük yıldızları temsil eder. Bazı kostümlerde ise Şaman'ın silahını temsil eden ok ve yay da takılır. (Kılıç, 2010, s. 326).

Bilgi Formu: 23

Şaman Elbisesi Rusya Etnografya Müzesi

Kullanım Yeri: Elbise

Kaynak: K. Gürcan, Kutsal Şaman Elbiseleri, 2018, s. 148

Ürünü İnceleme Tarihi: 12.10.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Hakas Yöresi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Şaman elbisesi A.V. Adrianov tarafından 1905 yılında müzeye kazandırılmıştır. 19. Yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir. Elbise açık renkte deriden hazırlanmıştır. Elbise üzerine deniz kabuğu, beyaz düğmeler dizi bir şekilde sıralanmıştır. Göğüs bölgesinde boydan boya kahverengi deriden parça dikilmiştir ve üzerine 2 küre ve 7 tane çan dikilmiştir. Sol tarafta siyah şerit üzerinde antropomorfik figür bulunmaktadır. Figürün başının üzerinde kuş, ayaklarının altında ise at figürü yer almaktadır. Deri şeridin iki kenarında kol hizasına gelecek şekilde sağ ve solda birer tane puhu kuşu tüyleri demet halinde asılıdır (Gürcan, 2018, s. 148-149).

Bilgi Formu: 24

Şaman Başlığı Rusya Bilimler Akademisi

Kullanım Yeri: Başlık

Kaynak: K. Gürcan, Kutsal Şaman Elbiseleri, 2018, s. 115

Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Altay Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Altay Şaman başlığı, pamuklu kumaş, altın sırma iplik, kuş tüyü, deniz kabuğu ve boncuk kullanılmıştır. Başlık kırmızı kumaştan geniş şerit halinde dikilmiş olup, başlığın orta hizasında ve alt kenarına boyu boyunca kürk geçirilmiştir. Başlığın ön tarafında alt ucuna, Şaman'ın yüzünü ağız hizasına kadar kapatacak şekilde dizilmiş boncuklar, alt uçlarında deniz kabukları geçirilmiş şekilde tutturulmuştur. Başlığın üst kenarı boyunca kuş tüyü takılmıştır (Gürcan, 2018, s. 103-104).

Bilgi Formu: 25

Şaman başlığı Rusya Bilimler Akademisi

Kullanım Yeri: Başlık

Kaynak: K. Gürcan, Kutsal Şaman Elbiseleri, 2018, s. 120

Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

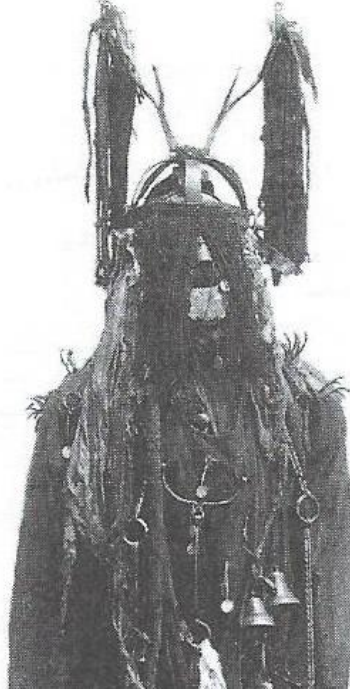
Yöre: Darhat Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Başlıkta malzeme olarak, kumaş, kuş tüyü, boncuk ve deniz kabukları kullanılmıştır. Başlık tepesine daire şeklinde desenli kumaşla şerit geçilmiştir ve kenarlarına da tepeyi kaplayacak şekilde uzunlu kısıklı çok miktarda kuş tüyü yerleştirilmiştir. Ön tarafa dikilen renkli şeritler Şamanın yüzünü tamamen kapatacak şekildedir (Gürcan, 2018, s. 118).

Bilgi Formu: 26

Başı Boynuzlu Şaman Başlık

Kullanım Yeri: Başlık

Kaynak: F. Bayat, Ana Hatlarıyla Türk Şamancılığı, 2017, s. 187

Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Nganasan Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Eski Şamanlarda ayin sırasında kullandığı kostümünde ki başlıkta boynuz takılmaktadır. Bu boynuzlar çoğu kez geyik, az kullanılsa da boğa boynuzundan oluşur. Sibirya Şamanlarının bazılarının başlıklarında rengeyiği boynuzu takarlar (Bayat, 2017, s. 187).

Bilgi Formu: 27

Başı Boynuzlu Şaman Başlık

Kullanım Yeri: Başlık

Kaynak: F. Bayat, Ana Hatlarıyla Türk Şamancılığı, 2017, s. 187

Ürünü İnceleme Tarihi: 15.09.2019

Ürünün Yapılış Tarihi: Bilinmiyor

Ürünün Ölçüleri: Bilinmiyor

Yöre: Hakas Bölgesi

Kullanılan Semboller ve Hikâyesi: Eski Şamanlarda ayin sırasında kullandığı kostümünde ki başlıkta boynuz takılmaktadır. Bu boynuzlar çoğu kez geyik, az kullanılsa da boğa boynuzundan oluşur. Sibiry Şamanlarının bazılarının başlıklarında rengeyiği boynuzu takarlardı (Bayat, 2017, s. 187).

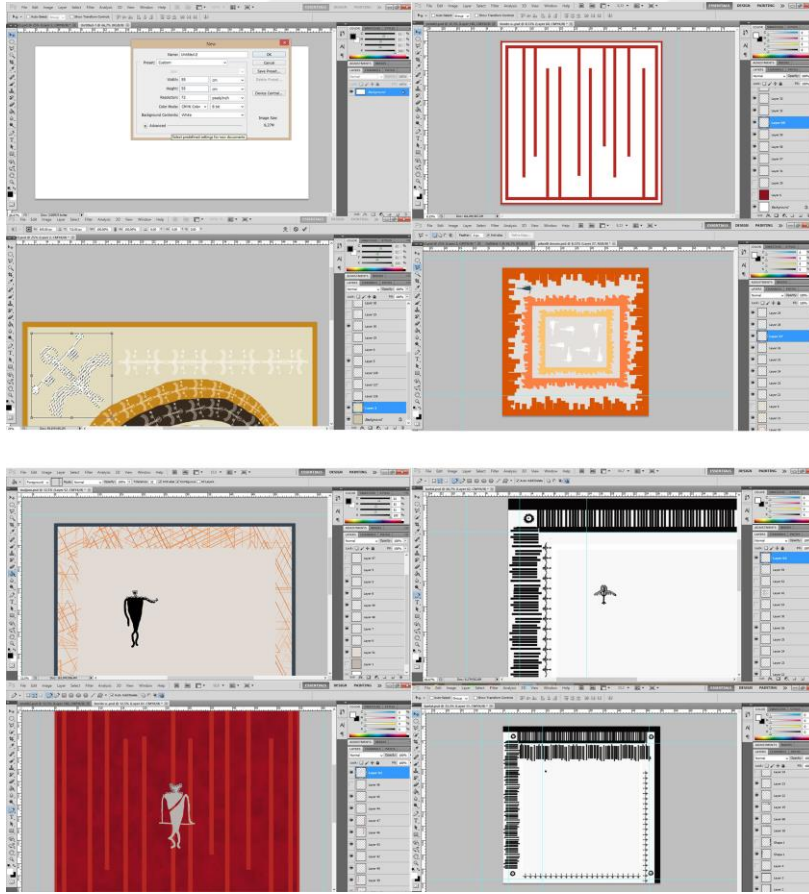
4.2. Bilgi Formlarının Değerlendirilmesi

Kaynaklardan elde edilen 27 adet bilgi formları tek tek incelenerek değerlendirilmiş ve elde edilen sonuçla;

Şaman kostümleri ve kaya resimlerinde yer alan Şaman sembollerde; Kuş, Güneş, Kayın Ağacı, Eezi, Dişi Ata, Ayın Sahnesi, Savaşçı Şaman ve Eli Davullu Şaman sembollerinin fazla kullanıldığı sonucu elde edilmiştir.

4.3. Tasarım Oluşturma

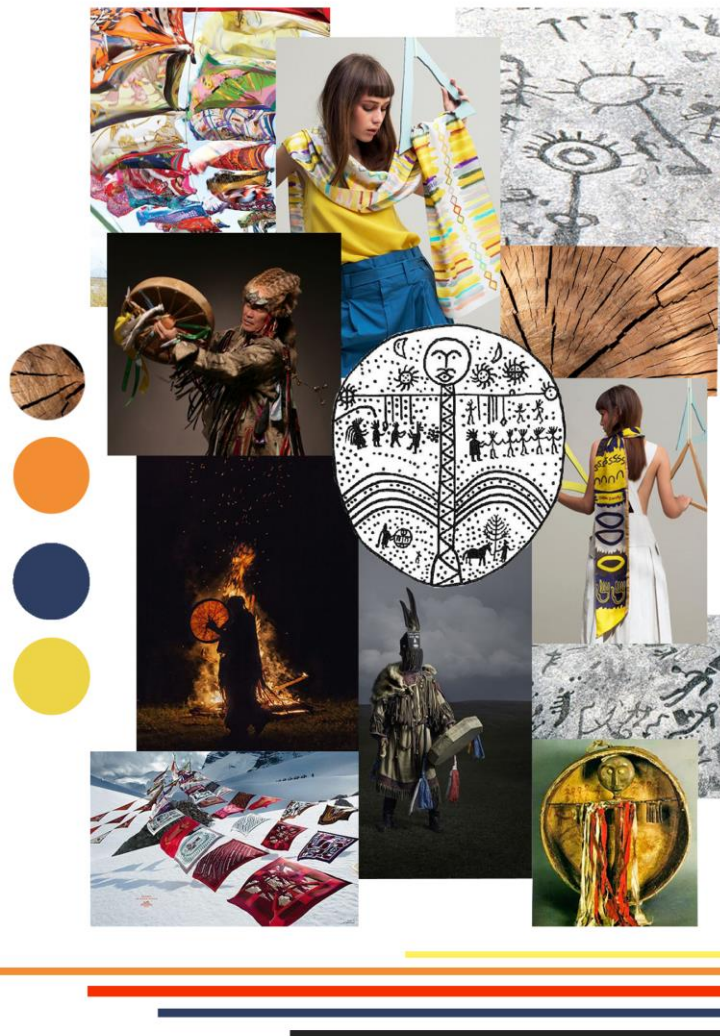
Tasarım sürecinde araştırma kaynaklarında yer alan Şaman görselleri referans alınarak Adobe Photoshop (CS5) programı ile birçok eskiz çalışmaları yapılmıştır. Konseptte uygun Şaman koleksiyonu oluşturulmuştur. Yapılan eskiz çalışmalarının bir kısmına Resim 4.1’de yer verilmiştir.

Resim 4.1. Eskiz çalışmaları

4.4. Tekstil Yüzey Tasarımları

Tasarımları oluşturma sürecinde; eskiz çalışmaları yapılmış daha sonra koleksiyona uygun tasarımlar oluşturulmuştur. Çalışmanın amacı olan Şaman sembollerinin çağdaş tekstil alanında kullanımını sağlamak ve sürdürülebilir kılmak için yeni tekstil yüzey tasarımları yapılmıştır. Şaman sembollerinin kültürel karakterleri bozulmadan, Şaman sembolleri temasına uygun 15 adet Şaman koleksiyonu oluşturulmuştur. 15 adet dijital baskı tasarımları Adobe Photoshop (CS5) programında düzenlenmiş ve çizilmiştir. Şaman inançlarında renk sembolizmi mutlaka vardır. Tasarımlarda tercih edilen renkler, kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda tercih edilmiştir.

Resim 4.2. Hikâye panosu

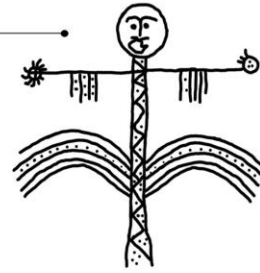
Tasarım 1: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

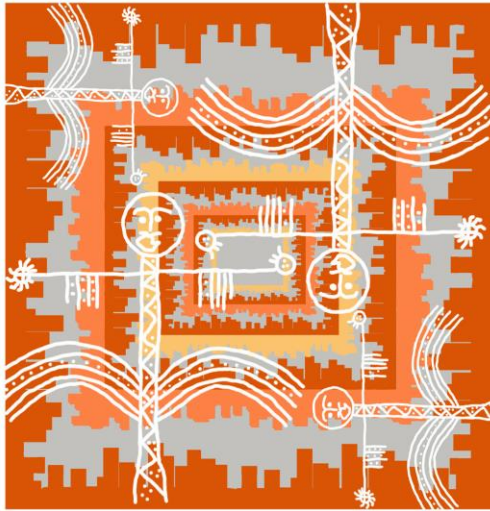
Kullanılan Semboller: Şaman Davulunda Eezi Sembolü

Şaman Davulunda
Eezi

EŞARP

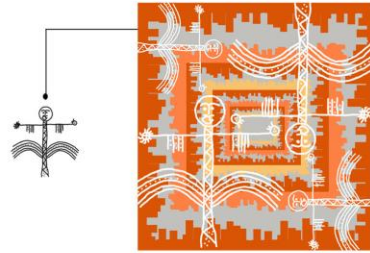
C.0-M.Y.0-K.0

C.27-M.19-Y.22-K.1

C.1-M.29-Y.63-K.0

C.0-M.60-Y.76-K.0

C.7-M.77-Y.99-K.1

Tasarım 2: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

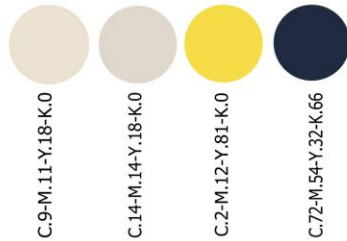
Kullanılan Semboller: Geyik Boynuzları

Geyik Boynuzları

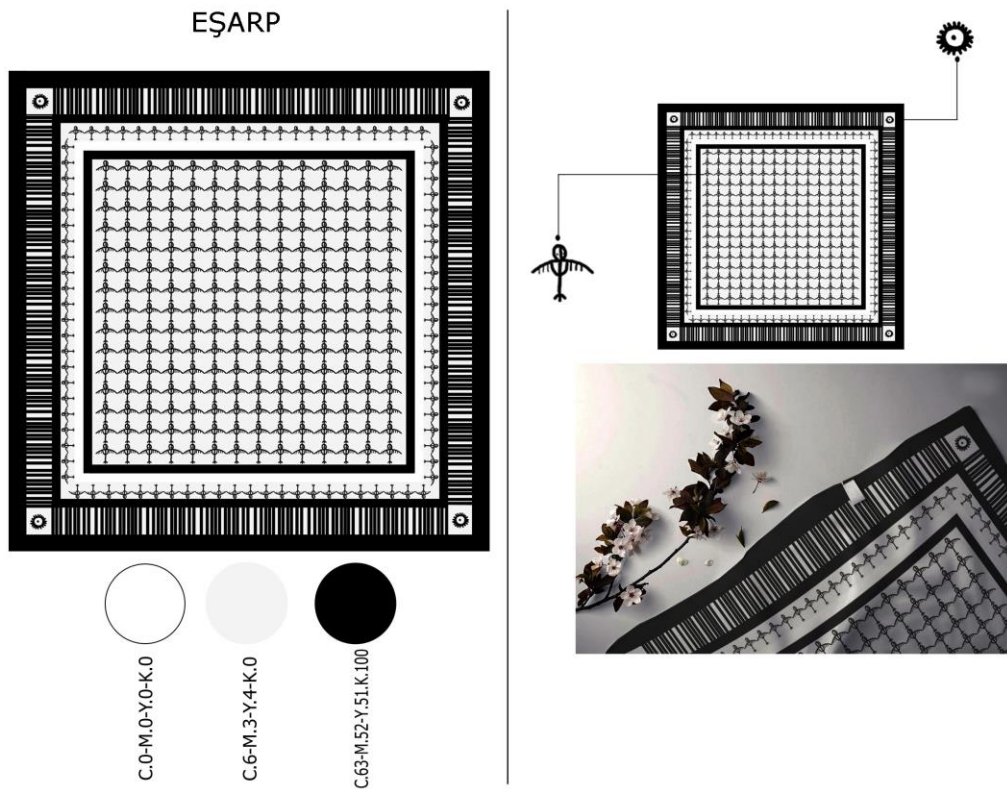
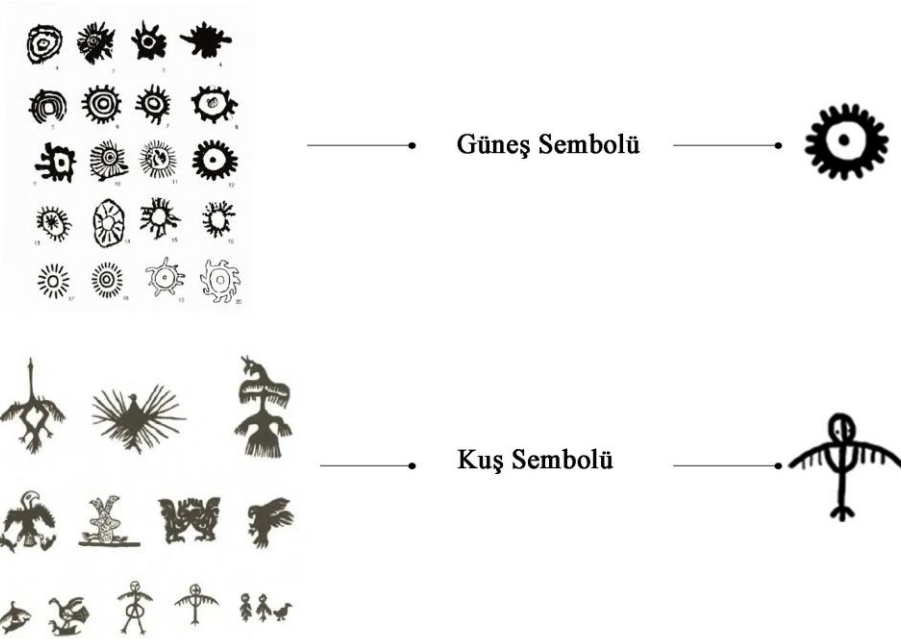
EŞARP

Tasarım 3: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

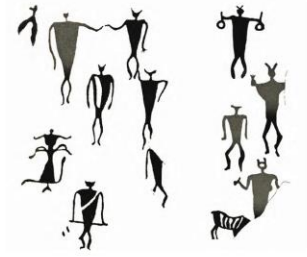
Kullanılan Semboller: Güneş Sembolü, Kuş Sembolü

Tasarım 4: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

Kullanılan Semboller: Kaya Resimlerinden Ayin Sahnesi, Şaman Davulunda Kayın Ağacı

Kaya Resimlerinden
Ayin Sahnesi

Şaman Davulunda
Kayın Ağacı

EŞARP

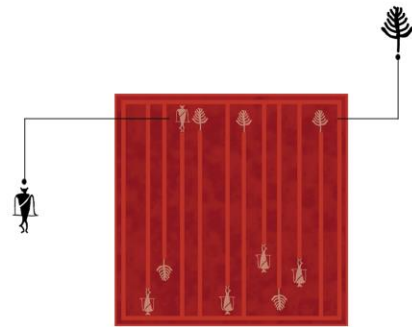
C.19-M.52-Y.47-K.8

C.17-M.91-Y.96-K.5

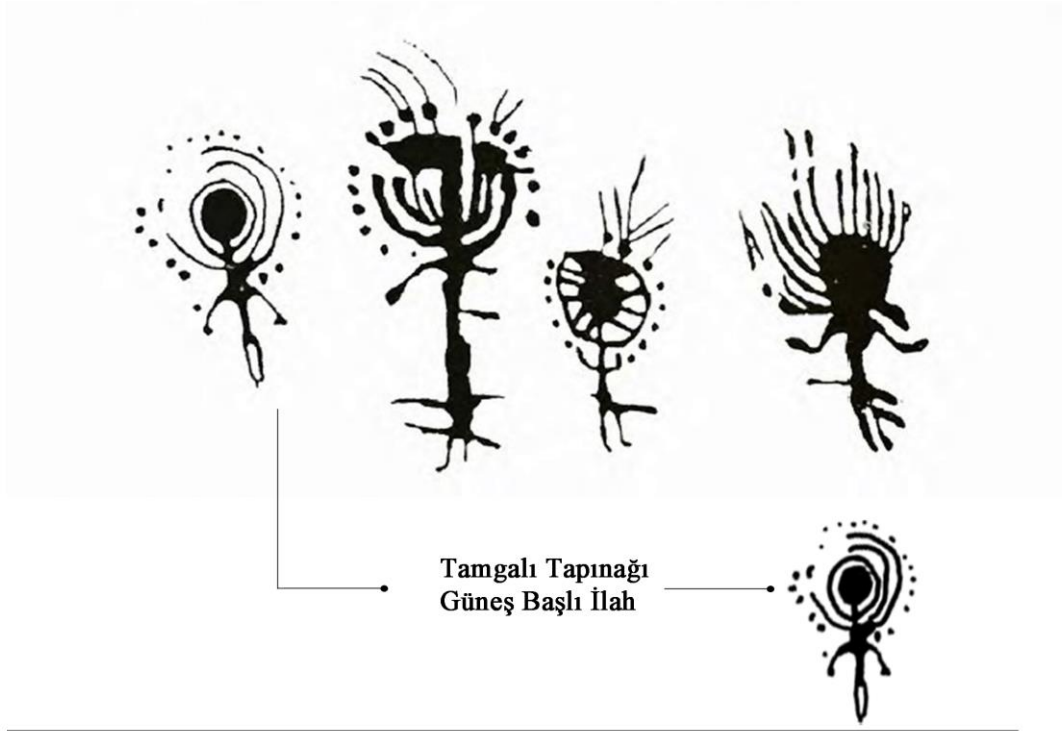
C.25-M.95-Y.98-K.19

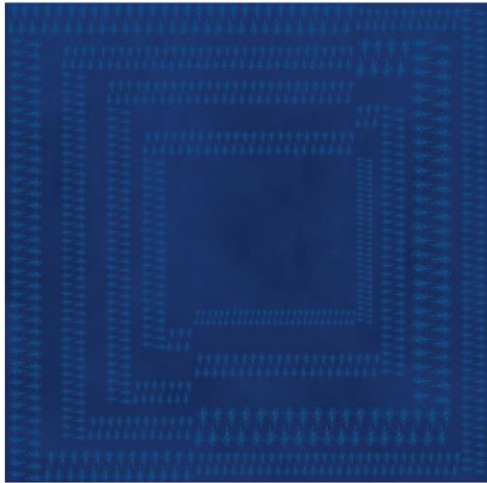
Tasarım 5: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

Kullanılan Semboller: Tamgalı Tapınağı Güneş Başlı İlah Sembolü

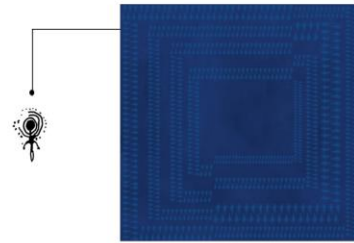
EŞARP

C.100-M.64-Y.13-K.8

C.97-M.76-Y.22-K.36

Tasarım 6: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

Kullanılan Semboller: Kaya Resimlerinde Dişi Ata Sembolü

Kaya Resimlerinde
Dişi Ata Sembolü

EŞARP

C.5-M.4-Y.22-K.0

C.8-M.9-Y.29-K.0

C.17-M.20-Y.53-K.3

C.17-M.22-Y.65-K.4

C.12-M.2-Y.47-K.0

C.23-M.12-Y.51-K.2

C.38-M.37-Y.72-K.24

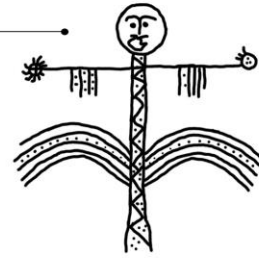
Tasarım 7: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

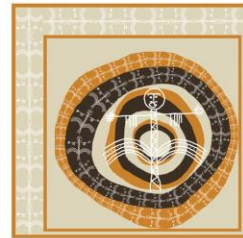
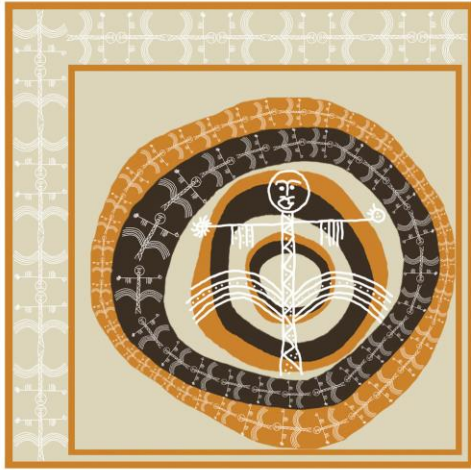
Kullanılan Semboller: Şaman Davulunda Eezi Sembolü

• Şaman Davulunda
Eezi

EŞARP

Tasarım 8: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

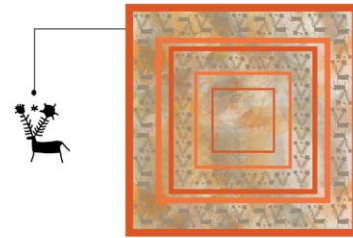
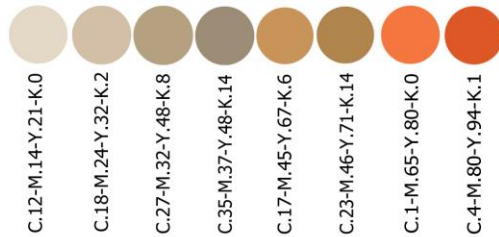
Kullanılan Semboller: Güneş Sembollü Hayvanlar

Güneş Sembollü
Hayvanlar

EŞARP

Tasarım 9: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

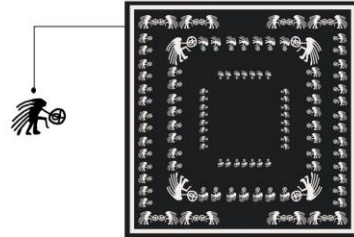
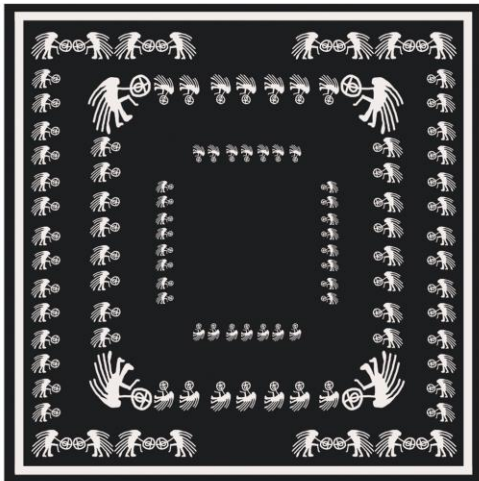
Kullanılan Semboller: Şaman Davulunda Ayin Yapan Şaman Sembolü

Şaman Davulunda Ayin Yapan Şaman Sembolü

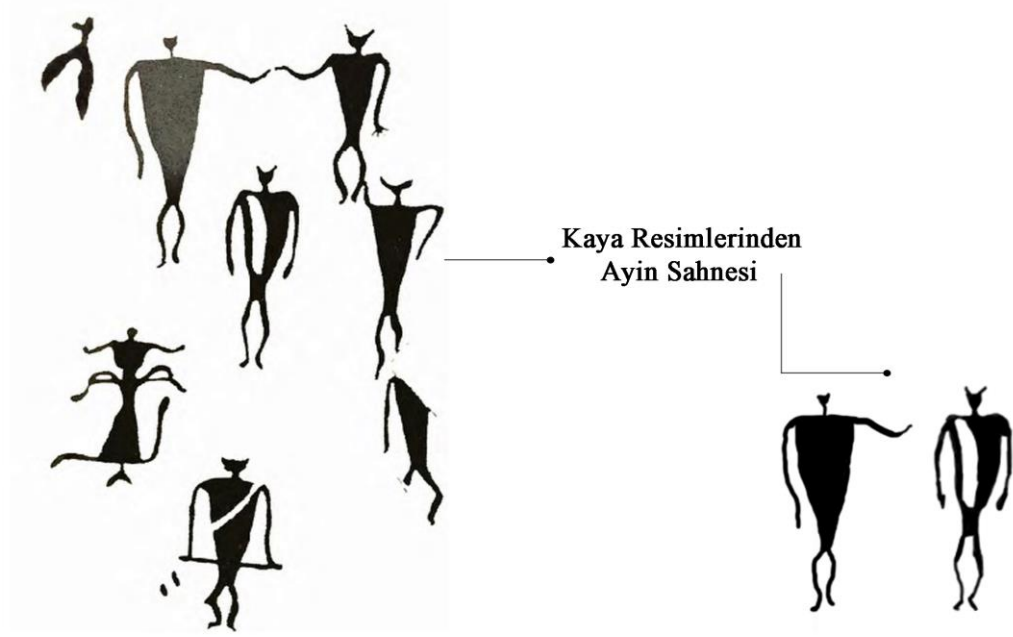
EŞARP

Tasarım 10: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

Kullanılan Semboller: Kaya Resimlerinden Ayin Sahnesi

EŞARP

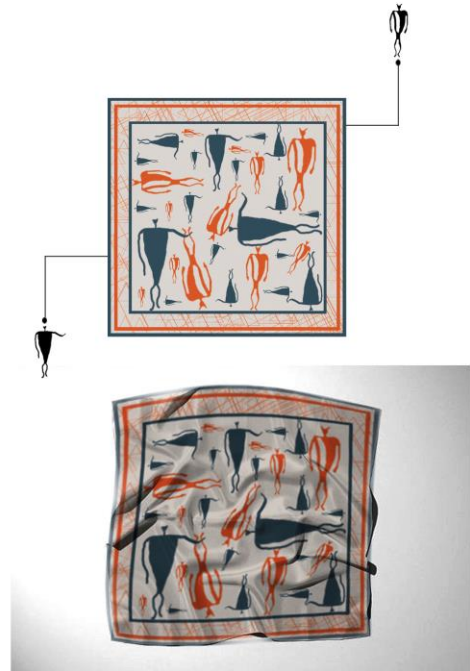
C.17-M.14-Y.15-K.0

C.7-M.80-Y.93-K.1

C.76-M.42-Y.34-K.46

Tasarım 11: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

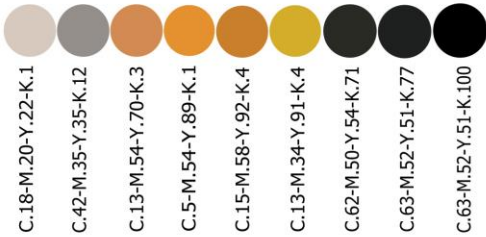
Kullanılan Semboller: Kaya Resimlerinde Dişi Ata Sembolü

Kaya Resimlerinde
Dişi Ata Sembolü

EŞARP

Tasarım 12: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

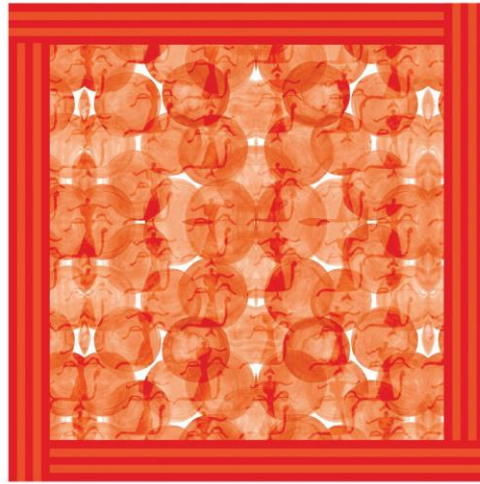
Kullanılan Semboller: Kaya Resimlerinden Ayin Sahnesi

Kaya Resimlerinden
Ayin Sahnesi

EŞARP

C.0-M.0-Y.0-K.0

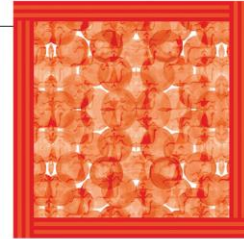
C.1-M.67-Y.80-K.0

C.0-M.81-Y.91-K.0

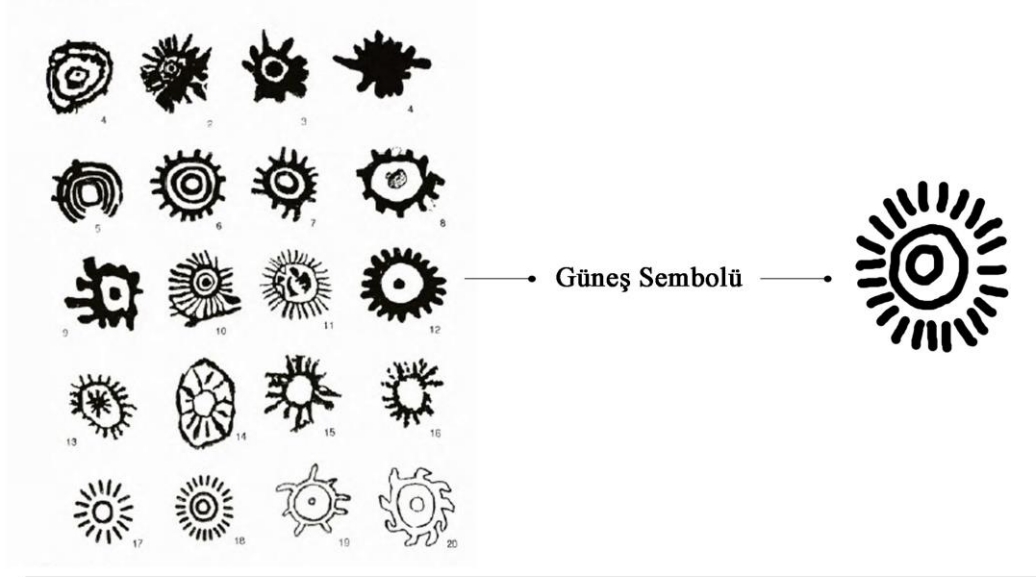
C.1-M.94-Y.94-K.0

Tasarım 13: Şal

Tasarım Boyutu: 45x165 cm

Kullanılan Semboller: Güneş Sembolü

ŞAL

C.8-M.14-Y.19-K.0

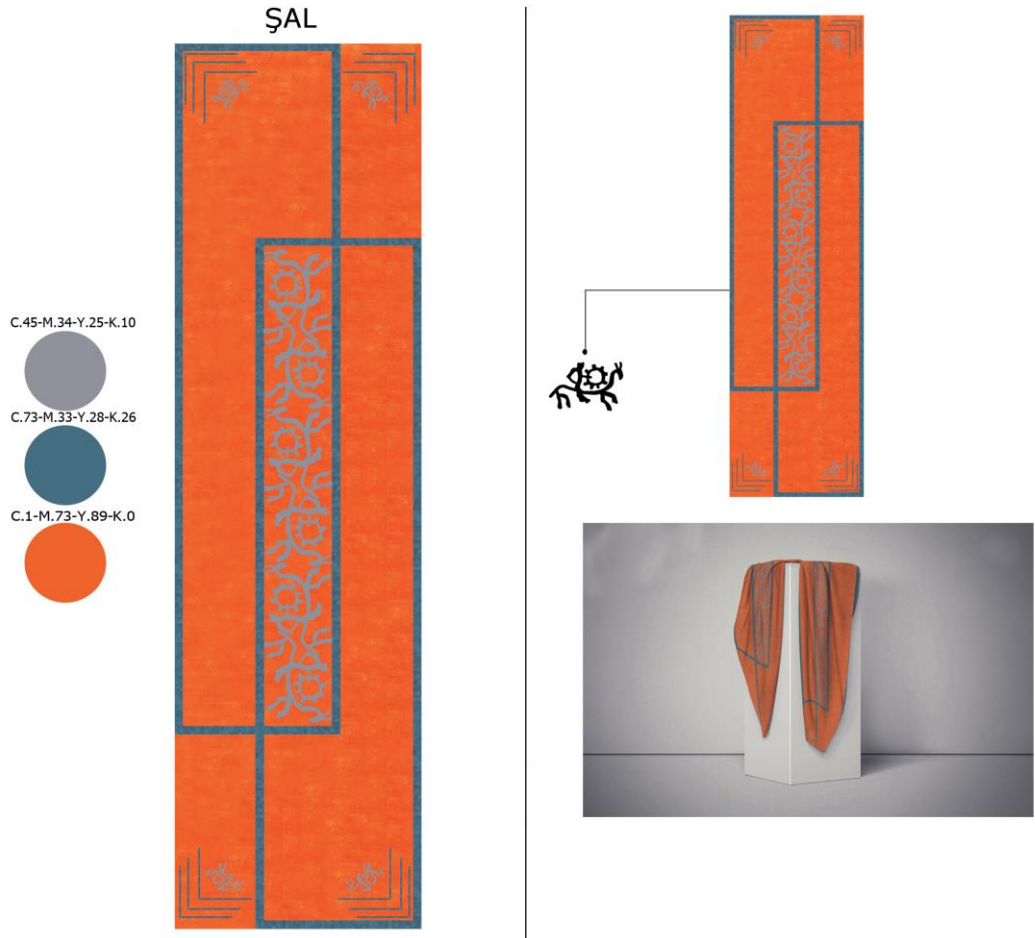
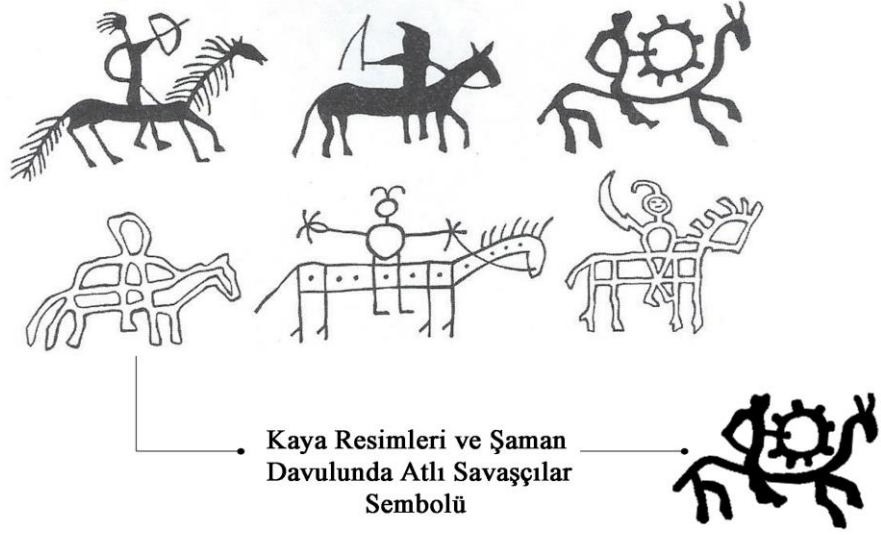
C.9-M.31-Y.91-K.2

Tasarım 14: Şal

Tasarım Boyutu: 45x165 cm

Kullanılan Semboller: Kaya Resimlerinde ve Şaman Davullarında Atlı Savaşçılar Sembolü

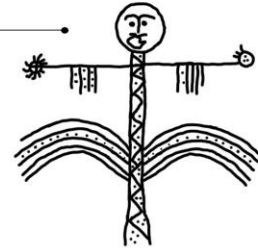
Tasarım 15: Şal

Tasarım Boyutu: 45x165 cm

Kullanılan Semboller: Şaman Davulunda Eezi Sembolü

• Şaman Davulunda Eezi Sembolü

ŞAL

C.0-M.0-Y.0-K.0

C.63-M.52-Y.51-K.100

4.5. Tasarımların Uygulanması

Şaman kostümleri ve kaya resimlerinde yer alan Şaman sembollerinden 15 adet tekstil yüzeyleri tasarlanmıştır. 15 adet tasarım arasından seçilen 8 adet tasarım; 55x55 cm ebatlarında, ipek saten kumaş üzerine dijital baskı tekniği ile uygulanmıştır.

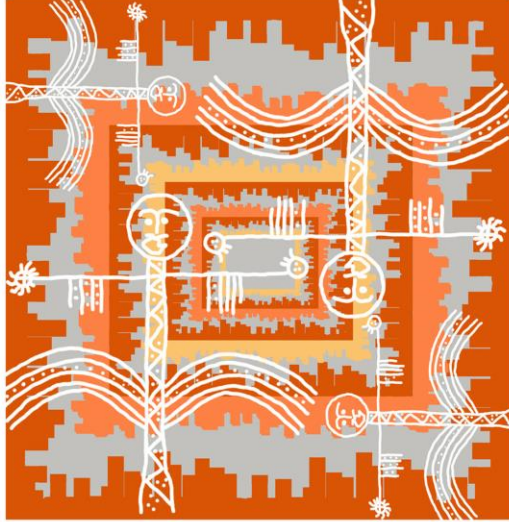

Resim 4.3. Uygulanan tekstil yüzey tasarımları

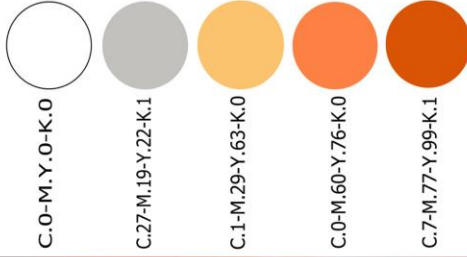
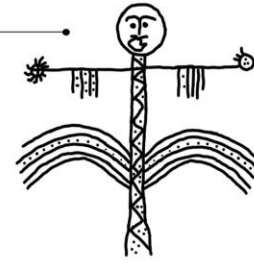
Uygulamalı Tasarım 1: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

Kullanılan Kumaş: İpek Saten

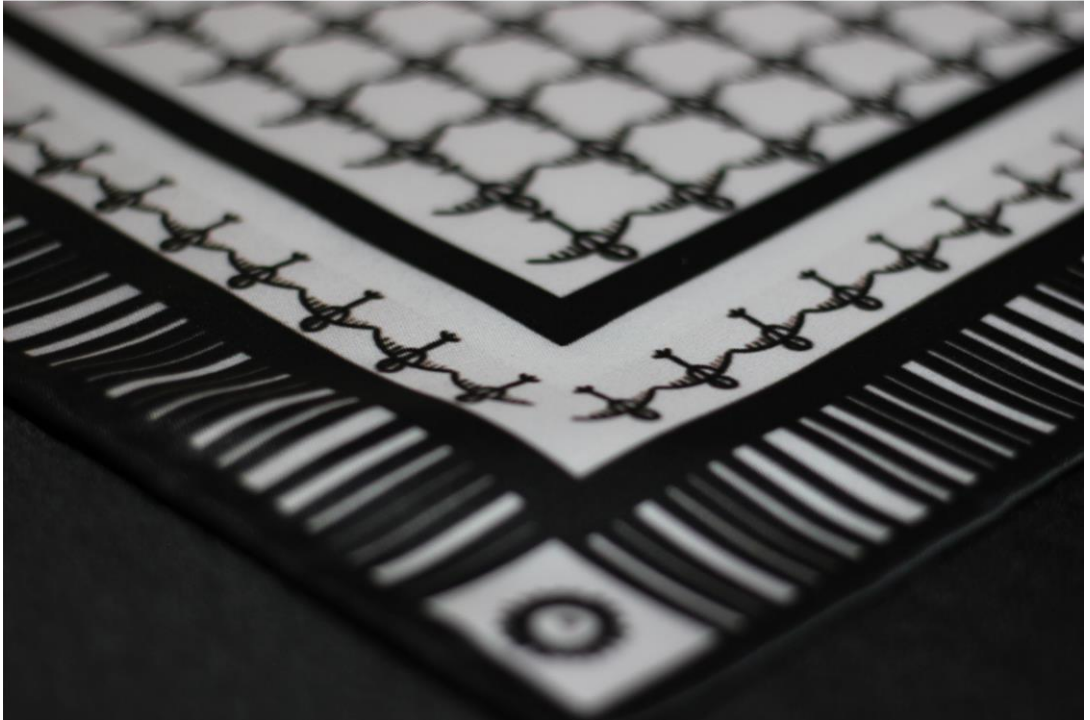
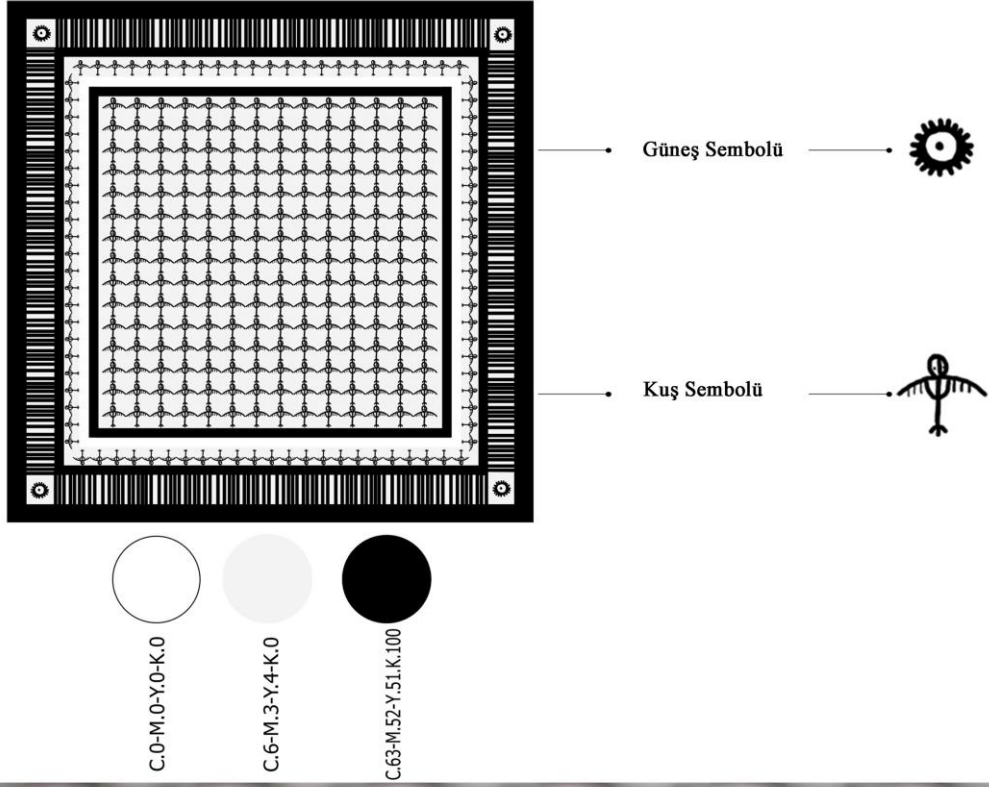
• Şaman Davulunda
Eezi

Uygulamalı Tasarım 2: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

Kullanılan Kumaş: İpek Saten

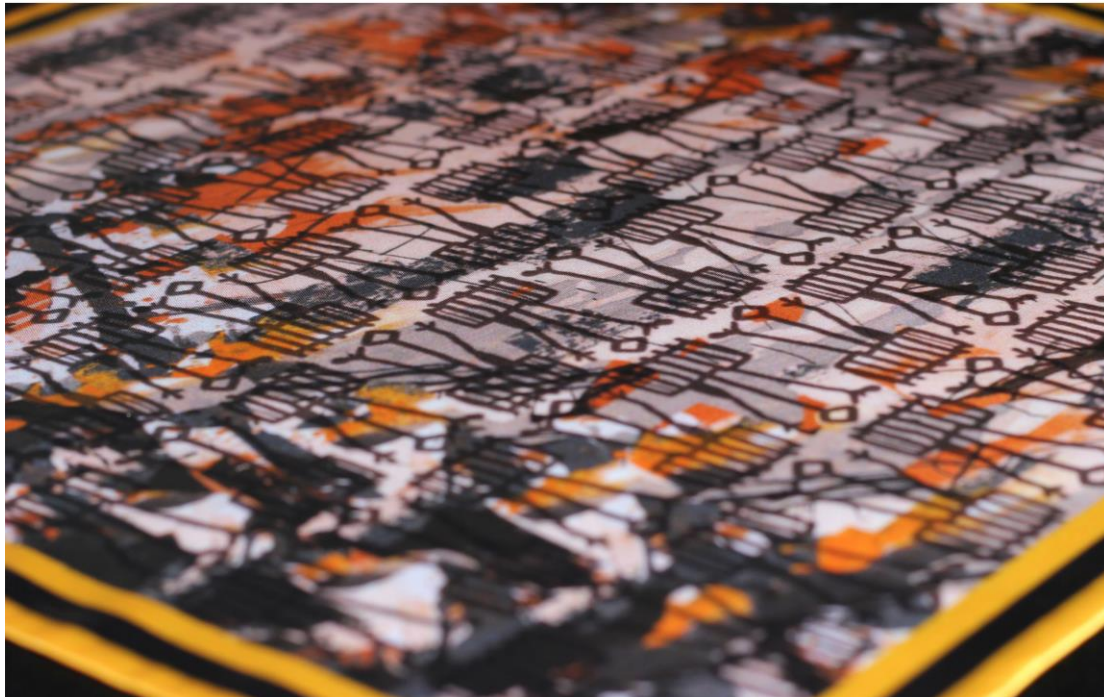
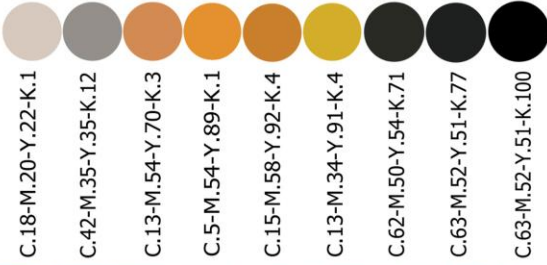
Uygulamalı Tasarım 3: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

Kullanılan Kumaş: İpek Saten

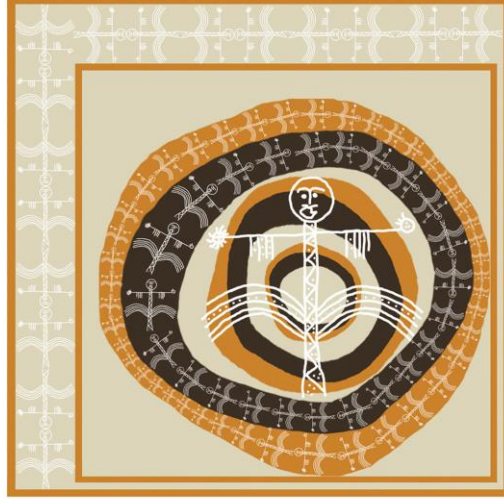
Kaya Resimlerinde
Dişi Ata Sembolü

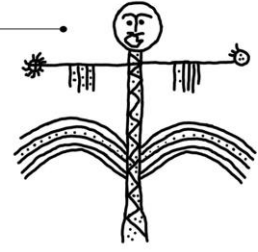
Uygulamalı Tasarım 4: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

Kullanılan Kumaş: İpek Saten

• Şaman Davulunda
Eezi

C.0-M.0-Y.0-K.0

C.16-M.14-Y.29-K.1

C.14-M.57-Y.92-K.4

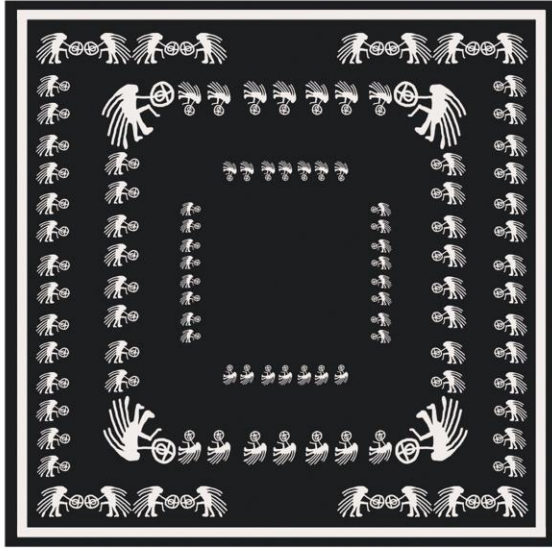
C.54-M.53-Y.59-K.67

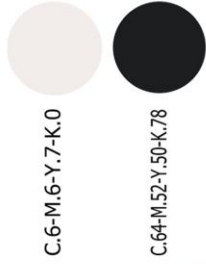
Uygulamalı Tasarım 5: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

Kullanılan Kumaş: İpek Saten

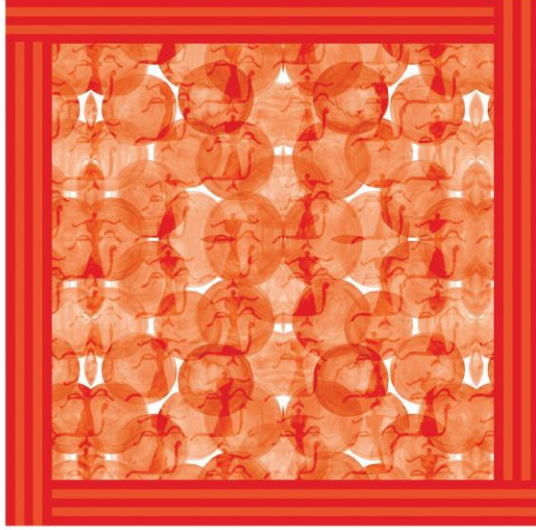
Şaman Davulunda Ayin
Yapan Şaman Sembolü

Uygulamalı Tasarım 6: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

Kullanılan Kumaş: İpek Saten

Kaya Resimlerinden
Ayin Sahnesi

C.0-M.0-Y.0-K.0

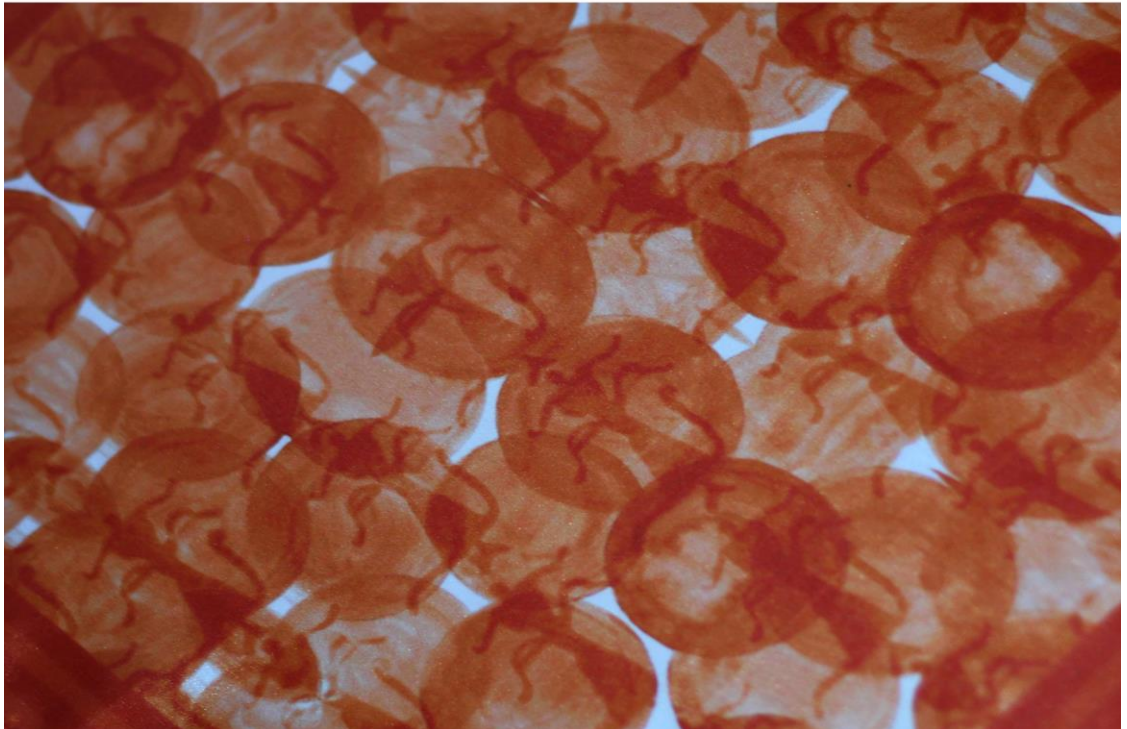
C.1-M.67-Y.80-K.0

C.0-M.81-Y.91-K.0

C.1-M.94-Y.94-K.0

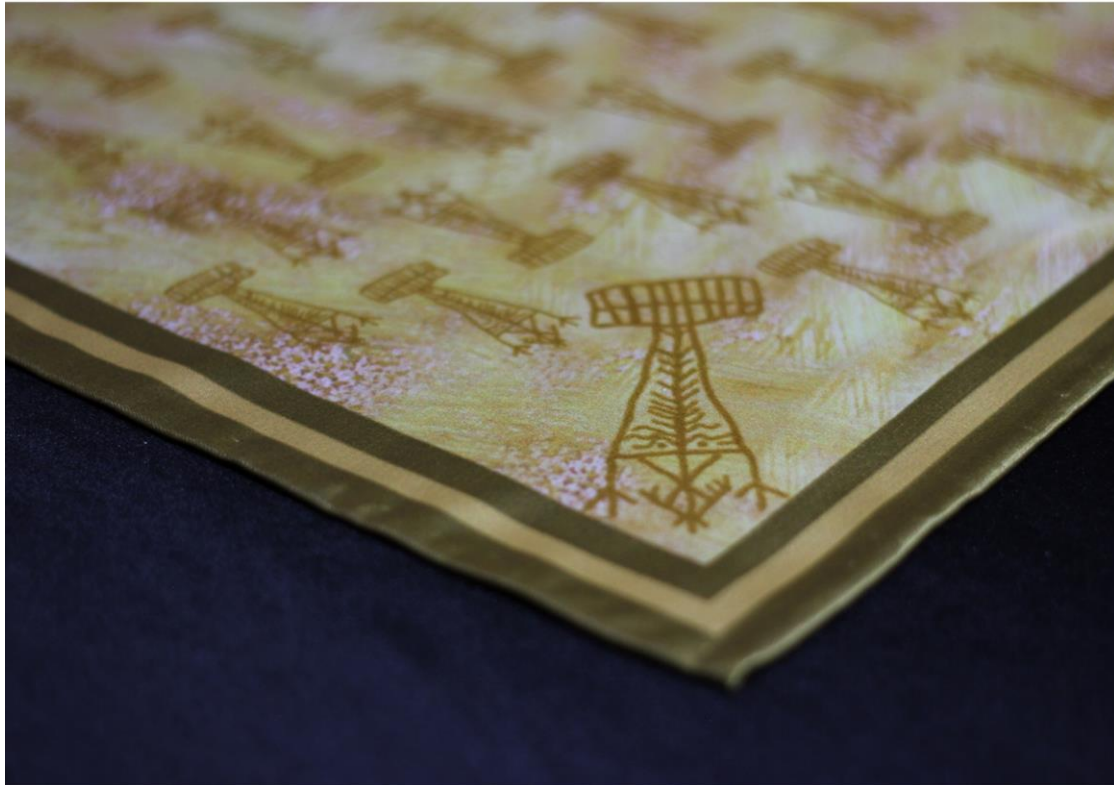
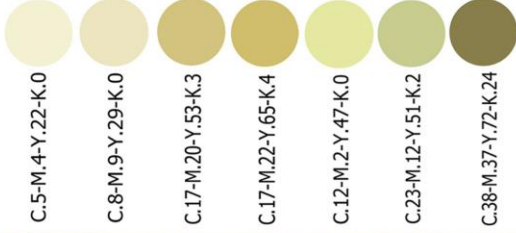
Uygulamalı Tasarım 7: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

Kullanılan Kumaş: İpek Saten

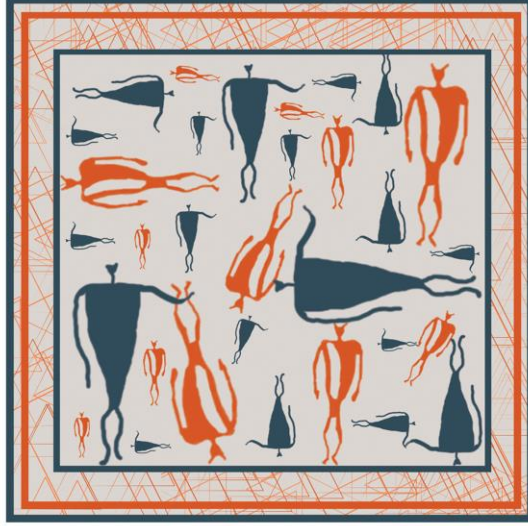
Kaya Resimlerinde
Dişi Ata Sembolü

Uygulamalı Tasarım 8: Eşarp

Tasarım Boyutu: 55x55 cm

Kullanılan Kumaş: İpek Saten

Kaya Resimlerinden
Ayin Sahnesi

C.17-M.14-Y.15-K.0

C.7-M.80-Y.93-K.1

C.76-M.42-Y.34-K.46

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde amaçlar kapsamında verilerin değerlendirmesi ile elde edilen sonuçlar verilmiştir.

5.1. Sonuç

Kültür, bir milletin sahip olduğu maddi ve manevi birikimini oluşturan en önemli unsurlardandır. Gelişen ve sürekli değişmekte olan çağda kültür, toplumsal ve dini özelliklere göre farklılık gösterir. Kültürlerin kökleri sembollere dayanmaktadır. Semboller ise bulunduğu toplumun kültürünü dış dünyaya yansıtmasına dayanmaktadır. Bir iletişim aracı olan semboller, insanoğlunun duygu, düşünce ve bulunduğu çevrenin iç dünyasını dış dünyaya yansıtmak için kullandığı bir iletişim aracıdır. Toplumların zaman içerisinde büyümesi ve gelişmesiyle beraber çevresel ve kültürel olayları hızla değişmektedir. Değişen kültürle beraber sembollerin bazılarında değişiklikler oluşmasıyla günümüze kadar gelmiştir.

Asya ve Avrupa coğrafyası yüzyıllar boyunca Türk kökenli topluluklara yurtluk etmiştir. İslam öncesi Türkler Asya'dan Avrupa'ya kadar geniş sahalarda kendi inanç ve kültürlerini yaşatmışlardır. Toplumların coğrafi, tarihsel, iklimsel ve inançsal yaşam biçimini yansıtan en önemli unsurlardan biri kültürdür. İnsanlık tarihi kadar köklü ve eski olan Şaman kültürünün sembolleşmiş izleri gelecek kuşaklara aktarılması için Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar edebiyatta, efsanelerde, mitlerde ve sanatta kullanılarak bir sonraki kuşaklara aktarılmıştır.

İnsanoğlu yaşadığı çağı anlama ve yorumlama içgüdüleriyle ait olduğu toplumun tüm duygu, düşünce ve yaşam tarzını kültürler aracılığıyla yansıtmıştır. Toplumların yapıtaşlarından biri olan kültür, çağlar boyunca önceki nesillerden günümüze kadar zamanda içerisinde yaşadıkları değişim ve ilerlemelerle birlikte doğrudan ya da güncellenmiş şekilde gelmiştir. Şamanizm'in izlerini Asya'dan Anadolu'ya kadar birçok Türk topluluklarının kültürlerinde görmekteyiz. Bu izler edebiyat, sanat, mit ve efsanelerde karşımıza çıkmaktadır. Tarih boyunca birçok topluluklarla ve dinlerle tanışan Türkler, kabul ettikleri dinlerde ve Türk kültüründe Şaman kültürünün bütün

öğelerini yansıtmışlardır. Sembolleşen Şaman kültürünün izlerini tarih boyunca kültürde ve sanatta taşımışlardır. Anadolu'da halen görünen Şaman kültürünün izleri, geleneksel tekstil sanatında da göstermiştir. İnsanlık tarihi kadar eski olan ve günümüze kadar sürdürülen Şaman inanç sistemi birçok sembolik anlamlar barındırmaktadır. Şaman sembolleri Türk kültürünün hemen hemen her yerinde yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı olan Şaman kültürünü, çağdaş sanatlar alanında sürdürülebilir olarak kılmak ve çağdaş tasarımlar üretmeyi hedefleyen tekstil ve moda tasarımcılarına kaynak sunmaktadır.

Sürdürülebilirlik hem üretici hem tüketici açısından oldukça önemli bir kavramdır. Dünyanın en eski sektörlerinden tekstil sektörü, üretim ve tüketimin en hızlı değiştiği sektörlerden bir tanesidir. Sürekli yenilenen pazar koşulları, hızlı tüketim alışkanlıkları, değişen ve genişleyen tüketici kitlesi, farklılaşan yaşam standartları her alanda olduğu gibi tekstil tasarımını da etkileyerek tasarımcının beklentilerini ve tasarımın devamlı olarak farklı yönde arttırmasına neden olmuştur. Toplumların kültürel değerlerini yansıtan sembollerin, sürdürülebilir bir şekilde tekstil tasarımcıları tarafından kullanılması ve geleceğe aktarması oldukça önemlidir.

Bulunduğumuz çağ tekrara düşme çağı olmasından kaynaklı geçmiş dönemlerde kullanılan desenler ve trendler tekrarlanarak tasarımcılar tarafından kullanılmaktadır. Araştırmanın ana amacı doğrultusunda, ilham kaynağı niteliğinde olan Şaman sembolleri, kültürel mirasımızı yaşatabilecek ve zengin kültür birikimine sahip yeni nesil tekstil tasarımcıları tarafından farklı, çağdaş, eşsiz ve özgün tasarımlar uygulanacak niteliktedir.

Araştırmanın sonucunda ulaşılan Şaman sembollerden ilham alınarak özgün bir dilde kültür tabanlı 15 adet baskı tasarımı koleksiyonu oluşturulmuştur. Tüm bu yaklaşımlarla gelenekselden alınan tasarımlar, kültürel unsurları bozulmadan günümüz çağdaş koleksiyonlarına transfer edilebilmektedir.

5.2. Öneriler

- Şaman kültürünü yansıtan semboller oldukça fazladır fakat bu alanda araştırmalar yeterince zengin değildir. Kendi milletimizde olmak üzere yeterince ilgi oluşmamıştır. Şaman sembollerini yansıtan sanatsal ve tasarımsal görsellere yer verilmelidir.
- Araştırma sonucunda Şaman sembollerini yansıtan görsel kaynakları yeteri kadar bulunmamaktadır. Proje kapsamında Orta Asya bölgesi ve Rusya bölgesinde alan araştırması yapılması için araştırmacılara destek verilmelidir.
- Günlük hayatta kullanılan ve sadece belli kültürlere ait olan objeler yerine zengin birikime sahip Şaman sembolleri de kullanılmalıdır.
- Şaman kültürü sanatsal ve tasarımsal alanda yansıtılmayı hak eden zengin semboller içermektedir. Gelişen ve sürekli değişmekte olan hızlı tüketimin çoğaldığı günümüzde farklılaşan tasarım anlayışına yönelik tasarımlar üretilmektedir. Tekstil tasarımcıları sadece batı merkezli ya da tekrarlanan kültürel semboller üzerine değil farklı yaşam tarzını yansıtan Şaman kültürünün sembollerine de yer vermelidir.
- İnsanlık tarihi kadar eski ve köklü olan öz kültürümüz Şamanizm, geçmiş nesiller tarafından bilinse de günümüzde yeterince tanıtılmadığından dolayı genç nesiller tarafından bilinmemektedir. Kültürel mirasımızın sürdürülebilirliğini sağlamak ve farklı zaman modellerini bir araya getirmek için Şaman kültürünü sembol eden farklı sanatsal etkinlikler, projeler, fuarlar ve yarışmalar düzenlenmeli ve imkânlar sunulmalıdır. Bu eserlerle genç nesillere tanıtılmalı ve devamlılığı sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ağatekin, M. (1998). Endüstriyel Ürün Tasarımında Fantezi. *Anadolu Sanat Dergisi*, 8(1), 10
- Akbostancı, İ. (2014). 20. ve 21. Yüzyıllarda Tekstil Baskı Tasarımı ve Üretiminin Değişen Tanımı. *Sanat Tasarım Dergisi*, 5(1), 31.
- Akın, B. (2014). Türklerde Şamanizm ve Oyun İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınları*, 25(1), 1-13.
- Alp, Ö. K. (2009a). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş* (Birinci Baskı). Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Alp, Ö. K. (2009b). Uygulamalı Sanatlar Eğitiminde Tasarım, Yapı, İşlev, Estetik ve Algı Sorunu. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 48-59.
- Altın, K. (2018). *Türk Kültüründe Atalar Kültü* (Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi SBE, 2018). Ulusal Tez Merkezi, 503591.
- Anovin, A. (2006). *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*. (Çev. Z. Karadavut ve J. Matermanqva). Konya: Kömen Yayınevi. (Eserin orijinali 1924'de yayımlandı).
- Arslan, A. (2005). Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 60.
- Arslan, A. (2007). Orta Asya Türk ve Amerika Kızılderili Şamanlarının Giysileri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni*, 1(1), 51-52.
- Arı, S. (2016). *Çeviri ve Kültürel Semboller* (Birinci Baskı). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Arıt, A. (2013). *Şamanın Kozmik Dünyası* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Ray Yayıncılık.
- Avcıoğlu, D. (1995). *Türklerin Tarihi* (Birinci Baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bağcı, A. (2018). Şamanizm inancında Ritüel Maskeleri ve Gömü Maskeleri. *Türk Dünyası, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 46(1), 27-55.
- Baldick, J. (2011). *Hayvan ve Şaman Orta Asya'nın Antik Dinleri*. (Çev. N. Şahin). İstanbul: Hil Yayınevi. (Eserin orijinali 2000'de yayımlandı).
- Ballie, J. (2014). *E-Co-Textile Design: How can textile design and making, combined with social media tools, achieve a more sustainable fast fashion future?* Doctoral dissertation, University of the Arts London.

- Başer, G. (2004). *Dokuma Tekniği ve Sanatı* (1. Baskı). İzmir: Punto Yayıncılık.
- Bayat, F. (2005). *Mitolojiye Giriş* (Birinci Baskı). Çorum: Karam Yayınları.
- Bayat, F. (2010). *Türk Kültüründe Kadın Şaman* (Birinci Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Bayat, F. (2017). *Ana Hatlarıyla Türk Şamancılığı* (Beşinci Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Bayat, F. (2019). *Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Beksaç, E. (2000). Türk Dünyasında Geyik Sembolizmi, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 129(1), 191.
- Bilgin, A. (2005). Gök Tanrı Terimi Üzerine. *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, 2(4), 189-197.
- Bilir, M. (2018). Ekolojik Boyama Esanslı Çok Renkli Yüzey Tasarımı. *Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 20(1), 69-73.
- Bozdemir, O. ve Özçelik, H. (2019). Şamanist Ritüeller Kapsamında Şaman Davulunda Bulunan Sembollerin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 4(8), 102-117.
- Buluç, S. (1980). Elvan Çelebi'nin Menakıp-Namesi. *Türkiyat Mecmuası*, 19(1), 1-6.
- Caferoğlu, A. (1953). Türk Onomastiğinde At Kültü. *Türkiyat Mecmuası*, 10(1), 201-212.
- Cassier, E. (2011). *Sembol Kavramının Doğası*. (Çev. M. Köktürk). Ankara: Hece Yayınları. (Eserin orijinali 1944'de yayımlandı).
- Çakır, E. (2015). Mihaly Hoppal Şamanlar ve Semboller Kaya Resmi ve Göstergebilim. *Milli Folklor*, 27(106), 128-130.
- Çay, A. (2016). Anadolu'da Türk Damgası. *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü*, 69(1), 1-194.
- Çoruhlu, Y. (1995a). Türk Sanatında Görülen Yılan Tasvirlerinin Sembolizmi. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1(96), 38.
- Çoruhlu, Y. (1995b). Türk Sanatında At Figürlerinin Sembolizmi. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1(98), 117-219.
- Çoruhlu, Y. (1995c). Türk Sanatında Yırtıcı Olmayan Kuşların Sembolizmi. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 102(1), 1-53.

- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (Birinci Baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2017). Mihály Hoppál'ın Kaya Resimlerini Göstergebilim (Şamanizm Ve Semboller) Açısından Ele Alan Kitabı Üzerine. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 116(228), 23-38.
- Dalkılıç, E. (2007), *Hikmet Tanyu'da Gök Tanrı İnancı Üzerine Karsılaştırmalı Bir İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007). Ulusal Tez Merkezi, 211830.
- Davletov, T. (2017). *Şaman Doğa'nın Şifası Uyanınca* (Birinci Baskı). İstanbul: Asi Yayınevi.
- Dioszegi, V. (2005). Baraba Türklerin İslam Öncesi Şamanizm İnancı ve Bazı Etno Genetik Sonuçlar. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 33, 253-280.
- Direnkova, N. (2014). *Sibiryalı Halklarının Şaman Kostümleri*. (Çev. A. Bağcı). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Donuk, A. (1988). Eski Türk Dini Şamanizm miydi?. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 3(14), 7-11.
- Eğimli, A. ve Kardelen, N. (2018). Kültürün Koruyucu Gücü Kültürel Semboller. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, 1(1), 56-74.
- Eliade, M. (1992). *İmgeler Simgeler*. (Çev. M. Kılıçbay). Ankara: Gece Yayınları. (Eserin orijinali 1992'de yayımlandı).
- Eliade, M. (2018). *Şamanizm*. (Çev. İ. Birkan). Ankara: İmge Kitapevi. (Eserin Orijinali 1999'da yayımlandı).
- Erbıyıklı, N. (2011). Tekstil Ve Moda Tasarımı Açısından Sanat Ve Bilim. 1. *Uluslararası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu Akdeniz Sanat*, 4(7), 50.
- Erdoğan, İ. (1975). *Kültürün Yönetim Fonksiyonlarının Uygulanmasına Etkisi ve Faktör Analizi Yöntemi ile Bir Araştırma* (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayını.
- Ergün, Ö. (2012). *Türkiye'de Yabancı İşgörenlerin Kültürel Uyumlarının İş Başarımına Etkileri Turizm Sektöründe Bir Uygulama* (Doktora Tezi Sakarya Üniversitesi SBE, 2012). Ulusal Tez Merkezi, 326060.
- Erman, A. (2017). *Tanrı Dini Şamanizm* (İkinci Baskı). İstanbul: Gece Kitaplığı.
- Eroğlu, F. (2010). *Davranış Bilimleri* (Onuncu Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

- Ersoy, N. (1990). *Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyene* (Birinci Baskı). İstanbul: Ersoy Yayın.
- Esin, E. (1995). *Kazakların Eski İnançlarında At ve Çağdaş Atçılık* (Birinci Baskı). İstanbul: Resim Matbaacılık.
- Esin, E. (2001). *Türk Mitolojisine Giriş* (Birinci Baskı). İstanbul: Kabala Yayıncılık.
- Fromm, E. (1992). *Rüyalar Masallar Mitoslar*. (Çev. A. Antan ve K.Ökten). İstanbul: Antan Yayınları. (Eserin orijinali 1990'da yayınlandı).
- Gökhan, H. (Editör). (2009). *Semboller Dharma Ansiklopedi Dizisi*. İstanbul: Dharma Yayınları.
- Güçlü, N. (2003). Örgüt Kültürü. *Kırgızistan Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 147-159.
- Güngör, H. (2007). Geleneksel Türk Dilinden Anadolu'ya Taşınanlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni*, 16(17), 1-6.
- Gürcan, K. (2018). *Kutsal Şaman Elbiseleri* (Birinci Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Gürdal, O. (2000). *Tekstil Endüstrisinde Enformasyon Olgusu* (Birinci Baskı). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Merkezi Yayını.
- Gürgen, H. (1998). Türk Kültüründe Kurt. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 138(1), 25-35.
- Gürleyen, M. (2013). *Şaman Kültürünün Anadolu Türk Tekstiline Yansıması* (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2013). Ulusal Tez Merkezi, 356240.
- Güven, M. (2014). Türk Halk Oyunlarında Kartal Figürü. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 51(1), 285-302.
- Güvenç, B. (1974). *İnsan ve Kültür* (İkinci Baskı). Ankara: Boyut Yayıncılık
- Harner, M. (2014). *Mağara ve Kozmos*. (Çev. Y. Şen). İstanbul: Ray Yayıncılık. (Eserin orijinali 2014'de yayınlandı).
- Harva, U. (2015). *Altay Panteonu Mitler, Ritüeller ve Tanrılar*. (Çev. Ö. Suveren). İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınevi. (Eserin orijinali 1990'da yayınlandı).
- Hayden, B. (2003). *Shamans, Sorcerers and Saints* (Birinci Baskı). Washington: Smithsonian Institution.

- Hoppal, M. (2012). *Avrasya'da Şamanlar*. (Çev. B. Bayram ve H. Çağatay). İstanbul: YKM Yapı Kredi Yayınları. (Eserin orijinali 2012'de yayınlandı).
- Hoppal, M. (2015). *Şamanlar ve Semboller*. (Çev. F. Sel). İstanbul: YKM Yapı Kredi Yayınları. (Eserin orijinali 2015'de yayınlandı).
- Inglis, D. Ve Hughson, J. (2003) *Confronting Culture: Social Vistas*, Polity Press. UK: The Book Depository Limited.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm* (Birinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, A. (2017). *Eski Türk Dini Tarihi* (Birinci Baskı). Ankara: Altınordu Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1980). *Eski Türk Dini* (Birinci. Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kapağan, E. (2014). Gök Tanrı İnancı ve Bu İnanç Sisteminin İçinde Alkış, Dua ve Dilekler. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 9(3), 801-810.
- Kalafat, Y. (2004), *Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm* (Birinci Baskı). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kayalık, D. (2014). Şaman Terimi Üzerine Bir İnceleme. *B. Ü. İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 45-61.
- Kılıç, S. (2010). Türk Şaman Giysilerine Semantik Yaklaşım. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, 2(1), 313-334.
- Korkmaz, E. (2003), *Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü* (Birinci Baskı). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Mackinnon, C. (2017). *Şamanizm*, (Çev. T. Soylu). İstanbul: Ganj Yayıncılık. (Eserin orijinali 2016'da yayımlandı).
- Maden, S. (1990). *Simgeler-Grafik Ürünlerinden Seçmeler* (Birinci. Baskı). İstanbul: Simavi Yayınları.
- Malik, B. S ve Azhar, N. (2015). Role Of Inspiration In Creating Textile Design. *International Journal of Engineering Research and Applications*, 5(5), 01-07.
- Martinov, A. (2013). *Altay Kaya Resimleri*. (Çev. F. Özer). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi. (Eserin orijinali 2013'de yayınlandı).
- Mercan, A. (2019). Türk Kaya Resimlerinin Sanatsal Kabulü. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 41(1), 755-765.

- Mömin, S. (2005). Şamanizm ve Günümüzdeki Kalıntıları Uygur Toplumundaki Tabular Üzerine. *Ulakbilge*, 1(1), 79-89.
- Ocak, A. (1983). *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri* (Birinci Baskı). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Onal, İ. (2013). İslamiyetten Önce Türklerin Ölüm Anlayışı ve Defin Yöntemleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 232-244.
- Ozan, M. ve Turan, F. (2018). *Türk Mitolojisine Giriş* (Dördüncü Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ögel, B. (2001). *Dünden Türk Kültürünün Gelişme Çağları* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi* (Beşinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Önlü, N. (2004). Tasarımda Yaratıcılık ve İşlevsellik Tekstil Tasarımındaki Konumu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 85-95.
- Örnek, S. (1988). *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* (İkinci Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Özgöcen Egeli, P. (2020), *Sembolizm’de Femme Fatale / Ölümcül Kadın Teması* (Sanatta Yeterlilik Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı Resim Programı, 2020). Ulusal Tez Merkezi, 629952
- Pamir, A. (2003). Türkler’in Geleneksel Dini Şamanizm’in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku’na Etkisi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(4), 155-185.
- Perrin, M. (2003). *Şamanizm* (Çev. B. Arıbaş). İstanbul: İletişim Yayıncılık. (Eserin Orijinali 1995’de yayımlandı).
- Radlof, W. (1976). *Sibiry’a’dan Seçmeler*. (Çev. A. Temir). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. (Eserin orijinali 1957’de yayımlandı).
- Radloff, W. (2008). *Türklük ve Şamanlık*. (Çev. A. Temir, T. Andaç ve N. Uğurlu). İstanbul: Örgün Yayınevi. (Eserin orijinali 1893’de yayımlandı).
- Ripinsky, M. (1998). *Shamansitic Knowlwdye and Cosmology Wautisher* (Birinci Baskı). UK: Routledge.
- Roux, J. (2001). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (Çev. Aykut Kazancıgil). İstanbul: İşaret Yayınları.

- Sağ, M. (2012). Bir Sembol Olarak Kilim. *Osmanlılar'da Bilim ve Teknoloji*, 1(1), 116-120.
- Sağlamtimur, Z. (2010). Dijital Sanat. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 213-238.
- Salt, A. (2010). *Semboller*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.
- Sarı, S. (2017). Giyilebilir Sanat Ve Beden Sanatında Dijital Tekstil Tasarım Uygulamaları. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi Journal of the Fine Arts Institute*, 1(38), 69-85.
- Savinov, D. (2016). Okunev Sanatı Resimlerinden Birinin Arketipi. *Rusya Bilimler Akademisi Antropoloji ve Etnografya Müzesi Disiplinlerarası Atölye Arkaik Teorisi ve Metodolojisi*, 9(1), 50-60.
- Seyidoğlu, B. (1990). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller* (İkinci Baskı). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınevi.
- Sezgin, Ş. ve N. Önlü, (1992). Tekstilde Tasarım Olgusu. *Tekstil ve Mühendis Dergisi*. 6(32), 84-89.
- Somuncuoğlu, S. (2010). *Sibirya'dan Anadolu'ya Taştaki Türkler* (İkinci Baskı). İstanbul: Atok Yayınları.
- Sun, D. (1994). *Renginizi Tanıyın*. (Çev.T. Ökten). İstanbul: Arıtan Yayınevi. (Eserin Orijinali 1994'de yayımlandı).
- Tepecik, A. (2002). *Grafik Sanatlar: Tarih- Tasarım Teknoloji* (Birinci Baskı). Ankara: Detay ve Sistem Ofset Yayınları.
- Termen, B. (1995). *Bektaşiliğin Eğitimsel ve Kültürel Boyutu* (İkinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tezcan, M. (1987). *Kültür ve Kişilik* (Birinci Baskı). Ankara: Bilim Yayınları.
- Tezcan, M. (1996). *Kültürel Antropoloji* (Birinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tokat, L. (2004). *Dinde Sembolizm* (Birinci Baskı). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- TTTSD (Türkiye Tekstil Terbiye Sanayicileri Derneği Dergisi). 2013. *Gelecek Dijital Baskıda*, 1(1), 1-60.
- Turan, F. (2018). *Türk Mitolojisine Giriş Eski Türklerde Tek Tanrı İnancı* (Dördüncü Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

- Udale, J. (2014). *Moda Tasarımda Tekstil ve Moda*. (Çev. Güngör, H.). İstanbul: Literatür Yayınlar. (Eserin Orijinali 2008’de yayımlandı).
- Uraz, M. (1994). *Türk Mitolojisi*. (İkinci Baskı). İstanbul: Düşünen Adamlar Yayınları.
- Üstüner, S. (2017). Tekstil Tasarım Tarihine Genel Bir Bakış. *Sanat-Tasarım Dergisi*, 8(1), 49-56.
- Yekaterina, P. (2014). *Sibirya Halklarının Şaman Kostümleri*. (Çev. A. Bağcı). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü. (Eserin Orijinali 2014’te yayımlandı).
- Zornickaja, M. J. (2002). Yakut Şamanlarının Dansları. *Türkbilig*, 3(1), 187- 192.
- İnternet URL1: https://www.academia.edu/32255847/Kaya_Resimleri Date Adresinden 02 Aralık 2019’da Alınmıştır.
- İnternet URL2: <https://tr.pinterest.com/pin/93590498488881166/> Date Adresinden 12 Haziran 2019’da Alınmıştır.
- İnternet URL3: <https://tr.pinterest.com/pin/456552480961142001/> Date Adresinden 20 Aralık 2019’da Alınmıştır.
- İnternet URL4: <https://tr.pinterest.com/pin/385620786827864873/> Date Adresinden 22 Mayıs 2019’da Alınmıştır.
- İnternet URL5: <https://tr.pinterest.com/pin/65654107054416771/> Date Adresinden 25 Aralık 2019’da Alınmıştır.
- İnternet URL6: <http://kronk.spb.ru/library/vainshtein-si-1974-1.htm> Date Adresinden 15 Haziran 2019’da Alınmıştır.
- İnternet URL7: <https://tr.pinterest.com/pin/445434219373923158/> Date Adresinden 2 Haziran 2019’da Alınmıştır.
- İnternet URL8: <https://cultofknotcraft.tumblr.com/post/55252072452/eurasian-shamanism-front-and-back-of-two-khakas#notes> Date Adresinden 12 Haziran 2019’da Alınmıştır.
- İnternet URL9: <https://tr.pinterest.com/pin/758856605935643494/> Date Adresinden 12 Haziran 2019’da Alınmıştır.
- İnternet URL10: <https://www.nevagelisim.com/kokturklerin-anayurduna-gidiyoruz30.html> Date Adresinden 12 Haziran 2019’da Alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : MUTLU, Serviye
Uyruğu : T.C

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tekstil Tasarımı Anabilim Dalı	Devam Ediyor
Lisans	Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda ve Tekstil Tasarımı (Bölüm Birinciliği)	2017
	Anadolu Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Moda tasarım Bölümü (Farabi Değişim Programı)	2016

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
Devam Ediyor	T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı	El Sanatları Kamp Lideri
2016	Nişantaşı Özgür MASUR	Stajyer
2015	KAYRA	Stajyer

Yabancı Dil

İngilizce (orta seviye)

Yarışmalar ve Projeler

- 2019 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Kampları Sıfır Atık Projesi, Ankara
- 2017 Argeti Uluslararası Yatırım Fikirleri Proje Pazarı, Akıllı Tekstiller Kategorisi, Gaziantep.
- 2016 14. Taç Birde Sen Tasarla Nevresim Tasarım Yarışması, Jüri ön Eleme.
- 2016 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Liderlik Eğitimi, Antalya.
- 2016 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı 1 Usta 10 Çırak Projesi Minyatür Eğitimi, İstanbul.
- 2016 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Ediz Hun ile Doğa ve Çevre Eğitimi, İstanbul.
- 2016 Yıldız Teknik Üniversitesi 'Geleceğin Bilge Gençleri' Genç Türkiye Zirvesi, İstanbul.
- 2016 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Genç Objektif, Kapadokya/Ürgüp.
- 2015 7. UTIB Uluslararası AR-GE Proje Pazarı, Tıbbi Tekstil Projesi.
- 2013 5. Türkiye En Moda Ev Tekstil Tasarım Yarışması ilk 10.

Yayınlar

- Çoruh, E., Değirmenci, Z. ve Mutlu, S. (2020). Denim Kumaşlardan Üretilen Sürdürülebilir Tasarımlar. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal of World Of Turks*.
- Çoruh, E., Avcıoğlu, N. ve Mutlu, S. (2015). Manyetik Alan Etkili Saç Bandı Tasarlanması. *Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe VII. Uluslararası Arge Proje Pazarı*. Bursa.

Sergi ve Sanatsal Etkinlikler

- Pandemi Sürecinde Kadın Olmak Karma Sanat Sergisi, Iğdır Üniversitesi, 8 Mart 2021
- Teacher Online Virtual Exhibition /Art Therapy Online Gallery, Doç. Dr. Eda Öz Çeliktaş - Doç. Dr. Kübra Şahin Çeken, 24 Kasım-24 Aralık 2020.
- Art Therapy Virtual Exhibition International Art Therapy Exhibition /Uluslararası Sanat ve Terapi Sergisi, Haziran 2020.

PO-MO International Mail Art Exhibition/ Uluslararası Posta Sanatı Sergisi, 11 Haziran-1 Temmuz 2019, Konya.

PO-MO International Mail Art Exhibition/ Uluslararası Posta Sanatı Sergisi, 11 Haziran-1 Temmuz 2019, Konya.

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tasarım Anabilim Dalı “5. Tekstil Tasarımı Lisansüstü Öğrenci Sergisi” 12-15 Mart 2019, Ankara.

Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Tasarımı Anabilim Dalı “4. Lisansüstü Tekstil Tasarımı Öğrenci Sergisi” 13-23 Mart 2018, Ankara.

“Geri Dönüş” Atık Denim Kumaşalar Kişisel Sergi, Mayıs 2017, Gaün Atatürk Kültür Merkezi, Gaziantep.

GAUN 1. International Student Festival, Mayıs 2017, Gaziantep.

Gaziantep Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğrenci Sergisi 2014, Gaziantep.

Hobiler

Kamp yapmak, Sürdürülebilir projeler üretmek, Sosyal sorumluluk, Gönüllülük çalışmaları, Yeni kültürler keşfetmek, Network Organizasyonları, Doğa Fotoğrafçılığı, Peyzaj, Geri dönüşüm (Sıfır atık), Model oluşturma.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

